GÜNÜMÜZDE KİTAPLAR

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

17

MAYIS 1985

250 LİRA (KDV DAHİL)

SALİM RIZA
TOMRİS UYAR
SÜREYYA BERFE
IŞIL ÖZGENTÜRK
AHMET CEMAL
ARDA DENKEL

HİLMİ YAVUZ
ÖZDEMİR İNCE
KEMAL SÜLKER
MAZHAR CANDAN
AHMET ADA
İBRAHİM YILDIRIM

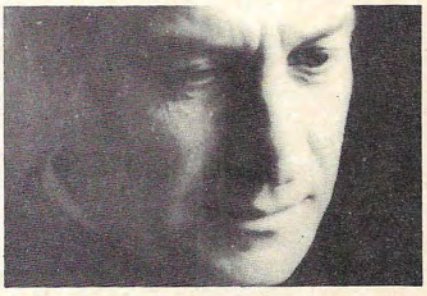

ZEYYAT SELİMOĞLU
MUZAFFER BUYRUKÇU
RIFAT MADENCİ
TAYFUN DEMİR
UĞUR KÖKTEN
TALİP APAYDIN

GÜNÜMÜZDE KİTAPLAR
AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

Sahibi ve Sorumlu Yazılışleri Müdürü: **Vedat Akoğlu** • Yayın İşleri: **Şenay İşözen** • Basım İşleri: **Suat Akoğlu** • Kapak Düzeni: **Bülent Erkmen** • Kapak Basım: Reyo Ofset 520 55 42 • Dizgi-baskı: Kent Basımevi 528 08 15 • Yönetim Yeri: Bilge Kitap Kulübü, Valikonağı Caddesi, No: 73/2 Nişantaşı/İstanbul Tel. 141 51 24 - 141 51 25 • Abone koşulları 12 Aylık 3000 TL., 6 Aylık 1500, Yurt dışı abonelerde posta ücreti eklenir • Dağıtım: Yetkin Dağıtım, • Yayın Danışmanı: **ATİLLA ÖZKIRIMLI**

Mayıs '85

SANATÇININ DÜNYASI — *Salim Rıza* ile Anılar Arasında 3

ŞİİR — *Hilmi Yavuz* Bahçe ve Zaman 9

İLK KİTAPLARI — *Zeyyat Selimoğlu* Kavganın Sonu ve Başı 11

TARTIŞMA — *Orhan Yenice* Toplum ve Marangozluk 16
Özdemir İnce Enis Batur'un Anlamak İstemediği 21
Kemal Sülker 1929'da Shakespeare Tartışması 23

DENEME ELEŞTİRİ İNCELEME — *Tomris Uyar* Karga ile Peynir 12
Süreyya Berfe Bir Kültür Yazısı 13
Işıl Özgentürk Maviliğin Ortasında 14
Ahmet Cemal Çeviri Üzerine 26
Muzaffer Buyrukçu Hayatının Yedi Hikâyesi 28
Uğur Kökden Önce Kitaplar Haber Verdi 30
İbrahim Yıldırım Halk Plajı 33
Mazhar Candan Ve Allah Kadını Yarattı 35
Ahmet Ada Şiirde Biçim İçerik 37
Tayfun Demir Federal Almanya'da Türk Kitapları 50

FELSEFE BİLİM — *Arda Denkel* İngiliz Gerçekçiliğinin Doğuşu 41
Müge Gürer - Necdet Barış Rastlantı ve Zorunluluk 45

MİZAH — *Rıfat Madenci* Kitap Kurdu Gençler 39

SORUŞTURMA — Kitap Fuarları - İmza Günleri
Talip Apaydın, İrfan Pınarbaşı 47

KAYNAKÇA — *Muzaffer Uyguner* Sait Faik Kaynakçası 53

BİR YAYINEVİ — *Ayşe Nur Zarakolu* Belge Yayınları 57

YENİ KİTAPLAR — *Bilge Kitap Kulübü* Yeni Yayımlanan Kitapların Tanıtımı 58

KAPAK — Salim Rıza, Hilmi Yavuz, Zeyyat Selimoğlu

karşı yazılar

ödül mödül derken

Ödül sayısının yazar sayısını geçtiği bir ülke durumuna geldi Türkiye. Şöyle ya da böyle ödülsüz yazar kalmadı nerdeyse. Bu gidişle ödül almak değil de ödül almamış olmak övünç nedeni sayılırsa hiç şaşmamak gerekecek. Ödüller saygınlığını, değerini gittikçe yitiriyor çünkü.

Bu alanda iki olumsuz gelişim gözleniyor son yıllarda: İlki, birbiri ardına, yitirdiğimiz sanatçılar adına konulan ödüller; ikincisi, sermayenin bu alana da el atmış olması. Bu iki olgu, başka olumsuzlukları da gündeme getiriyor üstelik.

Yalnız burada bir parantez açıp, adına ödül konulan sanatçıları küçümsemediğimi belirtmeliyim. Sorun, kimin adına ödül konulabileceği değil. Bunun birden yaygınlaşması. Ama biraz düşünülürse, yitirilen sanatçıların yakınlarının bu girişimi, korkunç bir gerçeğin göstergesi aynı zamanda. Bir değerbilmezliğin, bir unutuluşun... Eğer biz aydınlar, biz yazar-çizerler yitirdiğimiz sanatçılarımızı ancak adlarına konulan ödüllerle hatırlar olmuşsak, durum "vahim" demektir.

İşte bu vurdumduymazlığın, yitirilen sanatçıların ailelerince ödül yoluyla aşılmaya çalışılması, bir değer yitimini de yanında getirmektedir. Niceliksel artış, niteliksel düşüşe yol açmaktadır da ondan. Dosyalar, kitaplar ödülden ödüle dolaşmakta, biri olmazsa öteki mantığı yazar (!) adaylarını çoğaltmaktadır. Şair, öykücü sayılmanın en kısa yolunun bir ödül kazanmak olduğu düşüncesi yaygınlaşmaktadır.

Sermayenin ödül alanına el atması ise, ülkemiz ölçülerine göre büyük para verilmesi nedeniyle, piyango mantığını sanat çevrelerine de egemen kılmıştır. Ünlü ünsüz eli kalem tutan herkes, falanca ödülü kazanıp köşeyi dönme düşleri kurmaktadır. Artık söz konusu olan, ödül yoluyla sanatçının adının yaygınlaşması, yapıtın satışının artması değil, ödül çekinin alınmasıdır.

İşin oldukça acıklı başka bir yanı da seçici kurul üyeliği konusudur. Seçici kurul üyeliği pîr aşkına yapılır genellikle. Bir onur bağışlanmıştır size, daha ne! Bir de değil, birkaç. Ödül sayısı arttıkça seçici kurul üyeliği de arttığı ve elde hepsini karşılayacak yedek bulunmadığı için aynı kişiler birkaç seçici kurulda boy gösterirler. Kiminde karşılıksız, kiminde beş-on binle gönülleri hoş edilerek...

Oysa çileli iştir seçici kurul üyeliği. Dosya ya da kitap, değerlilerin yanısıra birçok değersiz yapıtı okumak, okumak zorunda kalmak bir işkencedir düpedüz. Ayrıca, kimi zaman çok sınırlı bir sürede okunması gereken onlarca, yüzlerce yapıtı okuyamamak, bir an önce dosyaları, kitapları devirmek için sabahlara kadar hepsine hızla göz gezdirmek, kendinize olan saygınızı zedeler. Sağlıklı bir değerlendirme yapamadığınızı bilirsiniz çünkü. Gittikçe beğeninizin yozlaşabileceğini de.

Çözüm mü? Şimdilik çözüm yok. İşin temeli bozuk da ondan.

ATİLLA ÖZKIRIMLI

Bu sayfada yayımlanan yazılarımın dergiyi değil yalnız beni bağladığını özellikle belirtirim.

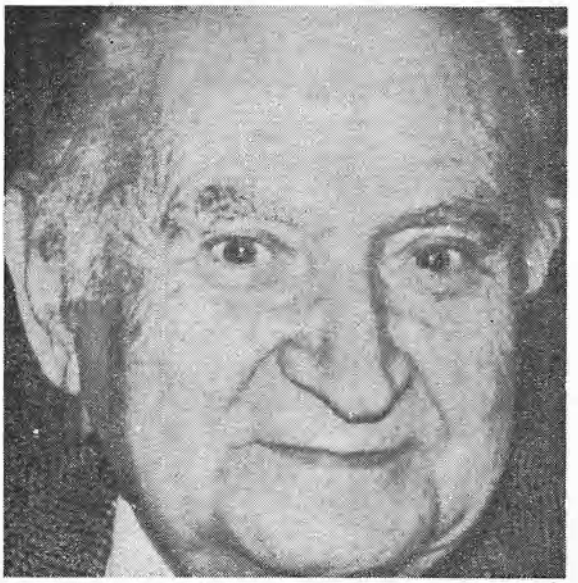

SALİM RIZA İLE ANILAR ARASINDA

1906 doğumlu kırk yıllık edebiyat öğretmeni Salim Rıza, bugün çoğunu tanıdığımız, övünç duyduğumuz sanatçıları bilimadamlarını okutmuş, onların yetişmesinde payı bulunan değerli bir edebiyat adamıdır. Öğretmenliğinin yanısıra döneminin ünlü sanatçılarıyla da dostluk kurmuş, onların çevresinde bulunmuştur. Salim Rıza hocanın anılarının ve deneyimlerinin bir bölümünü kapsayan bu söyleşi bir dönemin edebiyat dünyasına da ışık tutmaktadır.

Atilla Özkırımlı: Hocam, sizinle geçmişten, anılarınızdan söz edelim istiyorum. Uzun yıllar edebiyat öğretmenliği yaptınız. Ben sizin öğrenciniz olmadım. Ama hocaların hocası olarak tanıdım sizi. Okurlarımızın da sizi tanıması için kısaca özgeçmişinizden söz eder misiniz?

Salim Rıza: Özkırımlı, 1906 doğumlu olduğuma göre artık yaşımı sen çıkart. İstanbul'da doğmuşum. Bir iki yıl Anadolu'da öğretmenlik yaptıktan sonra da hep İstanbul'da bulundum. İstanbul Öğretmen Okulu'nu 1927'de bitirdiğimde, gidilecek tek yüksek okul Gazi Terbiye'nin ilk öğrencilerinden biri oldum. Türkçe-Edebiyat bölümünü bitirdikten sonra, öğretmenlik yaparken İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne devam ettim, bitirdim. Hilmi Ziya'nın (Ülken) öğrencisi oldum, hattâ öğrencilerimle birlikte felsefe okudum. Yaşıtlarım da vardı. Mazhar Şevket (İpşiroğlu), Vehbi (Eralp), Macit Gökberk, bunlar benim yaşıtımdı. Onlar doçentti, ben de öğrenciydim.

İlk öğretmenliğiniz hangi lisedeydi hocam?

İlk görevim Sivas Lisesindeydi. Ahmet Kutsi Tecer'in stajyeri olarak öğretmenliğe başladım. Kutsi askere gidince ve Maarif Müdürü olunca onun dersleri bana kaldı. İyi bir kadromuz vardı, hepsi genç, hepsi yaşıt. Hattâ ikisi üçü yeni Avrupa'dan gelmişti, Muhsin Adil gibi. Kutsi gibi, Mükerrem Keymen gibi. Bunu Samsun Lisesinde iki yıl öğretmenliğim izledi. Sonra askerlik, İstanbul'a geliş, evleniş ve İstanbul Lisesinde, Kabataş'ta öğretmenlik. İstanbul Erkek Lisesinde yirmi yıla yakın edebiyat, zaman zaman da felsefe öğretmenliği yaptım. O arada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ısrarıyla, fakülteye geçtiği için ondan boşalan yere, Güzel Sanatlar Akademisi'ne estetik öğretmeni oldum. Daha sonra da Atatürk Kız Lisesine geçtim.

Hocam, sizin bir edebiyat öğretmeni olmanın ötesinde bir edebiyat tutkunu olduğunuzu da biliyorum. Bunda edebiyat öğretmenlerinizin etkisi oldu mu? Ya da şöyle sorayım, sizin edebiyat öğretmenleriniz kimlerdi?

Efendim, ortaokuldan itibaren bende bir okuma sevgisi, bir edebiyat sevgisi başladı. İlk hocam, hiç unutmam, Mütareke'de, 1920'de Süleyman Şevket Bey'di. Süleyman Şevket Bey'den güzel şiir okuma, kitap seçme, iyi örnekler arama gibi alışkanlıklar edindim. Sonra büyük şöhret Ali Canip Bey'de iki yıl okudum. Ali Canip Bey pek bir şey vermedi bize. Bir Ömer Seyfettin'dir tutturdu. Ömer Sey-

fettin'in hikâyeleri daha kitap olarak yayımlanmamıştı. Benim de okumam iyi, her ders bana defterden Ömer Seyfettin'in bir hikâyesini okutturdu. Dersler Ömer Seyfettin'le geldi geçti. Derken iyi bir hocaya daha rastladık. İbrahim Necmi (Dilmen) Bey. Eski bir hukukçu, edebiyatçı, canlı adam, artist adam, dersini tam dolduran adam. Ben Necmi Bey'den çok yararlandım. Ölünceye kadar da, gerek Türk Dil Kurumu'nda, gerek evine giderek yakınlarından biri oldum. Gene ortaöğretimde İsmail Hikmet (Ertaylan) Bey'den de edebiyat okuduk. İsmail Hikmet Bey'in ayrı bir görüşü vardı. Liselerde edebiyat öğretimini bugünden başlayıp düne götürmek yolunu izlerdi. Nitekim bizimle ilk derslerde Nâzım Hikmet'le başladı ve ondan sonra eskiye yürüdü. Fecr-i Ati'ye, Servet-i Fünun'a, Divan'a ve nihayet ta Orhun Anıtları'na. Hocalar böyle... Haa, şunu da söyleyeyim. Ataç benim 1929 ya da 30 yıllarında hocamdı. Ataç'ın iyi bir öğrencisi oldum, hattâ dostlarım beni Ataç'ın yaveri olarak görürlerdi. Bunu Salâh Birsel de yazdı. Ataç'la divan şiirini, gerçek divan şiirini tanıdım. Ataç'la Ahmet Haşim'i, Yahya Kemal'i, Nâzım Hikmet'i tanıdım. Nâzım Hikmet'in 1929'da çıkan 835 Satır'ını Ataç ezberledi ben de ezberledim. O günlerde iyi bir dostum vardı Özkırımlı, onun da adını anayım: Emin Türk Eliçin. Emin Türk Eliçin'le biz yüksek sesle, karşılıklı Nâzım'ı okurduk. Şiir anlayışımızda edebiyat anlayışımızda ortak yanlar vardı. Ölünceye kadar onun da dostu kaldım.

Peki, hocam, biraz da o yıllarda öğrenci arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

Öğrencilik yıllarımda benden iki yıl önce olan İlhami Bekir (Tez) vardı. Bir iki yıl önce kaybettik onu. İlhami Bekir Nâzım Hikmet yolunda şiirler yazardı ve yüksek sesle okurdu. Bir Fazıl Yenisey vardı. Edebiyat araştırmacısı, edebiyat hocası olarak çalıştı. Kandilli Lisesindeydi en son. Ve nihayet 1927'de Balıkesir'den bize nakleden Sabahattin Ali'yle öğretmen okulunda sınıf arkadaşlığı yaptık, yakınlık kurduk. Sabahattin Ali'yle çok karşılıklı şiir okuduk. Sabahattin bana hemen her şiirini yazar verir, Salim oku, derdi. Sonra biliyorsun 1929'da Almanya'ya gitti. Bu arada şunu söyleyeyim, Sabahattin'le dostluğumuz devam ederken ben Ataç'la ilgimi de sürdürüyordum. Bir gün Ataç, Salim ille bana Sabahhatin'i tanıştır, dedi. Sabahattin içer-

1927'de Balıkesir'den nakleden Sabahattin Ali ile öğretmen okulunda sınıf arkadaşlığı yaptık, yakınlık kurduk. Sultanahmet parkında Ataç'la Sabahattin'i tanıştırdım.

den çıktıktan sonra. Hapisten 33'de çıktı değil mi?

Evet, 1933'de, Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla çıkarılan afla.

Tamam, işte o yıl, Sultanahmet Parkı'nda Ataç'la Sabahattin'i tanıştırdım. Üçümüz Alman Çeşmesi'nin yanındaki bir bank üzerinde oturduk. Ataç'la Sabahattin, ikisi de deli dolu, atak ikisi de. Sabahattin'in hikâyelerini okumuş Ataç, bana daha önce söylediydi. Birden bir tartışma oldu aralarında, ama şimdi anımsayamıyorum Özkırımlı ne üzerinde tartıştıklarını. Sabahattin'in hikâyeleri üzerinde çok durdu Ataç ve ona Atsız dergisinde niye yazdığını filan sordu, bunu hatırlıyorum. Atsız dergisi, o zamanlar çeşitli imzaları toplayan bir dergiydi. Orhan Şaik orada yazardı, Atsız (Nihal) yazardı, Pertev Naili (Boratav) yazardı.

Nihal Atsız arkadaşlarıydı ya, Yüksek Öğretmen Okulu'ndan, fakülteden, oradan geliyor ilişkileri.

Oradan evet, Sabahattin de onlarla arkadaştı.

Şimdi hocam, sizin öğrencilerinize gelelim.

Özkırımlı, uzun hocalık hayatımda birçok öğrencim oldu. Öğrencilerimle ilgimi hiç kesmedim. Onların içinde politikaya atılanlar oldu, bilimadamları oldu, yazarlar, edebiyatçılar, sanatçılar oldu. Benim ilk öğrencimi söyleyeyim sana Özkırımlı, övünürüm onunla, Ankara'ya gidince görürüm, hattâ Türk Dil Kurumu'nda birlikte çalıştık, Cahit Külebi. Sivas Lisesi'nde, lise birde okutmuşum onu. Hâlâ söyler. "Hocam, ilk derste bize Ahmet Muhip Dıranas'ın Serenad'ını okudunuz" der. Ahmet Muhip Dıranas'ın Serenad'ı dergide yeni çıkmış o zamanlar...

Yeşil pencerenden bir gül at bana...

Işıklarla dolsun kalbimin içi. Sonra Özkırımlı, Kemalettin Kami'nin yeni bir şiiri çıkmış, Çankaya diye. Onu okumuşum derste. "Bir ebedi güneşle burada doğdu Gazi/Yaprak yığını gibi burada yandı mazi/Burada erdi Musa, buradan uçtu İşa/Bülbül burada varsa

hürriyet için öter/Şehit kanı buranın rüzgârlarında tüter/Ne örümcek, ne yosun, ne mucize, ne füsun/Kâbe Arabın olsun, Çankaya bize yeter." Nâzım Hikmet'ten de okumuşum 1932'de, 835 Satır'dan parçaları, gene lise birinci sınıfta. İşte ilk öğrencim Cahit Külebi' dir diyebilirim. Sonra Samsun Lisesinde iyi bir öğrenciye rastladım. Çok okuyan, iriyarı bir öğrenci. Bu kim biliyor musun? Vedat Türkali. Vedat Türkali'ye Yaban'ı okuttum, Yaban yeni çıkmış, yıl 1933.

Evet, kitap olarak basımı 1932'dir zaten.

Vedat Türkali'yi de daima izledim, fakültede öğrenciyken, hayattaki serüvenlerini... Karısını —ki Samsun'da bir doktorun kızıydı— onu da tanırım. Gelelim İstanbul Lisesine. İstanbul Lisesindeki yirmi yıla yakın öğretmenlik hayatım çok renkli geçti. Oradaki ilk öğrencilerimden biri kim biliyor musun? Selahattin Hilav. Sonra Hilav'la Paris'te bir yıl dostluk yaptık. Sonra iyi bir ressam, Mübin Orhon, lisede üç yıl öğrencimdi, onunla da Paris'te bir yıl içli dışlı olduk. Sonra büyük bir şair, Edip Cansever'i iki yıl okuttum. Ondan sonraki kuşaktan Konur Ertop, Kemal Özer, Adnan Özer, Adnan Özyalçıner, sonra Münir Özkul, onlar da İstanbul Lisesinden öğrencilerim. Bir de müzisyen var, Alaattin Yavaşça. Sonra Raik Alnıaçık. Onun İstanbul Lisesinden çıkınca Konservatuavara gitmesini ben istemişim. Ayrıca şimdi öğretim üyesi olan felsefeci Önay Sözer var, Profesör Kenan Bulutoğlu var. Bu gençlerle övünürüm Özkırımlı, hepsiyle bugün de ilişkim var. Hepsinin yazılarını, eserlerini okurum. Ben sanatçı değilim, ama bana çok şey verdiler, hepsinden çok şey aldım diyebilirim. Akademi'de de iyi öğrencilerim oldu. Bunların başında Ferit Edgü gelir. Sonra Sait Maden. Oyunlarına çağırır beni hep, Erol Keskin. Erol'un sınıf arkadaşıydı sanırım, Çolpan İlhan var sonra. Gene tiyatrocu Pekcan Koşar da iki yıl Akademi'de öğrencim oldu. Övüneceğim gençler bunlar, ünlü adlar. Ne diyeyim başka Özkırımlı?

Hocam, sizin okul dışında da edebiyat, sanat çevreleriyle ilişkili olduğunuzu biliyoruz. Geçende Cahit Tanyol'un Yahya Kemal'le ilgili kitabını okuyordum. Tanyol hoca Yahya Kemal'in yakın çevresini sayarken sizi de anıyor. Bize biraz bu çevreden söz eder misiniz?

Efendim yıl 1937. Sabahattin Eyüboğlu, Rıfkı Melül (Meriç), bir de Tevfik Yalıner —Türkiyat Enstitüsü kütüphane müdürüydü— onlar vasıtasıyla Yahya Kemal'i tanıdım. Çamlıca'daki bir gezi sırasında Yahya Kemal'in sofrasına karıştık. İşte ondan sonra, 1937'den ölümü olan 1958'e kadar Yahya Kemal'in sofrasında bulundum. Pek çok kişi gibi. Bunların başında Halil Vehbi Eralp gelir. Tanyol'u söyledin. Ahmet Hamdi Tanpınar, Kazım İsmail Gürkan, Muzaffer Esat, Yahya Kemal'in mütareke yıllarından beri tanıdığı Profesör İhsan Şükrü Aksel... Bunlar ilk akla gelenler. Yahya Kemal'in sofraları canlı geçerdi. Park Otel'de ziyaretine gideriz, onun doğum günlerinde bir lokalde toplanırız, şiir okunur, klasik Türk musikisini sevdiği malûm, Münir'e (Nurettin), Safiye'ye (Ayla) besteler okuturdu. Yahya Kemal'in bir yakın dostu oldu. Gene aynı zamanlarda tanıştık. Tanınmamış biridir bu. Şimdi yaşı 80'i çoktan aştı. Aruzla şiir söyleyen, haftada bir gazel, üç günde bir gazel yazan, Yahya Kemal gibi içkiyi seven, Yahya Kemal gibi bekâr Halis Ergene isminde bir zat. Yahya Kemal'in meşhur "erenler" redifli "Ömrün şu biten neşvesi tam olsun erenler" gazeline, Yahya Kemal'in öldüğü gün, o gece bir saatte bir cevap yazmış. "Artık bize her neşve harâm olsun erenler/Onsuz yaşamak zehr-i müdâm olsun erenler/ Mihmân ola cennette Neşati'ye. Nedim'e/Can sohbeti Bâkî ile tamam olsun erenler." Böyle gidiyor. Uzun bir şiirdi, Hamdi (Tanpınar) pek sevdiydi. İşte Yahya Kemal sofraları böyleydi.

Bu sofralardan biriyle ilgili bir anınızı anlatır mısınız?

Yahya Kemal 1951'de Pakistan elçiliğinden emekli oldu, geldi. Şerefine Bebek'te bir toplantı yapıldı. Kalabalık. Profesörler, doktorlar, şairler, edebiyatçılar var. Yahya Kemal memnun, içki içiliyor şiir okunuyor, içki içiliyor şiir okunuyor. Yahya Kemal benim şiir okumamı beğenir miydi neydi, hep "Salim Rıza okusun" derdi. "Efendim ne okuyayım, ne emredersiniz" derdim. "Hatırında ne var" deyip de "hepsi hatırımda" cevabını alınca dört

Cahit Külebi
Vedat Türkali, Selahattin Hilav
Mübin Orhon, Edip Cansever, Konur Ertop
Kemal Özer, Adnan Özyalçıner
Münir Özkul, Erol Keskin, Çolpan İlhan
Alaattin Yavaşça, Raik Alnıaçık
Kenan Bulutoğlu, Önay Sözer, Sait Maden
Ferit Edgü öğrencilerim
oldular.

köşe olurdu. O gün de Yahya Kemal'in şiirleri okunuyor, rubaileri okunuyor. Benim karşıma da Mustafa Şekip Tunç düşmüş. Hocam, üniversiteden ruhiyat hocam. Yahya Kemal'in de 1904'ten arkadaşı. Bana döndü. "Salim Rıza, yamansın, şair misin, nesin" dedi. "Aman üstat" dedim, "şiir okuyoruz." Mustafa Şekip "Hep" dedi, "bu bizim büyük şairden mi okunacak, başka şiirler de okusana." Şaşırdım ,"Üstat, başka ne okuyayım" dedim. "Necip Fazıl'dan da oku" demez mi? Eyvah, Yahya Kemal'in sofrasında başka bir şair anılmaz kat'iyyen, kat'iyyen. Başka şairlerden ancak beyit okunur, bütün bir şiir okunduğunu hiç hatırlamıyorum. Çaresiz ben Necip Fazıl'ın bazı mısralarını mırıldanırken, baktım, Yahya Kemal uyanmış, masaya şöyle bir vurdu, hemen kestik. İşte böyle, epey anım var Yahya Kemal'le ilgili.

Önem verdiğiniz birkaçını anlatır mısınız?

Yıl 1946. Yahya Kemal'i ziyarete gittim, Park Otel'e. "Ne iyi ettin de geldin Salim Rıza" dedi. Kendisini sevenlerin ziyaretinden memnun olurdu. "Üstat, yeni şiirler var mı?" dedim. "Hele otur. Sende bizim resmimiz var mı?" dedi. "Üstad, daha sıra gelmedi" dedim. "Ver bakalım kalemini" dedi. Şaşırdım. Komodini açtı, oradan büyük bir fotoğrafını çıkardı, yazmaya başladı: "Şiirin en eski asaletinden en yeni füsununa kadar kudretle aşina aziz muhibbim Salim Rıza'ya en derin sevgilerimle" dedi. 1946 Yahya Kemal diye de imzaladı. Bu beni çok duygulandırdı. "Bitmedi" dedi, "Sana bir rubai yazdım, bu hafta neşredeceğim." O sıralar, Foto-Magazin filan çıkıyor, oralarda yazıyor. "Üstat, ne haddimize" dedim. "Yok, sen gönül adamısın" dedi. "Senin rubain başka türlü bir rubai oldu, diyonizyak bir rubai oldu" dedi. "Lütfen, üstat" dedim. Rubaiyi okudu, sonra da Salim Rıza'ya Rubai diye neşretti.

Dinleyebilir miyim hocam?

"Sevdâya bilâ-hudûd meydân verdik/Dünya gibi bir sahâ-i cevlân verdik/Kâm almak için sabâh-i mahşerde bile/Rindân ile peymâneye peymân verdik." Bu rubaiyi ben Necmettin Efendi'ye güzel bir talikle yazdırdım. Rikkat Hanım'a tezhib yaptırdım. Evde asılı durur.

Güzel bir anektot anlatırsınız bir de hocam.

Cânım efendim, bir gün Yahya Kemal, "Salim Rıza, gençler bizim şiirlere ne diyorlar" dedi. "Efendim, hayranlar şiirlere" dedim. "Bırak efendim hayranlığı" filan dedi. Ne diyeyim? "Üstat" dedim, "Sizden duyuyoruz, sizin şiirlerinizin iki bölük, bir sizin tabirinizle manzumeleriniz var, bir de eski şiirin rüzgarıyla olanlar var, Manzumeleriniz" dedim "çocuklar hemen yazıyorlar ben okuyunca, ezberliyenler çok oluyor son sınıfta." Neler diye sordu. Saydım. Vuslat, Deniz Türküsü, Ses, Akşam Musikisi, şu bu. "Ama" dedim 'gazellerinizi, tahmislerinizi okuyorum, çocuklar pek anlamıyor, ancak açıklıyorum, onların musikisine varmaya çalışan birkaç kişi çıkıyor" dedim. "Zaten efendim, biz onları kendimiz ve dostlarımız için yazdık" dedi. Çocuk gibi adamdı rahmetli.

Hocam, şimdi size Yahya Kemal'den sonra, bir başka şairimizi, Nâzım Hikmet'i sormak istiyorum. Bildiğim kadarıyla Nâzım Hikmet'e ilişkin anılarınız da var.

Bilirsin Nâzım Hikmet Baltacıoğlu'nun akrabası olurdu...

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun...

Evet, Nâzım Hikmet'in karısı, kulakları çınlasın Piraye hanımefendi Baltacıoğlu'nun ufak baldızı olurdu. Ben de bir ara Baltacıoğlu'nun peyklerinden oldum, 1932'lerde. Çamlıca'daki eve sık sık gideriz. Kimler var? Mustafa Şekip Tunç'tan başlayayım, Hilmi Ziyalar filan. Sen bilirsin, bir Mansur Tekin vardı, ayrıca Kerim Sadi. Biz Baltacıoğlu'nun evinde ortaoyunu filan oynarız, benim o yanım da var. Gene bir cumartesi günü Baltacıoğlu'nun evindeyiz. Bir köşede Nâzım Hikmet'i gördüm, resimlerinden tanıdım. Biz hemen birkaç arkadaş Nâzım Hikmet'in etrafını aldık, tiyatroya merakımız var.

O da o sıralar oyunlar yazıyor...

Sonra duyuyoruz ki Rusya'da rejisörlük yapmış. Dekorsuz tiyatro konusu açıldı. Ortaoyunu dekorsuz ya. Nâzım Hikmet de dekorsuz tiyatroyu savundu. Bir ara Baltacıoğlu bana "Hadi Salim Rıza, Nâzım Hikmet'ten bir şiir oku" dedi. Ben Nâzım Hikmet'in karşısında Hazer'i okudum. Tabii ben Nâzım Hikmet'in şiirlerini, 1928'den beri ne çıkarsa alıyorum, hemen bir iki okuyuşta da kafaya nakşediyorum. Gel zaman git zaman, yıl 1951. Ben Akademi'de hocayım. Yaşıtım, dekoratör, seramikçi Vedat Ar, bir gün bana "Hoca, işin yoksa bir yere gidelim seninle" dedi. "Nereye" dedim. "Canım, sen uysal adamsın, nereye istersem götürürüm seni" dedi. Arabaya bindik, Nişantaşı'nda Valikonağı'nın ilerisinde, High School'un karşısında bir yere geldik. "Yahu Vedat, nereye gidiyoruz" dedim. "Stüdyoya gidiyoruz hoca" dedi. Allah Allah, ben

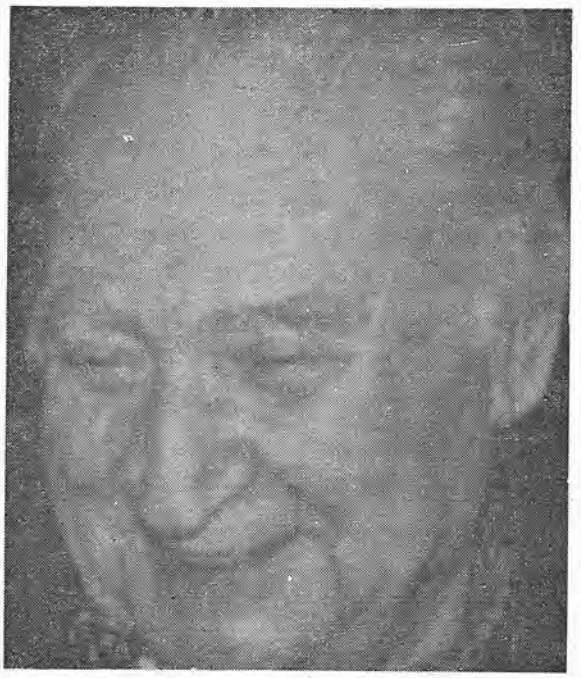

stüdyo filan görmemiştim hayatımda. Bir büyük apartmana girdik, apartman bozması bir yer daha doğrusu. Koridorlar geçtik bir odaya girdik. Uzun boylu bir zat karşımızda. Sonradan öğrendim, İhsan İpekçiymiş. Bir de baktım ki Nâzım Hikmet de orada. Vedat, Nâzım'a "sana bahsettiğim hocayı getirdim" dedi. "Hoca, sen iyi şiir okurmuşsun" dedi Nâzım Hikmet. "Öyle diyorlar" dedim. "Hatırında Nedim'den şiir var mı" dedi. "Ben on gazel çıkarırım" dedim. "Şimdi burda divan yok ama Nedim'in bir gazelini arıyorum, bu gazel eğer hatırındaysa lütfen bana oku" dedi. "Nasıl başlıyor gazel" dedim. Durdu. Sonra "Bir nîm neş'e say bu cihanın baharını..." dedi. "Mırıldanayım bakayım, çıkaracak mıyım" dedim. Mırıldandım bir iki dakika, "çıktı" dedim. "Oku" dedi. Vedat, Nâzım, İhsan İpekçi'nin önünde okudum gazeli: Bir nîm neşe say bu cihânın baharını/Bir sagar-ı keşideye tut lale-zârını." "Hoca yaman okuyorsun, bir daha okur musun" dedi. Bir daha okudum. "Şimdi" dedi "dilini sürçmeden son defa oku." Allah Allah, ne oluyor, ne bitiyor? Dilimiz sürçmeden bir defa daha okuduk. "Şimdi dinleyelim" dedi. Ben ne tel görmüşüm, ne bant görmüşüm, bir de baktım bizim ses kulağa geldi. "Hoca" dedi Nâzım Hikmet "Ben Lale Devri üzerine bir senaryo yazdım. Senin sesini başka birine bağlayacağız. Filim oynadığında sesini dinlersin." Bunu Nâzım Hikmet'e 1957-58 yılında Paris'te hatırlattım. Güzin (Dino) hanımın evinde. Paris'teydim. Bir gün ressam Hakkı Anlı, "Hoca, Nâzım Hikmet burada" dedi. "Ne yapalım" dedim. "Senin ahpaplığın vardır Nâzım'la" dedi. "Bir iki defa karşılaştık ama benim ahpaplığım yok Nâzım'la" dedim. Abidin Dino'nun evinde kalıyormuş. Ben Güzin hanımı tanırdım. "Pertev'i (Boratav) göreyim de" dedim "gitmek isterim." Kalktım Abidin Dino'nun evine gittim, Güzin hanım evdeydi. Buyur etti. "Nâzım Hikmet buradaymış" dedim. "Evet, dışarı çıktılar Abidin'le, şimdi gelirler" dedi. Biraz sonra Nâzım Hikmet geldi Abidin Dino'yla. Pertev de geldi. Oturuldu. Tanıştırıldım "İstanbul'dan bir edebiyat hocası" diye. Ortak dostlardan söz edildi. Bir arada Nâzım Hikmet'e "siz beni hatırlamazsınız ama bu üçüncü karşılaşmamız" dedim. İlkini hiç hatırlamadı. İkinciyi de hatırlamadı önce. Vedat Ar'la geldiğimi, Nedim'in şiirini okuduğumu söyleyince, "Ha, sen miydin o hoca" dedi. Böyle işte.

Şimdi hocam, uzun yıllar edebiyat öğretmenliği yaptınız, sayısız öğrenci yetiştirdiniz. Bütün bu deneyimlerinize bağlı olarak bir soru sormak istiyorum. Şu edebiyat kitapları konusu, okullarda okutulan ders kitapları. Bir edebiyat kitabı nasıl olmalı sizce? Edebiyat öğretimi nasıl yürütülmeli?

Ben edebiyat kitaplarını hiç beğenmedim. Hep kitapların dışına çıkmaya çalıştım. Edebiyat kitaplarının içinden parçalar seçtim, hiç bir yıl kitabın tümünü okutmadım. Ayrıca Maarif /ekaletinin klasiklerini okuttum. Her yıl Socrates'in savunmasıyla edebiyat dersine başladım Bunu söylerim kırk yıl. Sonra çağdaş edebiyatçıları daima ön plana aldım.

Hiç tuttuğunuz edebiyat kitabı olmadı mı?

Benim hocalık hayatımda tuttuğum tek kitap, sanıyorum 1944'lerden 1949'lara kadar okuttuğumuz, Pertev Naili Boratav, Sabahattin Eyüboğlu. Halil Vedat Fıratlı ve Mustafa Nihat Özön'ün birlikte çalışarak hazırladıkları Türkçe Metinler adlı edebiyat kitabıdır. Bu kitabı hâlâ evde karıştırırım, "Niye böyle bir kitap bugün de yok" derim. Bir de Türkçe Metinler dışında Cevdet Kudret'in takma adla yazdığı...

Abdurrahman Nisari...

Evet, Abdurrahman Nisari adıyla yayımladığı kitabı okuttum. Hele Cevdet Kudret'in olduğunu öğrenince —Cevdet de arkadaşım— iyice o kitaba sarıldım, emekli oluncaya kadar da onu okuttum.

Hocam, ben sizin öğrenciniz olamadım, ama

öğrencilerinizden çoğu arkadaşım. Onlardan sizin Tevfik Fikret'i çok sevdiğinizi duymuşumdur hep. İsterseniz bu söyleşiyi de Fikret'le bitirelim.

Efendim, hocalarımız İbrahim Necmi, İsmail Hikmet, bilhassa İsmail Hikmet, Fikret'in öğrencileriymiş Galatasaray'da. Hattâ Fikret istifa edip Aşiyan'a çekilince, İsmail Hikmet Fikret'in evinde kalmış. Anılarını anlatırdı derslerinde. Biz de ta Süleyman Şevket Bey' den başlayarak, 1920'den, Fikret'i okuduk. Bak Özkırımlı, benim için Yahya Kemal'i seven adam Fikret'i nasıl sever diye çok söylediler. Fikret fikir şairi, Fikret geleceğe bakan adam. O bakımdan ben Fikret'i şimdi de dilimden düşürmem ve onu güncel sayarım. Dilinin ağırlığına rağmen. Fikret güncel. Niye? Fikret Atatürk Cumhuriyet'ini müjdeleyen adam. 1915'te ölen Fikret, 1920'yi görmeye layık bir insandı: "Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl/Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim/İnhinâ tavk-i esaretten girândır boynuma/Fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şairim." Ben 1930'larda, Halkevleri açılırken Atatürk'ün yüce katında, huzurunda Fikret'in şiirini okudum. Fikret' in "Sabah Olursa" adlı şiirini Atatürk'ün karşısında okudum. Kırk yıl hocalığım boyunca Fikret'i hiç bir an, hiç bir yıl ihmal etmedim. "Haluk'un Vedâı"nı. "Sabah Olursa"yı, "Ferdâ"yı defalarca okuttum, hattâ defterlerine yazdırdım. Çocukları Fikret'in şiirleri üzerinde düşündürmeye çalıştım. İstanbul Lisesindeki bütün öğrencilerim bana "Fikretçi" derler. Ufak bir anımı anlatayım: Bir gün derste Tarih-i Kadîm'i okuyorum ve açıklıyorum. Dersime müdür girdi, dinledi. Dersten çıktıktan sonra, "Salim Rıza, Tarih-i Kadîm'i okutmasan iyi olur" dedi. "Aman, müdürüm" dedim, "Aman, müdürüm, Fikret Tarih-i Kadîm'le yaşayacak."

Epey yordum sizi hocam, sağolun. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Konuşma sırasında atlamış olabiliriz Özkırımlı. Dostlar alınmasın. Yaşayan yaşamayan herkesi analım. Kemal Bilbaşar'ın okul arkadaşım olduğunu, Asım Kültür ve Esat Adil'le dostluğumuzu, Orhan Ural'ın da öğrencilerim arasında bulunduğunu söylemiş miydim? ■

DERGİDEN

Bu sayımızda, Hatice Aynur'un hazırlayacağı Üniversite Yayınları Kaynakçası 1985'in ilk bölümünü yayımlamamız gerekiyordu. Ama ilgili kurumlarda tam bir dökümün yapılamamış olması nedeniyle, eksik bir kaynakça yayımlanmaktansa beklemeyi yeğledik. Söz konusu kaynakçayı, benzeri bir aksaklık olmazsa Haziran sayımızda yayımlayacağız.

Söz Hatice Aynur'dan açılmışken, Sayın İoanna Kuçuradi'nin Aynur'a yazdığı mektubun bir bölümünü —dergimizi de ilgilendirdiği için hoşgörüsüne sığınarak— okurlarımıza duyurmak istiyoruz. Şunları yazmış İoanna Kuçuradi Hatice Aynur'a: "Sizi 'eleştiren' yazıyı gördüm. Bu nedenle, size bu satırları yazmayı ve bir 'paket' postalamayı gerekli görüyorum.

Bu paketten çıkacaklara, acaba 'bir kitap' denilebilir mi?

'Kitabı görerek kaynakçaya alma' konusuna gelince: bu kitapları —en azından birini— görmüş bir bibliyografyacının, söz konusu Seminerin '1982'de değil, 9-13 Haziran 1980'de' yapılmış olduğunu görmüş olması beklenir.

Ayrıca, bu kitapları görmeden bibliyografik bilgiye dikkatle bakılırsa (ve sanırım, kitapların sayfa adedi de belirtilmiş; dergiyi bulamadığım için kontrol edemedim), bu kitaplardan birinin 184 sayfa, diğerinin ise 194 sayfa olduğu görülebilir."

Hilmi Yavuz'un, Günsel Koptagel-İlal'ın "Psikanalize Giriş" kitabının çevirisine yönelttiği eleştiriler, değişik tepkilere yol açtı. Nitekim gelecek sayımızda Ruhsal-Sinirsel Hastalıklar Uzmanı Dr. Halil İbrahim Bahar'ın söz konusu çeviri üzerine bir yazısını bulacaksınız.

bahçe ve zaman

erguvan bürümüş Zaman! Kaldır
gövdeni bahçenin üzerinden
ağır
ağır aksın her yandan sözlerime yaz
aksın
ve yazılan kalbimin zamanıdır

paslı, eski, hurda, dayanılmaz
döndü bahçe kendi içinde, ıtır
döndü
o zaman anladım: Aşklardır
durmayan herşey
ve dönen belleğin zamanıdır

Hilmi Yavuz

Ferruh Doğan

Çizgilerle Kitaplar

Erdoğan Başol

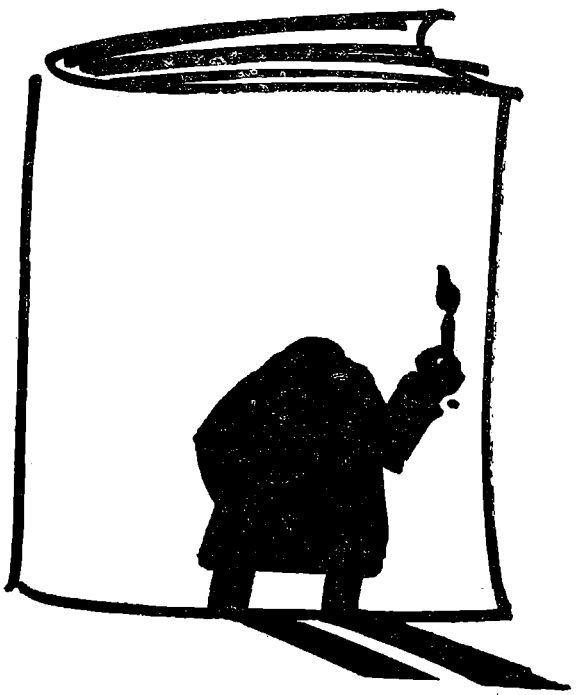

Ahmet Önel

İlk Kitapları

Kavganın Sonu ve Başı

Zeyyat Selimoğlu

İlk öykü kitabım "Kavganın Sonu ve Başı" adını taşıyor.

Üzerinde, yayımlandığı tarih yok, ama sanırım 1955 olacak. Yenilik Yayınları'ndan çıkmış. Kısa öykülerden değil de, daha çok, kısacık öykülerden oluşmuş bir kitap. Bu kitapta yer alan öykülerden kitaba adını veren "Kavganın Sonu ve Başı" adlı öyküyü Şükran Kurdakul'un, "Cephe Gerisinde" başlıklıyı da şimdi aramızda olmayan yargıç öykücü Bekir Sıtkı Kunt'un sevdiklerini anımsıyorum. Yıldırım Keskin de aşağı yukarı şöyle bir yargıya varmıştı: "Bu kitaptaki hikâyeler kötü hikâyeler, Zeyyat Selimoğlu'nun dergilerde yayımlanmış daha güzel hikâyeleri vardı." Bu yargıda bir gerçek payı olduğu düşünülebilir. Gerçekten de, daha güzel oldukları söylenen öyküleri, kötü bir rastlantı sonucu bu kitaba alamamıştım. Nedeni de, dergilerde yayımlanmış ve kesilip bir dosyaya konmuş o öyküleri, bir arkadaşın okumak üzere alıp yitirmesiydi. En azından bir kitap oluşturacak o öyküler öylece gitti gider.

Bu ilk kitabın yayımlanması sırasında benim için özellikle bir doyumluluk ögesi, kitapta yer alacak öykülerden çok, kitabın sonuna eklenen "Rize'nin Köylerinden" başlıklı yurt yazısı röportajıydı. Bu yurt yazısı, aynı konulu 1950 Yunus Nadi Armağanı yarışmasında birinciliği kazanmıştı. Ve bir kitaba girmesi, yitip gitmemesi açısından bana heyecan veren bir olaydı. İlk kitaplar, herhangi bir açıdan, sanırım yazarlarına değişik bir tad veren kitaplardır. Gençlik heyecanı ile ilişkili bir acemilik girişimi olsalar da, atılmış bir adımın izidirler.

İlk kitap olsun ya da son kitap, yazarın üretim aşamasından çıktıktan sonra, sanki o kitap başka birisi tarafından yazılmış etkisini uyandırıyor. Hiç değilse bende öyle olduğunu söyleyebilirim. Son çıkan kitabımı elime alıp şöyle bir karıştırınca, oturup canımı dişime taksam da bu öyküleri yeniden yazabilmiş olamazdım, diye düşünüyorum. Onları yazan ben değilim bir başkasıdır, gibi bir düşünceye kapılıyorum. İyi ya da kötü öykü olmaları önemli değil, salt yazılabilmiş olmaları bir tür tedirginlik salıyor sanki içime. Başkalarında oluyor mu bilmem, bir gariplik daha var. Her bir yeni öyküyü yazıp bitirdikten sonra, bu benim son öykümdü, artık bir daha yazamam herhalde düşüncesi. Ama bir süre sonra, yeniden işe girişiliyor. Kafamızda ve içimizde, kısa ya da uzunca aralarla, bir emme basma tulumba çalışıyor gibi. O tulumba, sözcükleri emiyor, öyküleri basıyor.

Bu emme basma tulumbaların, yeni de olsalar, bir alışma ve uyum sağlama dönemleri vardır başlangıçta. Hemen her türden motorda görülen bir alışma dönemi. İşte ilk kitaplar, tam da bu dönemin ürünüdür. Tıpkı o yepyeni motorlarda ya da emme basma tulumbalarda görülen geçici tutuklukları, teklemeleri andıran kusurları da beraberinde getirebilir ilk kitap. Sanırım bu gözle bakılması gerekir bir ilk kitaba. ■

Karga ile Peynir

Tomris Uyar

Artık her şeye alıştım, hiçbir şey beni yadırgatamaz, şaşırtamaz, gibisinden bir teslimiyete girseniz bile, her gün yeniden şaşabilme yetisi yakanızı bırakmıyor.

Geçenlerde, ülkemize iki yazarın —Arthur Miller ile Harold Pinter'ın— geleceğini okuduk gazetelerde. Durgun edebiyat ortamımızda önemli bir olaydı. Çünkü bu yazarlar, en azından bir bölük Türk yazarının, yapıtlarını okuduğu, oyunlarını Türkçeden izlediği yazarlardı. Sözgelimi, sırf Yunanlı oldukları için siyasal açıdan sevmek ya da sevmemek açmazına düştüğümüz adı-bilinmedik bir şair ya da Hollanda'da yedinci, bizde birinci bir dans topluluğunun üyeleri değildiler. (Son yıllarda iyice geliştirdiğimiz bu tür ulusal-bakış hastalığının ayrı bir yazıya konu olması gerek.)

Miller ile Pinter'in PEN Kulüp üyeleri olduğunu biliyorduk. Sanata ve tiyatroya yaklaşımları çok farklı da olsa, önemli bir ortak özellikleri vardı: yapıtlarında, herhangi bir dönemin bir cadı kazanında öğütülüp unufak edilen birey'i işliyorlardı ve ülkelerinin siyasal düzenine uyum göstermiyorlardı.

Buraya neden geldiklerini doğru dürüst öğrenemedim. Hangi yazarlarımızla görüştüklerini, ülkemizin zengin edebiyat geleneği hakkında neler öğrendiklerini, günlerini nasıl doldurduklarını da bilmiyorum. Bu belirsizlik içinde şu karara varmam zor olmadı: herhalde yalnızca "Miller ve Pinter uzmanı" olan edebiyatçılarımız ve sanatçılarımızla görüşecek vakitleri olmuştu. Ve hiç kuşkum yok, ülkemize gelen yabancı yazarları ağırlamakla —uysun uymasın— kendilerini yükümlü sayan yazarlarımızca ağırlanmışlardı dolu dolu.

Miller ile Pinter, yurtlarına döndüklerinde tam ne söylediler, onu da bilmiyorum, öğrenemedim-masum bir gazete okuruyum ben. Yine de anladığım kadarıyla pek *hoş şeyler* —ne demekse— söylememişler, bizleri düş kırıklığına uğratmışlar.

Büyük gazetelerimizden birinin manşeti şöyle: "Yediler, İçtiler, Zehir Kustular". Çok şaşırdım. Şöyle bir yorum görseydim oysa, pek yadırgamazdım:

"Yapıtlarındaki çağdaş sorumluluk bilinciyle bizleri etkileyen bu iki usta yazar, dört-beş gün içinde, hiç tanımadıkları bir ülkenin iç sorunlarını kavrayabildiklerine nasıl inanmış olabilirler? O ülkeyi gerçekten temsil eden kişilerle görüşmüş olduklarını nasıl öne sürebilirler?"

Hadi biraz daha magazinimsi bir yorum yapalım: "Bizi Bizden İyi Mi Biliyorlar?"

Buraya kadar peki. Ama "Yediler, İçtiler" ne demeye geliyor? Kendi ülkelerinde Harold Pinter'ın *Doğum Günü Partisi*'ni Miller'ın *Köprü*'sünün altında balık-ekmek yiyerek mi kutluyorlardı yani? Yoksa buraya gelmelerinin tek nedeni, bizim geleneksel konukseverliğimizi sömürmek, iyi niyetimizi kötüye kullanmak, aç ve milyoner midelerini tıkabasa doldurmak mıydı?

Bu manşet ve bu bakış, sağcı ya da solcu, her düşünen insana dehşet vermeli. Çünkü temelinde şöyle bir görüş yatıyor: İnsanlara *beslenme* karşılığı her şey yaptırılabilir. Aydınlar, sanatçılar beslenirlerse, *bizim* istediğimiz doğrultuda görüş bildirmek zorundadırlar, kendilerine özgü bir görüşleri —doğru ya da yanlış— olamaz.

Daha da dehşet verici olan, iki sanatçının görüşlerinin kendi toplumlarının kamuoyunda bunca etkili olması mı acaba?

Biz, sanatçıyı nankör bir karga gibi görmeye alışmışız, doyduktan sonra çıkardığı aykırı gakgak seslerinin kimseyi ilgilendirmediğine de inanmışız. Olaydan şöyle bir ders çıkarmak olası: Besleme kargayı oymasın gözünü. Çünkü ben de sözgelimi A.B.D.'de beslenseydim, iyice doyduktan sonra ülkeme geldiğimde, A.B.D.'de göstermelik bir demokrasinin işlediğini, insanların dış dünyadan haber alma temel haklarının alabildiğine kısıtlı olduğunu ileri sürseydim Pinter ile Miller olmazdı gözümü oyan. ■

Bir Kültür Yazısı

Süreyya Berfe

Bu sayıya yetiştirmem gereken yazıyı son anda ulaştırabildim. Elimde olmayan nedenlerden ötürü... Lâf! İnsan, ağır hastalıklar ve ağır ölüm hariç her durumda yazabilir, yazmalıdır. Annesi ölen oyuncu, akşam ramp ışıklarına çıkmıyor mu? Çocuğunu trafik kazasında kaybeden solist, enstrümanının başına geçmiyor mu? Çok sevdiği köpeği meçhul bir salgın hastalığın pençesinde kıvranan palyaço, sirke gelenleri kahkahalarla güldürmüyor mu? "İkimiz bir fidanın güller açan dalıyız"ı dilimize ve kalbimize pelesenk eden —Zerrin'in ablası— Tülay, karnındaki dört aylık yavrusuyla aynı günde hem nikâhlanıyor, hem video çekimine katılmıyor mu? Fenerbahçeli basketbolcu Aliço 40 derece ateşle kupa finalinde oynamıyor mu? Başımıza, sağlıkla ilgili bir-iki iş geldi diye yazıyı geciktirdik. Mazeretleri biraz daha abartıp, bu sayının Süreyya Berfe'den mahrum olarak çıkmasına... Megalomani başlamadan, keselim.

⁂

Üst katlardan birinden atılan, boş bir naylon torba sokağa düşüp yollara renk katacağına, ağacın dallarına gayet düzgün bir biçimde takılıp kaldı. Dünden beri yağmur suyu doluyor içine, Miskinler tekkesinde olsaydım, bütün işim o naylon torbanın encâmını seyretmek olsaydı... Geceleri de görürdüm onu, çünkü hafif bir ışık var yüzünde. Gece düşse bir şey değil. Duyanların asla adlandıramayacakları garip bir ses çıkarır, o kadar. Ya gündüz düşerse? O gün, arabasına binmemiş, üstünde hafta sonu kıyafeti, biraz önce çıkmış şampuanlı- balsamlı banyodan, "Bütün buraları ben yarattım: küçük dağları da..." edâsıyla yürüyen erken genel müdürün... Ağzımdan yel alsın. Durduk oturduk yerde tedirgin olacağıma dallardan aşağı bir dönkart sallandırırım olur biter: Lütfen Açıktan Geçiniz. Torba Düşebilir.

⁂

Peki, bu akılsız kumru niye burada yuva yapmış? Dünya kadar kuytu yer var. Bula bula, kullanılmayan ikinci tuvaletin penceresini mi buldu? Nasıl anladı o pencereye hiç el sürülmediğini? Yuvada yumurta da yok. Niye yaptı bu yuvayı bu akılsız kumru? Ben kumrulara çok kızıyorum. Sevimli, hoş şeyler, ama hain ve vahşi oluyorlar. Diğer kuşların yumurtalarını kırıyorlar, yuvalarını bozuyorlar. Kerataları evcilleştirmek de mümkün değil. Sayıları azalıyormuş. Soyları tükenecekmiş. Çünkü, hazretler çevre kirliliği yüzünden kırılıyorlarmış. Kırılsınlar. Güvercinler var. Yaşasın güvercinler! Evcilleşirler. Etleri yenir. Gübreleri para getirir. Barışın simgesidirler. Bazıları çok güzel takla atar. Niyet çekerler. Camileri severler. Fakir fukaraya para kazandırırlar, bedavadan karınlarını doyururlar. Kumruların ne meziyetleri var?

⁂

"Sormalı çobanlara/Sis dağları kar mıdır?/ Sevdalıktan ölene/Sorgu sual var mıdır?" Halil İbrahim Bahar'la ne zaman rakı yapsak —savaş, aşk, müzik, vs. yapılır da rakı yapılmaz mı?— geç saatlerde bu hava geliyor aklımıza. Rahmetli Köy Enstitülerinden biri de Beşikdüzü'ndeydi. Neyse, açmayalım defter-i elîmin sayfalarını. Bu hava oralardanmış. Şarkı, türkü hatırlayıp okuyabilenlerin ve dinleyenlerin sayısı belli çevrelerde azalıyor. Yeni kuşakların şarkıya, türküye tahammülleri yok gibi. Bu, acılı gerçek büyük şehirlerde gün gibi âşikâr. Uzatmayalım, toplumlardaki gelişmeler kendi dinamiklerini de beraberinde getirirler: Zülfü Livaneli gider, Ömer Zülfü Livaneli gelir. O da gider Zülfü Livanelioğlu gelir. O da bir gün gider tek tabanca Zülfü gelir. Durumlara bağlıdır bu işler, yeni insanlar yeni müzik ister, yeni isim ister. Gelişmenin termodinamikleridir bunlar. Önce geliş, sonra öğren. Öğrenmesen de olur. Yeter ki geliş, geliştir. Berbat et, boz, yozlaştır, Düttürü Leylâ'ya benzet, kuşa döndür, yolunmuş kaza çevir, hiçbiri önemli değil. Olacak o kadar. Yürüyen hata yapar, duran düşer, koşan yorulur, sevmeyen ölür, içen bir daha ayılmaz, gelişene dağlar dayanmaz. ■

görüntüler

Maviliğin Ortasında

Işıl Özgentürk

Soğuk biter. Erik ağaçları çılgınlaşır. Deniz mavi bakar.

Bahar ansızın gelir. Baştan çıkarıcı, bencil sesiyle kulağına fısıldar durur insanın, "kaç", der, "sorumluluklardan, canını sıkan, tatsız olan her şeyden kaç. Uzak limanlara, sıcak iklimlere açıl."

Baharın çağrısı denizin çağrısıyla birleştiğinde dayanabilen beri gelsin. Dur durabilirsen kapalı odalarda, dur durabilirsen bitmez tükenmez sorumlulukların yamacında, dur durabilirsen senden ayrı yabancı bir varlık gibi alıp başını giden yüreğinin boşalan yerinde, dur durabilirsen.

Bahar çağırıyor seni, uzak limanlara, uzak iklimlere...

Nerede, Türkiyeli bir yazar gitse gitse Ada'ya gider, bunun bile lüks sayılabileceğini düşüne düşüne. Öyle başını alıp gitmek, uzak iklimlerde, sıcak kıyılarda, ıssız kayalıklarda amaçsızca dolaşmak ancak bazı yeni dalga filimlerinin paraları nereden geldiği ve canlarının neden sıkıldığı hiç belli olmayan kadın ya da erkek kahramanlarının becerebilecekleri bir iştir, bize Ada'ya gitmek düşer.

Tasalı ve karanlık her şeyden uzak, ekmek parası, yetiştirilecek işler, ters gitmiş insan ilişkilerini, hepsini bir kalemde silip Ada vapuruna bindiğimde bunları düşünüyordum. Ben de hiç olmazsa bir günlüğüne, bir yeni dalga filim kahramanı olacaktım. Hiçbir şeyin canımı sıkmasına izin vermeyecektim. Güneş, deniz, ben dolaşıp duracaktık. Bir de Lorca' nın şiirleri.

Vapurda her şey yolundaydı. Yalnız güneş ve deniz. Kimselere bakmadım, ne şimdiden yerleşme telaşına düşmüş nedense hep şişman kadınlara, ne hiç durmadan hesap yapan kağıt ve kereste tüccarlarına, ne yaşanmamış çocukluklarını başka çocukların peşisıra sürükleyen evlatlıkların koşuşturmalarına. Hiç birine bakmadım ve hiçbir şey canımı sıkmadı. Kararlıydım.

Vapurdan inip Ada'nın yeşil yollarında erik ağaçlarının neden böyle birdenbire çılgınlaştıklarına ya da hiç durmadan yuvarlaklar çizip hep aynı evin damına konan martının neden o evi seçtiğine kafa yora yora dolaştım. Issız yollarda dolaşırken yeni dalga filim kahramanlarına benzediğimden hiç kuşkum yok. Durmadan dolaşırlar onlar. Bir evin nakışlı ayrıntısı, gövdesi ikiye ayrılmış bir ağaç, yosun tutmuş bir bahçe kapısı, sokakta dalgın dalgın dolaşan bir köpek şaşırtır onları. Nedense hiç insan görünmez bu mekânlarda.

O gün gerçekten insansızdı Ada. Yani ilk başlarda öyle görmek istedim. Gördüm de gerçekten, insan yoktu. Kapalı pencereler, yıkık bahçe duvarları, serseri bir köpek. Kendime bir ad taktım hemen, 'bir günün kaçağı.' öyle dolaşıp durdum işte.

Nerede bir günün kaçaklığı, nerede yeni dalga filimleri, nerede ben. Issız yollardaki filim kahramanlığım iki saatten fazla sürmedi. İskeledeki kahveye gelip oturduğumda bitti. Kendi kendime verdiğim sözü de o anda unuttum.

Çayımı söyledim, sigaramı yaktım. İşte tam o sırada gördüm onu. Dört yaşında var yoktu. Sevimli yüzünde bir çift kara üzüm gibi parlayan gözlerini gördüm önce. Üstünde bol, şapşal bir kazak vardı. Ona serseri, vurdumduymaz bir hava veren kazağın kollarını ikide bir çekiştiriyordu. Sonra hiç durmadan kahvedeki her insanın yanına gittiğini ve asker selamı verdiğini gördüm. Önce selam veriyor sonra bir şeyler söylüyor ve birden eliyle Allahaısmarladık işareti yapıp hemen uzaklaşıyordu.

Güneşin keyfini çıkaran turistler, yalnız ve yaşlı madamlar, onarılacak mutfakları üstüne hep bir ağızdan konuşan ev sahipleri, yazlıkçılarla pazarlık yapan Ada'nın ikinci kuşak gecekonduculari onun bu haline gülüyorlar ve o hep onlara bir şeyler söylemeye çalışıyordu.

Sabırla yanıma gelmesini bekliyordum. Bu arada garip bir önsezi beni olmadık mekânlara sürüklüyordu bu küçük kız çocuğunun yüzü bana, bir zamanlar haftada bir ziyaret ettiğim mapushanenin görüş yerindeki her

şeyden habersiz çocukların yüzlerindeki sevinç, korku ve acıyı anımsatıyordu.
Hiç durmadan el eden bu şipşirin kız çocuğunu uzun ve karanlık koridorlarda yürürken, tel örgünün arkasındaki adama bakarken, o adama hep el sallarken görüyordum ve hiç durmadan kendime kızıyordum, verdiğim sözü unutmama, böyle güzel bir günde karanlık görüntüleri anımsamama kızıyordum. Ama neden bilmem bu kız çocuğu, evet mutlaka bir görüş yerine gitmişti, mutlaka gitmişti. Bu el sallayışta, bu hiç durmadan bir şeyler söylemede oralardan izler vardı.
Bunları düşünürken bir yandan da yanılmış olmayı diliyordum. O paytak yürüyüşünle, o üzüm gözlerinle ne işin var senin karanlık koridorlarda, sen yeryüzüne sevgiyle bakmalısın, sen güzelliklerimizin umutlarımızın çocuğu olmalısın! Nasıl da yanılmış olmayı diliyordum içimden. O zaman nasıl da sevecektim şu ısıtan güneşi, şu maviyi, hep bir şeyler yiyen şu şişman madamı, şu hiç konuşmadan saatlerce denize bakan yabancı kadınla erkeği, öylesine kendi dünyalarında, öylesine bir suskunluk içindeydiler ki, bir ara neredeyse önümde iki ölü oturduğunu düşünmeye başlamıştım, onları bile sevecektim, yeter ki, yanılmış olayım.
Dileğim boşa gitti.

Bir kadın sesi, "Gül gel artık buraya." diye seslendi. Dönüp sesin geldiği yere baktım. Sade giyimli, çok genç bir kadın Gül'e seslenen. Çok genç yüzünde güneşin büyüsüne rağmen uçuşan bir özlem hemen ele veriyor onu. Endişe, bekleyiş, sorumluluk güneşe rağmen yüzündeki henüz belli belirsiz çizgilere sinmiş, Bu yüzü gördüm. Bu yüzü çok genç kadınlarda, orta yaşlı kadınlarda, çok yaşlı kadınlarda gördüm.

Kışın karın altında, yazın kavurucu sıcaklarda inanılmaz bir sabırla beklerken gördüm bu yüzü.
Aşağılanmayı hoşgörüyle karşılamayı öğrenen, sevgisi sonsuz kadınlarda gördüm.
Usulca yaklaştım Gül'le annesinin oturduğu masaya. Her şeyden konuştuk, görüş günlerinden, sürüp giden mahkemelerden, işsizlikten, sabrın zorluğundan, en çok da umuttan. En çok ona ihtiyacımız vardı.

Dönüşte vapurda, ne garip bir ülke bu yarabbim, diye düşündüm. Bunca mavilik ortasında hep kanayan bir yürek gibi...
Benim bir günlük kaçaklığım da böyle bitti. ■

AYIN ON KİTABI

Füsun Akatlı, Mehmet Başaran, Ahmet Cemal, Ferruh Doğan, Işıl Özgentürk, Fatih Özgüven, Atilla Özkırımlı, Kemal Sülker, Cemal Süreya, Tomris Uyar, İbrahim Yıldırım ve Hilmi Yavuz'dan tür sınırlamasına girmeyerek, son aylarda okuyup beğendikleri üç kitabın adını istedik. Daha sonra bize verilen kitap adlarını tarayarak yinelenenlerden bir liste oluşturduk. Ayın önerilen kitapları diyoruz bunlara.

Gece / Bilge Karasu
Roman, İletişim Yayınları

Günlükler / Kafka
Günlük, Cem Yayınevi

Ten ve Gölge / Hulki Aktunç
Öykü, İletişim Yayınları

Yeni Bir Defter / Refik Durbaş
Şiir, Yeni Türkü Yayınları

Bozkır Gelini / Bekir Yıldız
Öykü, Varlık Yayınları

Tortu / Selçuk Baran
Öykü, Kaynak Yayınları

Saz Caz Düğün Varyete / Selim İleri
Roman, Altın Kitaplar

Yaz Ortasında Ölüm / Mişima
Öykü, Can Yayınları

Barbarları Beklerken / J.M. Coetzee
Roman, Adam Yayıncılık

Tractatus / Wittgenstein
Felsefe, Bilim Felsefe Sanat Yayınları

tartışma

Toplum ve Marangozluk

Orhan Yenice

Aydın Üzerine Tezler'de kültür tarihçisine verimli araştırma yolları açabilecek iki önemli düşünce dikkati çekiyor. Birincisi, Türk aydınının iktidarda doğduğu ve yıkmak yerine kurmakla işe başladığı, bu yüzden de güdük kaldığı tezi. İkincisi Osmanlı toplumunun görece çelişkisiz, basit ve gecikmiş bir düzen olduğu görüşü. Birincisi özgün, ikincisi daha aşina olan bu iki düşünce, Türk kültüründe süregelen bazı kör noktaların, bazı reflekslerin ve semptomların açıklanmasında çok iş görebilirdi. Ama Yalçın Küçük, peşinden gitmiyor bu düşüncelerin, zorunlu ve mümkün sonuçlarını çıkartmıyor. Bu başlangıçlar, kitaptaki başka tezlerin gürültüsü arasında boğulup gidiyor; hattâ daha öne sürüldükleri anda, kendileriyle çelişen başka düşünceler tarafından iptal ediliyorlar.

Bilinen Şema ile Bilinmeyen Tarih

Tarihin ilerleme motoru çelişkidir, diyor Küçük, ama Osmanlının kuruluş ve yükseliş döneminde toplum görece çelişkisizdi. Türklerde gerileme de ilerleme de geç geldi. Bu gecikmişlik, özellikle ilerlemede gecikmişlik, iç kavgaları güdükleştirdi, sığlaştırdı. Oysa teori, gelişme düzeyinden de çok, iç kavgaların ürünüdür. Türkler bu yüzden teori alanında parlak ürünler veremediler. Osmanlı toplumu, kolay bir toplumdu: yönetim kolaydı, çünkü güçlü bir muhalefet yoktu. Üretim de kendi dar sınırları içinde kolaydı: aşılması gereken doğal-teknik engeller çok çetin değildi. Bilim ise yönetmenin ve üretmenin zorluğundan doğar. Bu yüzden Osmanlı bilimi ve bilim adamları sığ kaldı (C. I, s. 161; C. II, s. 62, 120, 448). Belki fazla hızlı, fazla genel; gene de, Osmanlı kültürünün ana çizgileriyle Osmanlı sosyo-ekonomik formasyonunun özgüllüğü arasında bir bağıntı kurma denemesinde çıkış noktası olarak alınabilir. Ama arkası gelmiyor.

Tersine, bir eliyle ortaya çıkarmaya çalıştığı Osmanlı özgüllüğünü öbür eliyle silmeye çalışıyor Küçük: "Osmanlı düzenini, bilimin ortaya koyduklarının dışında, determinizmin üstünde, kendine özgü, nev'i şahsına münhasır varsayarak yola çıkmak... yolsuzluk içinde yol aramaktan farksız. Osmanlı, insanlık tarihinin yasalarının dışında olamaz. Nasıl olsun ki? Farklı olması mantık açısından mümkün mü?.. Osmanlı, yendiği dünyanın kültürünü benimsedi. Başka nedenler bir yana, yalnızca bu yüzden, Osmanlı düzeninin bilinen gelişme şemasının dışına çıkmasına imkan var mı? Asya türü üretim biçimi mi? Bunlar, Kemalist bakış açısının kolayca kafalarda ve eksantrik ellerde aldığı biçim olmalı" (C. I, s. 157-158).

Ne oldu bu pasajda? Birkaç şey birden. Bir: "Tarihin yasaları" ile "bilinen gelişme şeması" bir çırpıda özdeşleştirildi. İki: Böylece, aynı tarihsel eğilim ve yasaların, benzer öğelerin, farklı koşullarda, farklı bileşimler içinde bir araya gelebileceği ve ortaya çok farklı toplumsal dokular çıkarabileceği düşüncesine baştan kapı kapatılmış oldu. Üç: Evrensel gelişme şeması zaten bilindiğine göre, somut veriler üzerinde çalışma gerekliliği ortadan kalktı. Dört: Asyatik üretim tarzı kavramını öneren Marx ve Engels, müthiş bir perendeyle, kolaycı ve eksantrik Kemalistler haline getirildi.

Küçük, Osmanlı sosyo-ekonomik formasyonunun ATÜT'le tanımlanmasına haklı olarak karşı çıkıyor. Ama kendi önerisi olan "gecikmiş feodalizm" kategorisi de sorunu çözmüyor, daha da karıştırıyor. Neden gecikti? Küçük, bu gecikmenin bütün bir sosyo-ekonomik farklılık demek olduğunu anlamak istemiyor mu?

Marx'ın kendisi, feodalizmi hep Batı Avrupa ve Japonya ile sınırlamış, kölecilik-feodalizm-kapitalizm çizgisini Batı Avrupa'nın dışındaki bölgelere uygulamaktan kaçınmıştı. 1877'de bir mektubunda, bir Rus yorumcusunu, "Batı Avrupa'da kapitalizmin kökleri ve doğuşuyla ilgili taslağını, kaderin bütün halklara kabul ettirdiği bir genel ilerlemenin tarihsel-felsefi teorisi durumuna çıkardığı" için eleştiriyordu[1].

Bunun yerine, Marx ve Engels, 1850'lerden sonra Doğu toplumlarının tarihini, ya da kendi deyimleriyle "tarihsizliğini", statikliğini açıklamak için Asyatik üretim tarzı kavramı üzerinde durmuşlardı. Kökleri Aydınlanma Çağı'na ve İngiliz klasik iktisatçılarına giden bu kavram da fazla geneldi: Marx sonraları bu kavramı Çin, Hindistan ve Ortadoğu toplumlarının dışında Güney Amerika'nın yerli uygarlıkları ve eski Kelt toplulukları gibi çok farklı formasyonlara uygulamış ve kavramın özgüllüğünü (dolayısıyla açıklama gücünü) yitirmesine yol açmıştı. Üstelik, sonraki araştırmalar, Marx'ın kavramında önemli olan bazı öğelerin (örneğin, devletin sulama tesisleri) bu toplumların çoğunda görülmediğini ve başka bazı öğelerin (zanaatla tarımın birliği) hemen bütün kapitalizm-öncesi toplumlarda bulunduğunu ortaya koyacaktı. Gene de ATÜT, Avrupa ile Asya arasındaki farkların gözden kaçırılmasına karşı bir erken uyarı olarak alınmalıydı.

Tersi oldu. Stalin'in *Diyalektik ve Tarihsel Maddecilik* broşürüyle birlikte, kölecilik-feodalizm-kapitalizm-sosyalizm şeması, bir tarihsel-felsefi genel ilerleme teorisine dönüştü. Engels, daha 1890'da, "günümüzde, maddeci tarih anlayışı, bazı dostlarının elinde, tarihi incelememenin mazereti haline geliyor" demişti[2]. Tam böyle oldu. 1960'ta basılan bir resmi Marksizm el kitabı, bütün yöresel ayrıntı farklılıklarına karşın, bütün halkların esas olarak aynı yolu izlediğini, çünkü bütün tarihin üretici güçlerin gelişmesine dayandığını, bu gelişmenin de aynı yasalarla yönetildiğini belirtiyordu[3].

Osmanlı toplumsal formasyonunu burada tartışmak mümkün değil. Ama Batı ile Osmanlı arasındaki bir temel fark, Küçük'ün kendi konusu açısından, aydınların varoluş koşulları açısından, canalıcı önem taşıyor: kentler.

Özgürlük, Mutlakiyet ve Kentler

Yöntemsel bir parantez: Küçük'ün kitabında *teori* ile *olgu* arasında çok katı bir karşıtlık hep kendini belli ediyor. Küçük, tarihsel olguları, tarihsel araştırmanın bu çıkış ve varış noktasını, her zaman potansiyel bir tehlike olarak görüyor. *Aydın Üzerine Tezler*'in bir kahramanı "teorik şema" ise, kötü adamlarından biri de ampirik gerçekler: "Tarihsel olgulara... bir teorik şema olmadan bakmak. tarihi olguların altında ezilmekten başka sonuç vermez. Tarihi olguların altında ezilmek ise geriliktir... en büyük gericiliktir" (C.I, s. 55-56). Şüphesiz tarihçi, olgulara bir yöntemle, doğrulanacak ya da çürütülecek bir tezle yaklaşmalıdır. Ama *yaklaşmalıdır* bir vurgu ya da denge sorunudur bu: *a priori* şema mı daha önemli, yoksa gerçekliğin kendisi mi? Küçük, olgulara karşı fazla hoşgörülü değil, kendi kavramlarını ya da tezlerini doğrulamayan olgularla hiç ilgilenmiyor.

Bunlardan biri, özgürlükle ilgili, Küçük'e göre, özgürlüğün temel önkoşulu, merkeziyetçi yönetimler: "Biraz Batı Avrupa tarihi: Batı Avrupa'da özgürlük, feodalite yıkılıp güçlü merkezi devlet kurulduğu zaman geldi. Biraz 'yeni' Türkiye tarihi: Türkiye'de özgürlük için diktatörlük gerektiğini, ilk önce, (Sultan) Mahmut yaşadı" (C. I, s. 155). Bu, biraz tarihin çok az tarih olduğunu söylemek gerekir. Birincisi, merkezi devlet, feodalitenin yıkılmasından sonra değil, önce kuruldu: Batı Avrupa'da 15. ve 17. yüzyıllar arasında oluşan ve klasik feodalizmin parçalı iktidar yapısını ilk kez merkezileştiren mutlakiyetçi monarşiler, feodal devletlerdi. İkincisi, eğer bu güçlü merkezi devletler özgürlüğü "getirmiş" olsalardı, burjuva devrimlerine gerek kalmazdı.

Küçük'ün, özgürlüğü diktatörlük koşuluna, üstelik toplumsal içeriği belirsiz bir diktatörlüğe bağlaması, kitabındaki ikinci kahraman -kötü adam ikilisine bakılınca daha bir anlam kazanıyor: örgüt ve örgütsüz kitle. Küçük'e göre örgüt, bilginin bir önkoşulu: "Örgütleşme, çok zaman sanıldığı gibi yalnızca tarihin doğrusunu etkilemek için değil, aynı zamanda bu doğruyu görebilmek için de gerekiyor... Yalnızca böyle bir çözüm, insanı tarihin esiri olmaktan çıkarıp tarihin yürüyüşüne ortak edebiliyor" (C.I, s. 283). Örgütsüz kitle ise her türlü uğursuzluğun kaynağı: "örgütsüz halka hiç güven olmaz. Örgütsüz halk bir yığındır, yığına güven olmaz... Örgütsüz halkın kapısı hep açıktır. Her geleni tatmin etmeye çalışır" (C.I, s. 200). Bir yanda örgütsüz yığınlar: tarihin ham veri yığınları ve insan yığınları. Öbür yanda bilim ("bilinen şema") ve bu bilimle silahlanmış örgüt. Küçük'ün zihniyetini en iyi bu karşıtlık özetliyor. Gerçi bir yerde bu iki kutup arasında "diyalektik bir ilişki"den söz etmiş, ama bir yasak savma olarak kalıyor bu. Aydının görevini tanımlarken çok sık kullandığı "toplumsal marangozluk" kavramı, burada bir diyalektikten çok, tek yönlü bir ilişkinin öngörüldüğünü belli ediyor. Toplumsal marangozluk: önceden bilinen, hazır bir tasarıya uygun ola-

rak, edilgin ve ham bir malzemenin (toplumun) biçimlendirilmesi, kesilip budanması. Küçük'ün bir başka yapıtında yücelttiği devrim-sonrası SSCB deneyinin meşrulaştırılmasından ibaret olan bu anlayış, aslında tarihin yapılmasından çok, tarihsel belgelerin tahrif edilmesi alanında etkilidir. Marangoz anlayışı, sözgelimi devrim-öncesi Rusya'da Bolşevik örgütün 1905'te ve 1917 Şubatında örgütsüz kitlelerin kendiliğinden ayaklanmaları karşısında ilkin pasif kalmasını, sonra kitlenin peşinden gitmesini önleyememiştir. Ama sonradan, 1930'larda, resmi SBKP tarihinde bu gerçeğin tahrif edilmesini ve Bolşevik önderlerin başından beri her şeyi gördüğünü ve hazırladığını ileri sürmesini sağlamıştır.

Özgürlüğe ve ham gerçeklere dönersek, Batı Avrupa'da özgürlüğün başlangıcı güçlü merkezi devlette değil, merkeziyetçi devletten çok önce ortaya çıkan ortaçağ kentlerinde aranmalıdır[4]. Tarihte kentler ve kentsel meta üretimi feodal Avrupa'dan önce de varolmakla birlikte, kentlere kırsal bir ekonomi içinde özerk gelişme imkanını tanıyan ilk üretim tarzı feodalizmdi. Osmanlı ve Asya ile arasındaki temel farklılık bu noktada ortaya çıkıyordu: toprakta sadece merkezi otoritenin mülkiyetini tanıyan Doğu despotizmlerinden farklı olarak, feodalizm toprakta özel mülkiyete dayanıyordu. Ama aynı toprak parçası üzerinde barondan krala kadar uzanan bütün bir lordlar hiyerarşisinin mülkiyet hakkı ve yargılama-yönetme yetkisi vardı. Kentlere özerkleşme fırsatını veren de egemenliğin bu vasal-süzeren zinciri içinde dikey olarak parsellenmiş olmasıydı[5]. Egemenliğin bu parçalanışı, kasaba ve kentler üzerinde merkezi denetim kurulmasını güçleştiriyordu. Bu, başlangıçta soylular tarafından kurulan kentlerde bile böyle olmuş, kentli nakit servet sahiplerinden borç almak zorunda olan prensler, onların özerklik mücadelelerine boyun eğmişlerdi. Asıl gelirlerini tarımdaki köle emeğinden elde eden toprak soylularının yaşadıkları Antik çağ kentlerinden farklı olarak, ortaçağ kentleri, tüccar ve zanaatkârların damgasını taşıyan, kendi kendini yöneten komünlerdi. Avrupa'da laik uygarlığın tohumları bu kentlerde atıldı, ilk katedraller ve üniversiteler belediyelerin girişimiyle burada kuruldu, Rönesans burada başladı.

Osmanlı İmparatorluğunda ise kentler özerk değil, bütünüyle merkezi yöntemin denetimi altındaydı. Gerçi Osmanlı, Arap devletlerinden Bağdat, Halep, Şam gibi zengin kentler devralmıştı. Ama bu kentlerin Arap yönetimler altında da özerkliği ve kendilerince belirlenmiş yasaları ve yönetmelikleri yoktu. Osmanlı yönetimi altında bu kentler eski canlılıklarını da yitirdi. İstanbul ise öncelikle bir yönetim merkeziydi ve kentin hayatı Saray tarafından belirleniyordu. Gerek Arap gerekse Türk yönetimlerin tarımsal kökenli olmayışının (göçebelik), toplumda ekonomik faaliyetin aleyhine askeri öğenin öne çıkmasıyla sonuçlanışı sorununa hiç girmeden de şu söylenebilir: Osmanlı'da kentlerin hukuksal bir varlığı yoktu; esnaf ve zanaatkâr loncaları ancak 15. yüzyılın sonunda ve merkezi yönetimin ekonomik faliyet üzerindeki denetim aracı olarak kurulmuştu[6]. Öte yandan, tüccar birlikleriyle esnaf loncaları arasındaki çekişme, merkezi yönetime birine karşı ötekini kullanma imkanını veriyordu. Sonuçta, ticaret yollarının zaten Osmanlı dünyasının dışına kaydığı 16. yüzyıldan itibaren ticaret geriler ve giderek azınlık topluluklarının eline geçerken, zanaat loncaları da fiyatları ve teknolojiyi saptayan devletin denetimi altında sürekli bir durağanlığa gömüldü. Batı'da kapitalizme geçişin temel dinamiklerinden biri olan kır-kent çatışması, Osmanlı toplumunda yoktu.

Şunun için önemli bu: Batı Avrupa'da özerk kentlerin varlığı, mutlak monarşileri kendi sınıf temellerine karşın, kapitalizmi geliştirici politikalar (Merkantilizm) izlemeye zorladı. Osmanlı'da ise diktatörlük, Küçük'ün ileri sürdüğü gibi özgürlüğün önkoşulu olmadı: böyle bir özgürlüğün (burjuva özgürlüğünün) toplumsal dayanağı olacak özerk bir burjuvazinin yokluğunda, merkeziyetçilik ve modernleşme denemesi sadece otoriter yönetimlerin birbirini izlemesiyle, imparatorluktaki merkezkaç eğilimlerin güçlenmesiyle ve anti-modernist eğilimlerin toplumun bir sabiti haline gelişiyle sonuçlandı. İslamcılığı değil ama, yenilik düşmanlığını ve kültürel-siyasal gericiliği bu toplumsal temelden yoksun yenileşme deneyine borçluyuz.

Hars ve Medeniyet

Aydın Üzerine Tezler'in özellikle ikinci cildinde geliştirilen bir tez, Türk gericiliğinin teorik dayanaklarından birinin Gökalp'in "hars ve medeniyet' ayrımı olduğu görüşü. Batı uygarlığının genel çerçevesinin kabul edilmesinin kaçınılmazlaştığı yenilgi koşullarında, kültürün ulusallığının (hars) korunması, yeni biçimde eskinin tutunacağı bir yer bıraktı, değişen çerçeve içinde gericilik çizgisinin sürüp gitmesine teorik bir imkan hazır-

ladı (C.II, s. 420, 587-598). Gerek 1946 öncesi yönetimlerin gerekse daha sonraki "liberal sağ" iktidarların bu formüle bağlı kaldığı ve Gökalp'in önerisine sadece Ahmet Ağaoğlu'nun (*Üç Medeniyet*) cepheden bir eleştiri yönelttiği ve bugün de demokrasiyi kendimize uydurma çabalarının böyle bir formülasyondan güç aldığı düşünülürse, Küçük'ün saptamasının önemi anlaşılır.

Ama burada da tarihi, bu defa Batı tarihini, unutmuş görünüyor Yalçın Küçük: 'Kapitalist Batı'da medeniyet ve hars ayrımı, uygarlık ve biraz zorlama ile kültür, ikilemi yok. Uygarlık, kapitalizmin sonucudur, kültür ise kapitalizan. Kapitalizmin yarattığı uygarlıkta bireylerin davranışı da mutlaka kapitalizan olacak; kapitalist bakışın rasyonalitesini içerecek" (C.I, s. 442). Küçük, ikinci ciltte de çeşitli yerlerde, bu yapay ayrımı icat edenin Gökalp olduğunu, belki buna bir de Abdülhamit'in eklenebileceğini söylüyor. Oysa sorun çok eskidir, hele 19. yüzyıl Osmanlı Türkiyesine özgü hiç değildir. Batı'da daha Roma uygarlığından (Cicero ve Stoacılar) itibaren "yapay uygarlık" ile "doğal kültür", maddi gelişme ile manevi gelişme arasındaki karşıtlık değişik düşünürlerin yapıtlarında ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar içinde, uygarlık ve kültür terimlerine yüklenen anlamlar zaman içinde değişmiş, bazen aralarında bir sentez olabilirken bazen de mutlak bir karşıtlık görülmüştür. Bazen "kültürcüler" kendi dönemlerinin ilerici kampında yer almışlar, bazen de bu yer "uygarlıkçılar" tarafından doldurulmuştur.

Kültür ve uygarlık ikilemi Rousseau, Kant, Marx, Richard Wagner, Ferdinand Tönnies, Oswald Spengler gibi birbirinden çok farklı siyasal tutum ve felsefi çerçeveye sahip yazarlarda görülebilir. Konu açısından önemli olan tartışma, Almanya'da 18. yüzyılda "Aydınlanmış Despotizm" yandaşlarıyla muhalifleri arasında geçen tartışmadır. Sorunun genel formülasyonu, Alman romantik filozoflarının, özellikle de Herder'in rasyonalizme yönelttiği eleştiride ortaya konulmuştu. Herder, insanlık tarihini bir evrimsel gelişme olarak gören Aydınlanma düşüncesini kabul etmekte, ama bu evrimin "akıl" gibi tek ve soyut bir ilkenin gelişmesine, hele hele Avrupa uygarlığıyla sonuçlanacak tek ve doğrusal bir evrim çizgisine indirgenemeyeceğini ileri sürmekteydi. Karmaşıklığı ve çeşitliliği görmek, tek bir kültürden değil, "kültürlerden" söz etmek gerekiyordu. Böylece, Rousseau'da ve Kant'ta iç-dış, manevi-maddi ayrımıyla özdeş olan kültür-uygarlık ayrımı, Alman romantizminde ve onu izleyen tarihselci hukuk teorisinde genel-tikel, evrensel-ulusal ayrımına dönüştü.

Aydın despotizminin en tipik temsilcisi Prusya kralı II. Frederik'e ve J.H.G. von Justi gibi ona bağlı hukukçulara göre, toplum, Yalçın Küçük'ün çok sevdiği bir terimle, bir *tabula rasa* idi: aklın gereklerine ve dolayısıyla insanların çıkarına uygun her türlü politikanın uygulanabileceği boş bir alan. Toplum, bu görüşe göre, tarihin damgasını taşımıyordu, tarih içinde belirli bir yapı kazanmamıştı ve iradi olarak rahatça biçimlendirilebilir, eğilip bükülebilirdi: politika, marangozluktu. Politik faaliyet, her şeyden önce, aklın yardımıyla, bu faaliyetten bağımsız olan ama ona yön ve anlam veren bazı ilke ve kuralların keşfedilmesi demekti. İkinci olarak da, bu ilkelerden çıkan amaçlara hizmet edecek araçların bulunması gerekiyordu. Bu yüzden "idare" aygıtı ve teknikleri, idare eğitimi mutlakiyetçi yönetimlerde ilk kez önem kazandı. İdare, dağınık ve politika dışı bir kitleyi bütünleştirmek ve devletin politikasına uygun olarak yönlendirmek açısından önemliydi. Topluma birliğini veren, örgütlü idare aygıtıydı. II. Frederik'e göre, topluma bir felsefi sistemin birliğinin kazandırılması gerekiyordu ve bu da ancak sistemin kaynağının tek bir yerde, hükümdar ve ona bağlı idare aygıtında olmasıyla mümkündü.

Aydın despotizminin karşıtları, bu görüşlere karşı toplumun ve politikanın tarihsel karakterini öne sürdüler: Ampirik araştırmalar, tarihsel durumların karmaşıklığını ve özgüllüğünü ortaya koymuştu; her tarihsel durum, daha önceki bir durumdan doğuyor ve bu da toplumlara bir devamlılık boyutu veriyordu. Aydın despotizminin muhaliflerinden Alman yazar ve idareci Justus Möser'e göre, bu devamlılık korunmalıydı[7]. Möser de Fransa'da Montesquieu ve İngiltere'de Locke gibi, gerçekçi bir sosyolojik sezişi toprak sahibi soyluluğun çıkarlarını savunan tutucu bir politika teorisine dönüştürüyordu. Bununla birlikte, karşı taraf da tarihsel olarak daha ileri bir eğilimi temsil ediyor değildi. Örneğin II. Frederik, bütün aydın özentisine (flüt çalıyor, kötü Fransızca şiirler yazıyordu ve Voltaire'in dostuydu) karşın, eğitimin yayılmasına ciddi olarak çalışmadığı gibi, bütün bakanlarını da aristokratlar arasından seçmekte titiz davranmıştı. Asıl tarihsel misyonu, hükümdarın

kişiliğinden bağımsız bir devlet kavramının gelişmesine hizmet etmek olmuştu. Ama onun aydın mutlakiyetinin de sınıf tabanı, burjuvazi değil, feodal aristokrasiydi.

Montesquieu, Locke ve Möser gibi gelenekçi-liberallerin eleştirileri, kendi dolaysız bağlamlarının dışında, daha uzun vadeli bir tartışmanın başlangıcı olarak görülebilir: toplumsal ve siyasal hayata yukardan uygulanan bir büyük ölçekli standardizasyona özgürlük ve farklılık adına karşı çıkarlarken ("yasalar ne kadar basitleşir ve tekdüzeleşirse, yönetim de o kadar despotikleşir") 20. yüzyılda çok daha farklı bir sınıfsal-siyasal temel üzerinde önem kazanan bir soruna da *bir* çözüm önerisi getirmiş oluyorlardı. Sorun, gerek 1930'ların faşist ve korporatist diktatörlüklerinde, gerekse günümüzde Batı'nın kitle demokrasilerinde ve Doğu'nun bürokratik diktatörlüklerinde ortadan kalkan, tahrip edilen özgürlüklerle, hem bireylerin kendi hayatlarını belirleme özgürlüğüyle hem de toplumsal ve siyasal azınlıkların yaşama haklarıyla ilgilidir.

Yalçın Küçük, aydın despotizmin sözcüsü olan 18. yüzyıl filozof ve hukukçularıyla birlikte, toplumun bir *tabula rasa* olduğunu düşünüyor: herhangi bir plancının istediği damgayı basabileceği, istediği gibi biçimlendirebileceği, tarihsiz, dümdüz, boş bir levha. Ama bu hiper-volontarizm, ortaya çıkan muhalefet ve direnme öğelerini anlayamaz, ancak yok etmeye çalışabilir. Öte yandan, kendi "iradi" plan ve eylemlerinin sınırlarını çizen ve çok zaman hiçe indirgeyen tarihsel koşulları da anlayamaz. Yalçın Küçük Tanzimatçılardan Abdülhamit'e ve İttihat ve Terakki'ye kadar birbirinden çok farklı iktidarların reform planlarının bir yarı-sömürgeleşme girdabı içinde yutulup gitme nedenlerine hiç değinmiyor.

1. Karl Marx, **Correspondence** (der. Dona Torr) Londra 1934, s. 354
2. Marx-Engels, **Selected Correspondence,** Moskova 1966, s. 386
3. Otto Kuusinen, **Fundamentals of Marxism-Leninism,** Londra 1961, s. 153
4. Henri Pirenne, **Ortaçağ Kentleri,** Ankara 1983, s. 151-156
5. Perry Anderson, **Passages from Antiquity to Feudalism**, Londra 1974, s. 141
6. Gabriel Baer, "Guilds in the Muslim Cities", **Economic History of the Middle East,** Londra 1970, s. 211
7. G. Parry, "Enlighted Government and its Critics in 18th Century Germany" **Historical Journal,** Vol. 6, No. 2, 1962, s. 185-186.

BİLGE YAYINCILIK KLASİK DİZİSİ

Kazaklar / *Tolstoy*
Hacı Murat / *Tolstoy*
Sapho / *A. Daudet*
Eugénie Grandet / *Balzac*
Kamelyalı Kadın / *A. Dumas Fils*
Thérése Raquin / *Emile Zola*
Armance / *Stendhal*
Otuz Yaşındaki Kadın / *Balzac*
Kibar Fahişeler (1) / *Balzac*
Kibar Fahişeler (2) / *Balzac*
Dorian Gray'in Portresi / *O. Wilde*
Salambo / *G. Flaubert*
Tehlikeli İlişkiler / *Laclos*
Deniz İşçileri / *Victor Hugo*
Bir Hayat / *Guy De Maupassant*
Tanrılar Susamışlardı / *Anatole France*
Thais / *Anatole France*
Toprak Yeşerince / *Knut Hamsun*
Meyhane / *Emile Zola*
Vadideki Zambak / *Balzac*
Carmen-Colomba / *-A. Guillot-P. Mérimée*
Babalar ve Oğullar / *İ. Turgenyev*
Delikanlı (1) / *Dostoyevski*
Delikanlı (2) / *Dostoyevski*
Gerçek / *Emile Zola*
Madame Bovary / *G. Flaubert*
Doksan Üç / *Victor Hugo*
Yaşam Dönemeçleri / *O. Henry*
Arsenyev'in Yaşamı / *İvan Bunin*
Aşk ve Gurur / *Jane Austen*
İnsanlık Suçu (1) / *T. Dreisser*
İnsanlık Suçu (2) / *T. Dreisser*
Jane Eyre / *Charlotte Bronte*
Oyun İçinde Oyun - Evlilik / *Moravia*
Missisipi'de Yaşam / *Mark Twain*

Bilge Yayıncılık
Valikonağı Cad. 73/2
Nişantaşı-İst.

Enis Batur'un Anlamak İstemediği

Özdemir İnce

Özdemir İnce, Enis Batur'un geçen sayı yayımladığımız eleştirilerini yanıtlıyor. İnce'nin yazısının fotokopisini Batur'a ilettik. Yanıtı bize ulaştığında onu da yayımlayacağız.

Enis Batur'un başından bu yana anlayamadığı ya da bile bile anlamak istemediği bir şey var: Sanatsal yaratıda yeniden-üretim ve metinlerarası ilişkinin kendine özgü bir durumu olduğunu kabul ediyorum. Ancak bu yöntemin temel ve çiğnenmesi sakıncalara yol açan kuralları olduğuna inanıyorum. Bunların neler olduğunu Enis Batur'un sözünü ettiği iki yazı ve geçen iki yıl içinde yayınlanan başka yazılarımda elimden geldiğince açıklamaya çalıştım.

Bir kez daha ve özet olarak açıklıyorum: Aynı söylem, aynı tür, aynı bağlam içinde metinlerarası ilişki olabilir, ama son derece tehlikelidir; çünkü ilişki kurulan metnin yörüngesinin kırılması gerekir. Bu da ancak bir başka bağlam ya da niteliğe oturtma (transposition), dönüştürüm (transformation) yoluyla yapılabilir. Ancak bu bir varsayımdır. Sanat yapıtının özgünlük ve biriciklik özelliği buna pek izin vermez. Bilinen örneklerde ise bir yapıtın tümüyle değil sınırlı kesimleriyle ilişki söz konusudur. Örneğin Fransız şairi Lautréamont, daha doğrusu Isıdore Ducasse, "*Poésies*"sinin iki fasikülünde bu sınırlı yönteme başvurmuş ancak uygunlaştırmayı *olumsuzlama* (négation) yoluyla sağlamıştır. Şairin bunu nasıl yaptığını, Julia Kristeva, "La révolution du langage poétique" adlı kitabının "Le contexte présupposé" bölümünde anlatır. Öte yandan adı geçen şairin bu yapıtı, Hubert Juin'e göre bir "önsöz"dür, geleceğin kitabına bir önsöz. Bir şiir eleştirisidir. ("Entretiens" in LAUTREAMONT özel sayısı.)

Enis Batur, benim "Siyasetname"den örnekler vererek, bu tür bir uygulamanın ürünü olmayan "Ölümsüzlük Ardında Gılgamış" (yani yukardaki paragrafta sözünü ettiğim türde) konusunda yaptığım eleştirileri bu yapıtında tekrarladığımı kanıtlamaya kalkışarak, *bu ne perhiz, bu ne lâhana turşusu* demeye getiriyor. Enis Batur'un anlamak istemediği ya da anladığı halde çarpıtmak istediği *şey* işte bu koşutluk kurma çabasıdır. *Siyasetname*'de, kitabın sonundaki 76. notta belirttiğim gibi elbette bir metinlerarası ilişki vardır. Ama bu ilişki *şiirsel söylem* özelliğine sahip metinlerle kurulmuş bir ilişki değildir. Bu şiirlerin metinlerarası ilişki kurmaya çalıştığı metinler nelerdir? Bir *sözlük* (R.E. Koçu'nun "Türk Giyim, Kuşam Sözlüğü), *bir sosyo-politik inceleme* (S F. Ülgener'in "İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası") bir *sosyo-ekonomik-politik* yapıt (Mustafa Akdağ'ın "Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası"). Yani Enis Batur'un metinlerarası ilişkiler açısından dökümlü karşılaştırmasını yaptığı üç şiir (XLII, XLIII, ve XL), *dizgesel, söylemsel* ve *türsel* bakımdan şiir niteliklerine sahip olmayan üç metni şiire dönüştürmüştür. Bu üç şiirin şiirsel değerleri elbette eleştiriye açıktır, ancak Enis Batur, yazar Özdemir İnce ile şair Özdemir İnce'nin nasıl çeliştiklerini göstermek isterken, gerçekte, ikisinin de ne denli haklı olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü şair Özdemir İnce, yazar Özdemir İnce'nin dediği gibi, "Siyasetname"yi yazarken yapıtıyla dizgesel, söylemsel ve türsel ilişkisi olmayan yani ŞİİR OLMAYAN metinlerle ilişki kurmuştur. Ve bunu belli bir izlek ve tema doğrultusunda ve belli bir amaca varmak için yapmış, ayrıca bu yöntem için gerekli ve zorunlu olan (ikinci paragrafta açıklanan) yöntemi kullanmıştır. Örnek olarak kullandığı metinlerde *stilistik* dönüştürümün birincil önemi yoktur. Önemli olan kaynak söylemin bir başka söyleme dönüştürülmesidir, bu da stilistik katmanında değil semantik katmanında sağlanmıştır. Çünkü kaynak metindeki düzyazısal kavramlar, Siyasetname'de imge ve çağrışıma dönüşmüştür. Kaynak metinler artık kendi sözlüksel, sosyo-politik, sosyo-ekonomik-politik söylemlerinin dışında, bir başka söylemin diline dönüşmüştür. Hem de zaman

zaman aynı stilistik'i koruyarak. Bu bir beceriksizliğin, çelişkinin sonucu değildir. Bu özellikle bir tarihsel zaman ve mekânın sürekliliğini göstermek için yapılmıştır. Bu nasıl sağlanmıştır? "Siyasetname"nin bütünsel mantığı içinde kaynak metnin otantikliğini koruyarak, onu bir şiir yapısının içine aktararak, bunda güdülen amacın kaynak metnin anlam katmanını bir ironiye, bir eleştiriye dönüştürmek olduğunu sezdirecek birkaç girişimde bulunarak. Bu dönüşüm okur tarafından algılandığı zaman şiirsel imge ve çağrışım okurun zihninde mutlaka oluşacaktır. Sonuç olarak, "LX" numaralı şiir örneğinde olduğu gibi, "Bu tür uygunsuzluklarla işsizlik ve yolsuzluğun ileri sürüldüğü gibi ilgisi olmayıp, /gerçek fitne kaynakları..." bağlantısı yoluyla metin çağdaşlaşmış ve yolla da yerleşik ve genel bir anlayış kınanmıştır. Sabri F. Ülgener'in metniyle ilişki kurduğum "LXIII" numaralı şiire gelince: Şiirin yazgısını çizen özellik yapılan alıntılar değil, alıntılar arasındaki bağlantılardır ve bu bağlantılar kaynak metnin anlam, zaman ve mekânını bütünüyle değiştirmekte ve bir topluma egemen olan kemikleşmiş ve ürkütücü bir kaderci ahlâk eleştirilmektedir. "XLII" numaralı şiiri de alıntılar yörüngesinde değil son dizenin bakış açısı içinde okumak gerekir. "Çoğul okuma"yı savunan Enis Batur bunu neden yapmamaktadır acaba?

Öte yandan, birer şiirsel metin sayılabilecek kutsal kitaplardan da alıntılar yapılmıştır "Siyasetname"de. Ancak bu alıntıları metinlerarası ilişkiler bağlamında değerlendirmek olanaksızdır: Dünyanın bütün ülkelerinde birçok şairin kullandığı, kaynak belirtilerek yapılmış alıntılar söz konusudur. Ne var ki bunlar da aynı bağlamda, aynı bakış açısı içinde kullanılmamış, tam tersine, çoğu zaman, gündelik yaşamın özgün bir anını simgesel yolla algılatmak için kullanılmıştır. Çoğu zaman da bu alıntılar eleştiri, ironi ve taşlama konusu olmuştur. (Ör: Şiir XXXIV, XXXV, XXXVII gibi.)

Görüldüğü gibi, Enis Batur'un ileri sürdüğünün tersine, benim "Siyasetname" ile "Ölümsüzlük Ardında Gılgamış" arasında bir yöntem birliği söz konusu olamaz. İlişki kurulan kaynakların dizgesel, söylemsel, türsel niteliklerine dikkat edilecek olursa, tam bir kaynak metin ve yöntem karşıtlığı vardır. Enis Batur bu kadar derin bir karşıtlığı neden göremiyor acaba?

Sözün kısası, şair Özdemir İnce, yazar Özdemir İnce'nin daha önce savunmuş olduğu yöntemi şiirlerine uygulamıştır. Bu gerçek de duygusal Enis Batur'un istemeden yaptığı yardımla yatsınmaz bir biçimde kanıtlanmıştır. Özdemir İnce'nin uygulamasının başarı düzeyine gelince: Bu duygusallıkla, Enis Batur bunu değerlendirmekte oldukça güçlük çeker.

Enis Batur'un yazısında kullandığı, son aylarda sık sık örneklerini gördüğümüz ve ne yazık ki kendisiyle ilgili olarak kapıldığı bir vehimden başka hiçbir şeye dayanmayan o küçümseyici üslûbu ("Derme çatma dipnotu", "yüzüne gözüne bulaştırdığını düşünüyorum", diyor.) bağışlamak ve gülümsemeyle karşılamak gerekir. Ancak, o "derme çatma" olarak nitelendirdiği 76 dipnotunun tümünün, ikisi dışında, kaynağa ilişkin bilgileri bu alanda kullanılan yöntemlere uygundur. Kendisinin de şiirlerinde bu yola başvurmasını önerir ve öğütlerim. "Yüze göze bulaştırma" savına gelince: "Siyasetname" ile ne yapmak istediğimi, bu derginin Aralık 1984 sayısında yayınlanan "Siyasetname ve Tarihin Çağrısı" başlıklı yazım ile DÜŞÜN ve VARLIK dergilerinin Mart 1985 sayılarında yayınlanan konuşmalarımda açıkladım. Enis Batur önyargılarından kurtulup bu üç yazıyı dikkatle okuyacak olursa ("Siyasetname ve Tarihin Çağrısı"nı okumuş olması gerekir.) "Siyasetname" ile ne yapmayı amaçladığımı, bağlandığım izleği ve yazış izlencemi *belki anlayabilir*. Benim için şiir yalnızca bir dil kurma sorunu değildir. Benim için şiir, bir yapısal örgütlenme olduğu kadar, bir tarihsel, toplumsal, değer-kuramsal (axioloque), bilgi-kuramsal (gnoséologique; épistémologique) inceleme konusu olması gereken diyalektik ve bireşimsel bir sanatsal bütündür. Bir şair olarak, bir dilin yapı gereçleriyle kurulan bir karmaşık yazınsal yapının (şiirin) bir bildirim bütünlüğüne sahip olduğuna ve bunun da, yalnızca, bir dilsel yapının olanaklarıyla alıcısına (okura) aktarılamayacağı kanısındayım. Bu nedenle, böyle bir kanıda olan bir şairin yapıtı yalnızca dilbilimsel ölçütlerle değerlendirilemez. Bunun Enis Batur'ca bilinmesinde sayısız yararlar vardır Çünkü "Siyasetname"ye bu dar açı genişletilerek bakılırsa (ama ne yazık ki türlü nedenlerden dolayı Enis Batur'un yapamayacağı bir şeydir), söz konusu yüzün "ak" olduğu, söz konusu gözün "umutlu ve aydınlık" olduğu, "yüze göze bulaştırma" savının ise, yansız ve nesnel bir değerlendirmeye değil, Enis Batur'un koşullanmış, duygusal ve bağnaz beğenisine dayandığı kolayca anlaşılacaktır. ■

Shakespeare 1929'da Yazarlarımızı Karşı Karşıya Getirdi

Kemal Sülker

Geçmişteki kalem tartışmalarını konu edinen Kemal Sülker o günlerin gazetelerini dergilerini tarayarak bir yazı dizisi oluşturdu. Kültür ve düşünce dünyamızın bir panoraması da sayılabilecek bu yazıların ilgiyle karşılanacağını umuyoruz.

Çok söylenen, tartışmayı önleyici bir deyim var: Renklerle zevkler tartışılmaz.. Doğrusu ya, okurun da, sanatçının da zevkini aynı kefeye koyup ikisinin de zevklerinin tartışmasını yapmamak yerinde olur mu? Olgun ve ünlü bir yazarın bir gün Mehmet Âkif'i göklere çıkardığını okursak pek yadırgamayız. Bir süre sonra aynı yazarın aynı şairi aşağıladığını, eleştiriyi bırakıp, değerlendirmeye boş verip onu "şişirilmiş bir şair"miş gibi ele aldığını görürsek —doğrusu ya— şaşırırız. Bu durumda "zevkler tartışılmaz" ama, değerlendirmeler böylesine değişirse bunun nedenini aramak haklılık kazanır.

Geçen yılın son aylarında yayınlanan Prof. Mina Urgan'ın çok değerli yapıtı Shakespeare ve Hamlet'ini okurken 56 yıl önceki yazar ve sanatçılarımızın içine düştükleri tartışma ortamını anımsadım. Mina Urgan, büyük yetkisiyle diyor ki: "Nerdeyse dört yüzyıldan beri Shakespeare insan gerçeğini, insan olmanın onurunu bize anlatarak, en çapraşık düşünceleri ve duyguları kavramamıza, yaşadığımız dünyanın, çevremizdeki kişilerin ve onlarla olan ilişkilerimizin gizlerini en olumlu biçimde çözmemize yardımcı olmuştur."

Shakespeare'in doğumundan (Nisan 1564) 365 yıl sonra, İstanbul'da Akşam gazetesinde, büyük ozan ve tiyatro yazarını hiçe sayan ve İstanbul'un sanat ve basın dünyasını şaşırtan bir yazı yayımlandı; ileri sürülen görüş şöyleydi: Shakespeare'in zamanı geçmiştir... Bu şair ve piyes yazarı, olsa olsa İngilizler için tarihsel değeri olan biridir. Kaldı ki bu şairi ve yapıtlarını Türkiye'de anlayacak kimse yoktur...

İşin garibi, bu savları ileri süren hem şairdi, hem piyes yazarı, hem doktordu. Darülbedayi, onun bir çevirisini temsil ederek ilk oyununu sunmuştu. Bu zat Hüseyin Suat (Yalçın'dı, bu garip görüşlerini açıkladığı yıl (1929) 62 yaşındaydı; bir bakıma gençlik heyecanı ve atılganlığıyla bağışlanacak atılganlıkları çok geride bırakmıştı. Şiirlerini iki, oyunlarını üç kitapta toplamıştı.

O yıl, ressamlar, yazar ve şairler Mustafa Lütfü Bey'in (neyzen ve Topkapı Müzesi müdür yardımcısı) çabasıyla bir araya gelmişlerdi. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, "Türk Ressamlar Cemiyeti"ne dönüşmüş, ressam ve yazarlar arasında bağ kurmada yarar görenler Mustafa Lütfü Bey'i görevlendirmişler, o da başarı sağlamış ve yalnız ressamları değil; müzik tiyatro ve edebiyatla uğraşanları bir araya getirmeyi ve bir tek mesleksel örgüt içinde etkinliklerini sürdürebilmelerini gerçekleştirmişti. Bu birlik, "Güzel Sanatlar Birliği" idi. Her sanat dalının ayrı bir kol'u bulunuyor, kendi aralarında çalışıyor, birlikte geceler düzenliyor, şube denilen örgütlerinin Alay Köşkü'nde Birlik içinde bulunmasından kıvanç duyuyorlardı. Birlik'in müdürü Mustafa Lütfü Bey'di.

Hüseyin Suat Bey'in yazısı yayınlanınca (1 Mayıs 1929), Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesi'ne üye olanlar toplandılar, Alay Köşkü'ndeki yerlerinde tartıştılar, sonunda, adı geçen yayını protesto etmede birleştiler. Hazırlanan metni 24 yazar imzaladı. Bunların adları (imza sırasıyla) şöyleydi:

Edhem İzzet (Benice), Ziya Refik (Bahriye yüzbaşısından ayrılma, mensur şiirleri Cum-

huriyet'de, dergilerde yer alırdı), Sadri Edhem (Ertem), Refik Ahmet (Sevengil), Suat Derviş (Baraner), Elif Naci, Reşat Nuri (Güntekin), Peyami Safa, Vasi Râşid (Sevig), Sabiha Zekeriya (Sertel), Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu), Mesut Cemil (Tel), Muhiddin Sadık (Sadak) Abdullah Cevdet, Emin Âli, Halit Fahri (Ozansoy), Vedat Nedim (Tör), İlhami Safa, Mehmet Nurettin (Artam), M. Zekeriya (Sertel), Nâzım Hikmet (Ran), Hakkı Süha (Gezgin), Necip Fazıl (Kısakürek).
Bu yazar ve şairlerin yanıtı kısaydı, tebliğ niteliğinde yazılmıştı:

"Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesinden: "Sanat ve matbuat âlemimize mensup 24 imza ile şubemize vârid olan (gönderilen) aşağıdaki protesto mektubunu bütün matbuatımıza (basınımıza) tevdi' ediyoruz (bırakıyoruz). Cihan edebiyatının en büyük ve edebî simalarından biri olan Williams Shakespeare'in eserlerinin 'zamanı geçmiş antika şeyler...' olduğu, olsa olsa İngilizler için kıymet-i tarihiyesi bulunduğu 'Türkiye'de bunları kimsenin anlayamayacağı' tarzında Akşam gazetesine bazı sözler söyleyen Hüseyin Suat Bey'in ancak kendi fikrinin ve zevkinin seviyesi hakkında müsbet bir vesikadan başka manası ve şümûlü (kapsamı) olmayan beyanatını hem beynelmilel bir edebî simaya karşı, hem de Türk milletinin seviyesine karşı tevcih edilmiş (yönetilmiş) bir bühtan (iftira) saydığımız için protesto ederiz." (3 Mayıs 1929)
Bu protesto, Hüseyin Suat Bey'i, sanırız çileden çıkardı. Çünkü 4 ve 5 Mayıs 1929 günlü basına yaptığı açıklamalarda (gönderdiği mektuplarda) yalnız Shakespeare değil, bu kez Voltaire hakkında da suçlamalarda bulundu, bu İngiliz ve Fransız sanatçılarını "zevk-i selim"den, yoksun, coğrafya ve tarihsel gerçeklerden, hukuk bilgisinden uzak birer "önemsiz" yazarlar gibi göstermeye çalıştı. Kendisini protesto eden sanatçılar hakkında şunları söyledi:

"Önce ben, imzalarını atanlar kadar Shakespeare'i tanırım. Ben kendi fikrimi söyledim. Oysa bunlar Türk irfanı (kültürü) adına hareket ediyorlarmış. Bu vekâleti bunlara kim verdi? Shakespeare'i bunlar hangi dille okudular? Eğer bunlar elimizde bulunan tek tük Fransızca veya Abdullah Cevdet Bey'in tercüme ettiği eserler ise Shakespeare'i anlamamışlardır. Ben Shakespeare'e bayağı bir adam demedim. O, cihan edebiyatında ün yapmış büyük bir adamdır. Ancak bizim için onun eserlerini temsil etmek yararsızdır. Çünkü onlar asâr-ı atîka (eski yapıtlar) sırasına geçmiş, müzenin malı olmuş şeylerdir. Asıl üzülecek şey, bizim büyük adamlarımız hakkında söz söylendiği zaman bu bayların hiç bir etkinlik göstermemiş olduklarıdır." (4 Mayıs 1929)
Basında köşe yazarları Hüseyin Suat (Yalçın) hakkında hiç de övgücü olmayan yazılar yayınlayınca şaşıran bu tiyatro yazarı ve şair ve de doktor Hüseyin Suat, bu kez karşı çıktığı sanatçıların yapıtlarının sahnelerimizde sergilenmesi karşıtlığına ağırlık verdi. Cumhuriyet'e yolladığı mektupta ise şunları ileri sürdü:
'Shakespeare'in gerek tiyatro, gerek şiirlerinde tümüyle İngilizdir. Onun eserleri biz Türkler için hiç bir yarar sağlamaz. Çünkü bir Hamlet'in veya bir Onikinci Gece'nin temsilinden ne öğreneceğiz? Edebiyatımızda hiç bir zaman yerleşemeyecek olan birtakım yüksek, beylik, görkemli cümleler mi? Bu zatın merakı, piyeslerinin çoğunu oyun içinde oyun göstermek gibi teknik kurallara yan bakan yadırganacak şeylerle doldurmaktır. Ünlü Fransız edibi Voltaire'de, Shakespeare'de zevk-i selim'den ufak bir kıvılcım bile yoktur."
Shakespeare'e karşı çıkan Hüseyin Suat, Türk yazarları, Fuzuli'nin Leylâ ve Mecnun'unu, Şeyh Galip'in Hüsn-ü Aşk'ını, Âşık Kerem efsanesini dramatize ederlerse çok yararlı olur, diyor ve soruyordu: "Biz Türklere bu Shakespeare - perestlik nereden ve niçin geliyor? Anlamıyorum.." (5 Mayıs 1929)
Peyami Safa, Güzel Sanatlar Birliği'nin Genel Sekreteri olarak, uzayan bu tartışmayı sona erdirme amacıyla görüşlerini şöyle özetledi:
"Shakespeare'in antika olmadığını, yapıtlarının sürekli olarak bütün Avrupa'da okunduğunu, oynandığını, bütün ulusların uzmanları ile her yıl büyük törenler yapıldığını kanıtlamaya çalışmaya gerek yoktur. 'Kayseri Gülleri'nin anlatanının Hamlet yaratıcısı hakkında yazdığı satırlarına herhangi bir Türk lise öğrencisi yanıt verebilir. Burada edebiyatla uğraşanlara bir görev kalmamıştır. Türk yazarlarından bazılarını yapılan iftiralara karşı kendileri sağ kaldıkça savunabilecekleri gibi, gazetemizde biz de onları yanıtlamıştık. Onlar Shakespeare ile ölçüştürülemez. Zira o, İngiltere'deki mezarına konan sineği bile boğmaya muktedir değildir, efendim." (6 Mayıs 1929, Cumhuriyet)

1929'un Mayıs ayı; edebiyat alanında bir yandan da "yeni bir nesil" doğuşunun tartışması ile geçti. 16 Mayıs günü akşamı da Güzel Sanatlar Birliği'nin edebiyat kolu Shakespeare'le ilgili bir gece düzenledi. Gecede Vedat Nedim (Tör) bu ünlü İngiliz şairinin yaşamını ve sanat gücünü anlatan önemli bir konferans verdi. Oyun yazarı olan Vedat Nedim, şair John Mansfield'in bir kitabındaki savlarla söze başladı: "Bu eleştirmenin 'masalları, yalanları, ihtimalleri bir yana atarsak Shakespeare'in hayatı hakkında bildiklerimiz bir sürü önemsiz olayla sınırlıdır' demesine bakmayınız. Asırların sahne eserleri önünde hayranlıkla baş eğdikleri bu şairin çağdaşları üzerinde bıraktığı izlenim o kadar siliktir ki, yaşamı hakkında bize pek az şey bırakılmıştır. Ama büyük dram yazarının eserlerini başkalarının yazdıkları savını bırakalım. Kitaplarının başlığında adı bulunan Shakespeare, insan ruhunun değişkenliğini, derinliğini, çelişkilerini en usta kurgu ile vermede dehâ düzeyine çıkabilmiş bir büyük şairdir. Türk aydınları; bu büyük şairin, bu erişilmez zenginlikteki piyeslerinin özünü ve neleri göstermede, hangi tarihsel ortamda ne gibi konuların işlenebileceğini belirtmede erişilmez bir yüceliğe çıkmış bulunduğunun idraki içindedirler. 1616'da ölen Shakespeare otuzu aşkın sahne eseriyle bugün 313 yıldır yaşamını dünya sahnelerinde sürdürüyor."

Vedat Nedim'in konuşmasından sonra sıra ile Nâzım Hikmet (Ran), Nizamettin Nazif (Tepedelenliğolu), Peyami Safa Shakespeare'den bazı parçalar okudular ve geç vakitlere kadar süren Shakespeare Gecesi, Hüseyin Suat'a eylemli bir yanıt oldu. Vedat Nedim'in dediği gibi; o gecenin havası ve yazarların daha önceki yanıtlarıyla "Shakespeare, gömüldükten sonra da yaşadı, Hüseyin Suat Bey ise yaşarken gömüldü."

1929'un kesiklerine ve kitaplıklardan aldığım notlara baktığım vakit, Hüseyin Suat Bey'in soyadını hattâ şairliğini doktorluğunu bilmiyordum. Bunları ancak Şükran Kurdakul'un yeni basımı yapılan Şairler ve Yazarlar Sözlüğü'ne bakarak öğrendim.

Günümüzde de, çok eskiden olduğu gibi, düşünceleri, inanları, değersapı samana karıştıran yazarın kimliği ve etkinlikleri çoktan unutuldu, tarihe karıştı. Ama Prof. Dr. Mina Urgan'ın, yetkiyle hazırladığı 560 sayfalık bir yapıtta dünya sahnelerinde bir bir üstüne yapıtları sergilenen, şiirleri okunan, görüşleri, yaşamının ayrıntıları yeni yeni araştırmalara konu olan, tartışılan Shakespeare unutulmadı.

Hüseyin Suat olayının yaşandığı Mayıs 1929 ayı, daha önemli bir gelişmeye tanık oldu. Peyami Safa, eskilere karşı, kendi kuşağının varlığını haykıran bir yazı yayınladı: "Biz Varız diyen Nesil". (Hareket, 11 Mayıs 1929) Ve Peyami Safa şunu vurguladı:

"Biz, 'Varız!' diyen nesiliz. Bizde kuvvetimizin şuuru var. Henüz 35 yaşına gelmeyen şairlerimizin bile (Nâzım'ın doğumu 1902 olduğuna göre o yıl 27'sindeydi) mısraları bütün neslin hafızasıyla dudakları arasında gidip geliyor, yığınları coşturuyor. Ankara'da güzideyi de (seçkinleri) ayrı ayrı teshir etmesini (büyülemesini) bilen romancılarımız var." (Peyami Safa o yıl 30 yaşındaydı, Sözde Kızlar, Şimşek, Mahşer ve Bir Akşamdı başlıklı romanları övgüyle karşılanmıştı. Ankara'da yazar Milletvekillerinin göklere çıkardıkları Bir Akşamdı, genç kızları da etkileinişti)

Bu meydan okuyuş, Peyami'den yaşlı yazarlar arasında, Hüseyin Suat'ınkini aşan bir tepkiye ve yeni tartışmalara yol açtı. Hattâ, güçlükle bir mesleksel örgütte birleşen yazarların genel kurulunda bu yazı ve (yeni kuşak'ın önde gelenlerinin etkinlikleri nedeniyle) bazı basın söylentileri, yazarları iki önemli kampa ayırdı. Nitekim 1929 kongresinde Kemalettin Kâmi'nin (Kamu, 1901 doğumlu) Başkanlığa, Peyami Safa'nın Genel Sekreterliğe seçilmesi, kıdemlilerin kendi aralarında anlaşıp Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesi üyeliğinden çekilmelerini kararlaştırmaları sonucunu verdi. Bunun üzerine Yakup Kadri (Karaosmanoğlu, 1889 Doğumlu, İkdam yazarı), Ruşen Eşref (1892 D.), Orhan Seyfi (1890 D.), Yusuf Ziya (1895 D.) Mehmet Nurettin (1900 D.), Nahid Sırrı (1895 D.) istifalarını veren ilk kıdemli üyeler oldu.

Bunların tutumu üzerine Kemalettin Kâmi, Selâmi İzzet (1896 D.) ve Hakkı Süha da (1895 D.) çekilme yazısını gönderdiler.

Bu çekilme ve çekilenlerin sanat anlayışları, başta Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya Ziya ve arkadaşları ile Peyami Safa ve arkadaşlarının yeni bir tartışmasına olanak hazırladı: Saman ekmeği yiyen nesil sorunu basını kapladı. Shakespeare bir yana itilmiş, bu kez şair Vladmir Mayakovski (Doğumu 1895, Gürcistan'da Bağadi Köyü) ve onun şiir tekniğini izleyenler salvo ateşe tutulmaya başlanmıştı. ■

Teknik ve Yaratıcılık Yönüyle ÇEVİRİ

Ahmet Cemal

Çeviriyi teknik ve yaratıcılık yönüyle irdelemek, çeviri olgusuna öğrenilebilirlik ve öğretilebilirlik açısından eğilmekle yakından ilgilidir. Çünkü bir teknikten söz edildiğinde, akla hemen bunun öğretme ve öğrenme biçimleri de gelir; yetenek sorununun dışında, durum sanatlar için de farklı değildir: Her sanatın belli bir uygulama evresi, eğitsel ilkelere dayanan bir tekniği vardır.

Bu konuyla ilgili olarak ortaya atılabilecek bazı sorular, çevirinin özünün ne olduğu, amaçlarının neler olabileceği gibi noktaların aydınlatılmasına da katkıda bulunabilir. Şunlar sorulabilir örneğin: Çeviri uğraşının öğretilebilir ve öğrenilebilir yanları nelerdir? Çeviri alanında *eğitim*'in sınırları nerededir? Hangi noktadan sonra, eğitimden *başka* bir öğe işe karışır? Çok önemli bir soru da şudur: Gerçekte çeviri, ne ölçüde olasıdır, ütopya yanı var mıdır? Varsa, olasılık yerini hangi noktada ütopyaya bırakır?

Yazınsal çeviride ana soru

Aşağıda bu konular, yalnız yazınsal çeviri açısından ele alınacaktır. Başka deyişle, eğitimin rolünün en alt düzeyde olabileceği bir çeviri alanından söz edeceğiz. Yazınsal çeviri açısından çeviri eğitimine eğilindiğinde, öncelikli sorulardan biri de şudur: Çevrilen yazar, çevrildiği dilde eritilecek midir? Başka deyişle yazar, tümüyle *çevrildiği dilin malı* mı kılınacaktır? Yoksa yapılması gereken, yazarı —hiç kuşkusuz çevrildiği dilin dilbilgisi kurallarını yıkmaksızın— olabildiğince anlatımının özellikleriyle getirmek, onun başka bir ortamın ürünü olduğunu algılatmak, Prof. Tahsin Yücel'in deyişiyle, çeviri metninin "biraz çeviri kokmasından' ürkmemek midir? Bu sorunun yanıtı önemlidir, çünkü eğitim, verilecek yanıta göre yönlendirilecektir. Bu nedenle, işe bu soruyla başlamakta yarar var. Yüzyılımıza değin egemen görüş, dillerin çokluğuna karşılık, tümünün ortak anlam içeriklerine dayandıklarıydı. Bu görüşe göre, gerçi evrensel bir dil yoktu, ama çeşitli diller gerçekte bir bütün oluşturuyordu. Bunun gerçek nedeni, insanların değişik dillerde aynı şeylerden söz etmeleriydi. Bu görüş, büyük ölçüde, kökenlerini Rönesansla birlikte gelişen evrensel hümanizma anlayışında ve insanların, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, aynı özü taşıdıkları inancında bulur.

Yeni çağ, bu görüşü ve görünüşü geniş ölçüde değiştirdi. İnsanı konu alan çeşitli bilim dallarının, özellikle insanbilimin (antropolojinin) gelişmesiyle birlikte, insanlar arasında türlü bakımlardan büyük farklılaşmaların bulunduğu düşüncesi de giderek güçlendi. Bu durum, çevirilere ilişkin tutumu da kökten etkiledi. Çeviriler, artık insanlar arasındaki benzerliği ve özdeşliği dil açısından kanıtlamayı değil, ayrımları sergilemeyi amaçladı. Ünlü Meksikalı ozan Octavio Paz, durumu şöyle dile getirir: "Her dil, bir başka dünya görüşünün yansımasıdır. Aztek şiirlerinde anlatılan güneşle, Mısırlıların taptığı güneşin benzer yanı yoktur."

Peki, çeviri ne ölçüde gerçekleştirilebilir? Gerçekte çeviri uğraşının amacına tam anlamıyla erişebilmesi olanağı var mıdır? Bu soruların yanıtları da çeşitli olmuştur. Bu amacın tam olarak gerçekleştirilebileceğini savunanların karşısında, örneğin Ortega y Gasset gibi, çevirinin amacının bir ütopya olduğunu ileri sürenler yer almaktadır. Kanımca bu konuda kesin çözümlere varılmasını önleyen başlıca neden, soruların yanıtları aranırken çok kuramsal kalıplar içersinde kalınması, başka deyişle aşırı soyut yolların izlenmesidir.

Yapıtın aslı ve çevirisi

Yazınsal çeviriden beklenen, bir yazarın hiçbir yitime uğramaksızın bir başka dilde yansıtılması, amaç dile geçirilmesi ise eğer, bu

amaç hiç kuşkusuz bir ütopyadır. Bir yazarı yazdığı dilde bile yeniden varetmek olanaksızken, çevirmenin o yazarı başka bir dilde hiç yitime uğramaksızın yeniden varetmesini beklemek mantığa aykırıdır. Dil yapılarının ayrılığı, iki dilin dünya görüşlerinin ayrılığı, sözlük açısından aynı anlamı taşıyan iki sözcüğün bile gerçekte farklı anlam yükleri taşıması vb. nedenler, yukarda sözünü ettiğimiz bütünlüğün *olduğu gibi* ikinci bir dilde de yaratılmasını engeller. Gerçekte belki de soru' nun kendisi, karşılığını da içinde taşımaktadır; yapıtın "aslı" ve "çevirisi" diyoruz; ikinci dilde ortaya konan, artık o yapıtın "kopyası" değil, "çevirisidir".

Çevirmenin yapamayacakları

Çevirmenin yazınsal çeviride neleri *yapamayacağını* biraz daha somutlaştıralım:

a) Çevirmen, yazarın dilinin kendi okurlarında uyandırdığı yankının *aynını* amaçdilde yaratamaz; bu yankı en iyi olasılıkla *benzer* niteliğini taşıyabilecektir. Çeviri yazınında üstün örneklerden söz edilirken, kimi şiirlerin aslından güzel çevrilmiş olduğunun söylendiğine rastlanır. Bu, aslında tümüyle yanlış ve yanıltıcı bir eğitim yönlendirilmesidir. Çünkü bir yapıtın olduğundan güzel çevrilmesi, ya çevirmenin yorumu aracılığıyla o yapıta gerçekte taşımadığı anlam yüklerinin eklenmesini, ya da anlatımdan yana zenginleştirilme konumunu dile getirir. Bunların ikisi de çevirmenin yetki ve görev alanlarını *aşan* eylemlerdir. Çevirinin işlevi, metni ikinci dilde olabildiğince *aynı düzeyde* yeniden üretmektir. Bu anlamda *daha güzel* çeviri, aslında *yanlış* çeviridir.

b) Çevirmenin yapamayacağı bir başka şey de, yazarın *anlatımını* hiç yitime uğramaksızın yansıtmaktır; bu, çevirmenden beklenemez. Çünkü o anlatım, o dile özgüdür. Çevirmen, amaçdilin olanaklarından yararlanarak en *yaklaşık* sonucu elde edebilir, o kadar.

Çeviri eğitimi ve yaratıcılık

Yazınsal çevirinin, çeviri eğitiminin en sınırlı olduğu alan niteliğini taşıdığını yukarda belirtmiştik. Bu, hiç kuşkusuz bu alanda eğitimin olanaksızlığı anlamına gelmez. Ancak, eğitimle *nelerin* verilebileceğini iyi saptamak, boşuna beklentilerin doğmasını önleyecektir[1]. Elbet eğitimin sözü edildiğinde dilbilim alanındaki gelişmelerle, çeviribilim'in özellikle son on yılda bağımsız bir dilim dalı niteliğiyle aştığı büyük yolu göz önünde tutmak kesinlikle gerekiyor. Dilbilimin özellikle sözcük ve tümce yapıları, bu yapıların çeşitli diller bakımından karşılaştırmalı irdelenmesi, metin çözümlemeleri, dilsel öğeler arasındaki bağıntılar, hiç kuşkusuz çevirmene dil olgusunu daha iyi tanıtmak açısından çok önemlidir. Çevirmenin aracı dil olduğuna göre, aracını iyi tanıma oranı, başarı oranını da yükseltebilecektir.

Bunun gibi, çeviribilimin elde ettiği sonuçlar da önemlidir. Bu önem, özellikle edinilmiş deneyimlerin bilimsel temellere oturtulması, dil öğeleri arasındaki eşdeğerlilik sorunları, özgül yapıların karşılıklarının bulunması gibi konular bakımından söz konusudur. Ancak, yazınsal çeviri açısından dilbilimin ve çeviribilimin verebildikleri, veremediklerine oranla çok dar sınırlar içinde kalmaktadır ve bunun değişmesi de olanaksızdır. Bu alanlar dil uzmanları yetiştirebilmekte, ama bir Cervantes, bir Goethe, ya da bir Shakespeare çevirmeni yetiştirememektedir. Çünkü bu noktada işe artık *yaratıcılık* karışmakta ve yazınsal çevirinin başarısını bu öğe yönlendirmektedir. Bu, sürekli uygulamayla yeteneğin birleşmesinden doğan bir öğedir.

Demek ki yazın alanında çevirmenlik, bir noktadan sonra hiçbir resmi eğitime, akademik bir düzeye bağlı değildir. Öğrenilebilecek ve öğretilebilecek olan, yalnızca teknik yandır[2]. ■

1) Şu anda ülkemizde programlarında çeviri derslerine yer veren öğrenim kurumlarının en aksayan yanı, kanımca çeviri derslerinin —büyük çoğunlukla— çeviri deneyimi bulunmayan, hayatları boyunca çeviri yapmamış kişiler tarafından yürütülmesidir. Bu deneyimden yoksun bir uzmanın öğrencilerine verebileceği, en iyi olasılıkla, dilbilimsel konularla sınırlı kalmaktadır. Bir benzetmeyle şöyle de diyebiliriz: Çeviri deneyimi bulunmayan bir öğreticinin verebilecekleri, ömründe ameliyata girmemiş bir operatörün cerrahlık konusunda öğretebilecekleri kadardır!

2) Bu metin, 1977 yılında İstanbul'da, Avusturya Kültür Ofisi'nde Prof. Dr. Macit Gökberk' in başkanlığında düzenlenen, Avusturya'dan Prof. Dr. Zoran Konstantinovic'le Dr. Elisabeth Markstein'ın, Türkiye'den de Azra Erhat, Prof. Dr. Akşit Göktürk, Prof. Dr. Cevat Çapan, Bertan Onaran, Ahmet Örs ve benim katıldığımız **Çeviri Yazını Sempozyumu'**na sunulan bildirinin kısaltılmışıdır ve ilk kez yayınlanmaktadır. (A.C.) ■

Hayatımın Yedi Hikâyesi'nden Dünya Bir Yağmur Üzerine

Muzaffer Buyrukçu

Bu Sevda Ölmek kitabındaki birbirinden güzel, okuyanlarca çok beğenilen, Ömer Polat'la Fikret Otyam'ı büyüleyen hikâyelerin yazarı Necati Güngör bu kez, *"Hayatımın Yedi Hikâyesi"* adını verdiği yapıtıyla karşımızdadır.

İlk hikâyesinden "Hayatımın Yedi Hikâyesi" kitabındaki hikâyelere kadar ayaklarını gerçeklerin toprağından çekmeyen, çekmek bir yana, daha bir sağlam basmak için çare arayan Necati Güngör, yine yaşanana eğilmiştir. Yaşananın eşsizliğini, büyüklüğünü, verimliliğini, sınırsızlığını, güzelliğini, büyüleyiciliğini, öldürücülüğünü, parçalayıcılığını kavramaya, yaşananın boyuna değişen, değişirken değiştiren gücünü saptamaya çalışmıştır. Yaşanan, sayısız uzantıları olan, besleyici ve öldürücü tortu, çamur, zehirli su, hayatın bütününü taşıyan ulu bir ırmaktır. Her şey vardır o ırmağın karışımında. Düş, sevinç kavga, sevgi, mutluluk, mutsuzluk, acı, pişmanlık, yanlışlık, ihanet, tiksinti, öç, ezilme, yaltaklanma, yiğitlik, gurur, yücelik, erdem, namussuzluk, gaddarlık, zulûm, işkence vb. Yok yoktur akanda. Yazar için asıl sorun, buradan neyi, nasıl, ne zaman, hangi yöntemle alacağını, aldıklarını ne gibi ölçülerle değerlendireceğini bilmektir.

Necati Güngör, duyarlıklı bir yazardır. Duyarlıklı bir yazar olduğu, mizacına uygun düştüğü için duyarlıkların belirginleşip yoğunlaştığı alanları aramakta, hikâyelerinin temelini bu alanlarda kazmaktadır. Bu dediklerimle ilgisi bulunduğundan ötürü kitabın ilk hikâyesi "Dünya Bir Yağmur" üzerinde durmak istiyorum. "Dünya Bir Yağmur" da, kocasını, hovardalığı ve kuma getirmeye kalkışması nedeniyle öldüren ana, yirmidört yıla mahkûm olunca ortada kalan üç kardeşe dayıları kucak açar; analarının, babalarının yokluğunu belli etmemeye çalışarak bakmaya, yetiştirmeye koyulur. Ama dayısının evinde bile kardeşlerinin yöneticisi durumunda bulunan ve seyrettiği filmlerin etkisiyle içinde artist olma isteği doğan ve bu isteği en yakın bir zamanda gerçekleştirmeyi kuran İbrahim, evi ve dayısının sağladığı rahatlığı teperek arkasından sürüklediği kardeşleriyle birlikte İstanbul'un yolunu tutar. Evet de, İstanbul hep düşlenen ama çoğu kez o düşleri karabasana döndüren bir belâ yerdir. İstanbul korkunç bir kişiliktir. Redleri kabullerinden çoktur. Pembe hayallerle İstanbul'un Anadolu kapısından giren İbrahim, bir süre sonra isteklerini gerçekleştirecek koşullarla kendi arasında binlerce kilometrelik bir uzaklığın bulunduğunu, oraya varabilmek için Çin Seddine benzeyen Sed'leri aşması gerektiğini anlar. Üsküdar'da eski bir ev kiralar, hemşehrilerinin yardımıyla ne kör ne de kel eden bir iş bulur. İstanbul'a Anadolu'dan göçen bütün yoksullar gibi düşe kalka, dertlerini azaltmak şöyle dursun her an çoğaltan bir hayatı yaşamaya başlar kardeşleriyle. Kızkardeşi Kâmile'yi, İstanbul'a yerleşmesine yardımcı olan bir arkadaşıyla evlendirir. Kâmile evlenerek sorunlarıyla savaştığı yaşantıdan kurtulmuştur ve tekrar o yaşantıdaki dayanılmaz sefalete düşmemek, bulaşmamak korkusuyla yeni hayatındaki olanaksızlıkların çokluğu nedeniyle kardeşlerini arayıp sormaz hiç.

İbrahim'in omuzlarından büyük yük kalkmış, küçük bir yük kalmıştır. Bu da kardeşi İsmail'dir. "İsmail'in ayaklı bir belâ gibi ortalıkta dolaşan varlığı" tedirgin etmektedir İbrahim'i. İşteyken boyuna kardeşini düşünmekte, kaygılanmaktadır. Bir gün evi yakabilir, denizde boğulabilir, daha önce yaptığı gibi evden kaçabilir. Tedirginliğini erince dönüştürmek amacıyla İsmail'in sokağa çıkmasını yasaklar. İsmail, bir çeşit mahpustur. Sabahtan akşama kadar dört duvar arasındaki sessizliğin özünde kıpırdayan kıyamet gürültülerinin; yüreği ilkin sulandıran, ruhları bataklığa döndüren, sonra da kurutan yalnızlığın gizlerle dolu dünyasının çatısını yıkmaya çabalamaktadır. Çocukluktan insanlığa geçerek kimlik değiş-

tirecek varlığında bu yaşama biçiminden gelen olumsuzluklar yığılmaktadır. Kişiliğini oluşturacak öğeler bu olmsuzluklarla ilişkili bulunduğundan ilerde başkaldıran kırıcı, sert bir karakter çıkabilir İsmail'den. Ortam, koşullar İsmail'i o yöne itmektedir. Öte yandan İbrahim; kaynanasının baskısıyla kocasından boşanan ablasının durumu gibi bir durumu yaşamamak için İsmail'in yanlarında oturmaması koşulunu ileriye süren, bu koşul yerine getirilmedikçe evlenmemekte direnen Figen'e tutkundur. Kardeşiyle sevgilisi arasında bocalayan ama kesin bir seçim yapamayan İbrahim, kararsızlığın bunalımıyla çıldırmakta, suç işlese de işlemese de İsmail'i dövmektedir.

İsmail, kardeşlerin en zavallısıdır. Bir anda annesiyle babasını yitirmiş, abisinin eline kalmıştır. Bu cinayetle başlayan dağılma sürüp gitmektedir, daha da gidecektir. Çünkü yanlışlıklar, terslikler, olanaksızlıklar egemendir birlikteliklerine; yoksulluklar, özlemler, gerçekleşmesi zor istekler, amaçlar yönetmektedir her şeyi.

İkisi de mutluluk, ikisi de erinç peşindedir. Ama birliktelikleri öyle sarsıntılı bir çizgide yürümektedir ki peşlerinde oldukları kavramlar, erişilmezliklerini hep koruyacaktır.

"Dünya Bir Yağmur" hikâyesi, değişik durumları çağrıştıran bir özelliğe sahiptir. Yedi gün yedi gece yağmur yağdıktan sonra dünyanın oluşması efsanesini anımsamamak elde değil. *Ve Tanrı Dünyayı Yedi Günde Yarattı.* Bir de, yağmurla yaratılan bu dünyanın yağmurla, yağmura benzeyen olaylarla batacağı gerçeğine gönderme yapılıyor sanki. Halkın kafasında —kıyamet— tefrikaları çoktur. Ama burada Necati Güngör'ün asıl çağrıştırmak istediği olay, kutsal kitaptaki Hz. İbrahim'le oğlu İsmail'e ilişkindir. Bilindiği gibi Tanrı'ya olan inancının güçlülüğünü kanıtlamak amacıyla Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i kurban etmeye karar verir ve dağa götürür; başını taşın üstüne yatırıp boynunu keseceği sırada Hz. İbrahim'in kendisine duyduğu sevgiyi kanıtladığını gören Tanrı, bir koç gönderir kurban etmesi için. Ve İsmail kurtulur. (İnsanın kurban edilmemesi edimi bu olayla başlamıştır. Bu olaydan sonra ortaya çıkan efsanelerde, masallarda kurban edilen insana rastlanmamaktadır.) Acı sevince, karabasan mutluluğa dönüşmüştür. "Dünya Bir Yağmur" hikâyesi daha çok bu tema, kurban eden, kurban edilen temasına yakındır. Yaşanan, yaşanabilen bir olaydan hareketle, o durumdaki insanların dramlarına ışık tutmuştur Necati Güngör ve dramın etki gücünü çoğaltmak, alanını genişletmek, ona evrensel bir boyut kazandırmak isteğiyle bu efsanenin çağımıza uzanan bir damarının hikâyesini, günceldeki bir hikâyeyi kullanarak anlatma girişiminde bulunmuştur. Ama Necati Güngör'ün bu çağdaş dramında sevindirme, mutluluğa erme olgusu yoktur. —Kurtulmak— sorunu öndedir. İbrahim İsmail'den kurtulabilirse Figen'le evlenebilecektir. İbrahim, bu konumuyla —cezalandıran, kurban eden— rolündedir. İsmail ise güçsüzlüğünden, yaşının küçüklüğünden ötürü haksızlıklara karşı koyamayan, başkaldıracağı ana kadar boyun eğen bir —kurban—dır.

Ceza da, tutsaklık da; ölüme ya da hayatın sımsıcak bir bölümüne çağıran seslerle bitebilir. Nitekim incir çekirdeğini doldurmayan bir olaydan sonra İsmail, kendisini döğen ağbeysine başkaldırır ve bu davranışıyla kurban olamayacağını belirtir. Yalnız bu kez şaşırtıcı bir şey ilgileri kışkırtır: Durumunu değiştirmeye, kazanç hanesini kabartmaya çalışırken İsmail'in başkaldırışıyla amaçlarını gerçekleştiremeyen İbrahim, kurban kimliğine bürünmüştür. Yani, koşulların, olayların sıralanışına göre kurbanla kurban eden her zaman yer değiştirebilir.

Bence Necati Güngör'ün bu hikâyedeki başarısı, kurban temasındaki boyun eğen, teslim olan insan yerine, boyun eğmeyen, teslim olmayan, kurbanlığı kabul etmeyen insanı yalın bir dille anlatmasından kaynaklanmaktadır. İnsan, direnen bir varlıktır aynı zamanda ve en erdemli özelliği budur; ayrıca kişilik yapısında vardır bu güç. Kimileri bu gücü binbir engelle savaşarak sonuna kadar kullanır, kimi yarı yolda sudan bir engele takılarak vazgeçer direnmekten; yönetimini, denetimini, katmanların, sınıfların, törelerin, görünür görünmez mekanizmaların ellerine bırakır.

"Dünya Bir Yağmur" hikâyesi dertlerin, sıkıntıların dünyaya aralıksız yağarak bütün insanları ıslatan bir yazgı yağmurunu simgeler gibidir ayrıca; durmayan, dinmeyen bir acı, bir tedirginlik yağmuru. İnsanın kendi hayatını bataklığa çevirdiği, bilinçsizlikten, bilgisizlikten ötürü düzenleri, düzenlerin gizlerini, tuzaklarını, sinsi ağlarını tam olarak anlayamadığı için bataklıkları hep bataklık tutan bir yağmur olabilir bu. ■

Önce Kitaplar Haber Verdi

Uğur Kökden

İkinci Dünya Savaşı
bundan kırk yıl önce ardında
harabeye dönmüş kentler
insanlar bırakarak bitmişti.
Ama bu acılı dönem
getirdikleri götürdükleriyle
kendi edebiyatını yarattı.
Uğur Kökden yazısında
Türkçeye çevrilen bu kitapların
belli başlıları üzerinde durarak
onların dile getirdiği gerçeğe
dikkati çekiyor.

Küçük Prens'in duyarlı yazarı Exupéry diyor ki, "kişi için gerçek, onu insan yapan şeydir." Kimi dönemler de öyle. Kendine özgü, yapısına denk düşen "gerçek"i ortaya koyar. Öbür zamanlardan çok daha açık, anlımlı ve belirgin biçimde. O dönemi doğuran, anlatan ve zenginleştiren gerçeği. İşte, kimi kitaplar da böyle dönemlerin "gerçek"idir. İnsanların yüreğinde biçim kazanacak yeni ve değişik insanı yansıtan özün sözcülüğünü yapan kitaplar.

Gerçi bir yerlerde insanlar ölüyor. Yalnız, suskun, yoğun sessizlik içinde. Gizemini, sakladıklarını kendisiyle birlikte götürerek. Yahut, uzun ve yokedici bir açlıktan sonra. Yavaş yavaş. Ölüyor ve hemen unutuluyor. Bir yerlerde ise, kitaplar yayımlanıyor. Tıpkı, bir büyük ve ünlü alanda, yağmur altında kuyruklar oluşturarak o kitabı almayı uman ve bekleyen insanlar gibi, kaçınılabilir değişikliklerin habercisi kitaplar.

Her çağ meyveye durunca, elbette kendi ürününü verir. Birtakım özel koşulların yarattığı, belirli bir özsuyun beslediği ürünü. Böyle bir açıdan bakınca, kimi yapıtlar var ki, yol gösterici görev yapar. İsimsiz ve ıssız bir deniz feneri gibi görülebilir uzaklıkları, yakın geleceğin ufkunu aydınlatır. Sanki o ışık oklarının her biri üstü örtülü birer ip ucudur; ya da dikkatli gözler için bir gösterge: yaklaşan karanlık bulutların habercisi işaretler... Çelimsiz bir ışık belki, ama yeterli.

Türkiye için, William Schirer çevirileri, işte böyle bir mıknatıs kutbu sayılabilir. Her zaman beklenen, ama istenmeyen "kutba" doğru dönük bir maden iğne. *Nazi İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü*, ilk kez 71/73 döneminin öncüsü günlerde yayımlanmıştı. Zamanlama yönünden, tam anlamıyla bir on ikiye beş kala kitabı. Ne eksik ne fazla! Gerçekten, kitabın hemen ardından demokrasinin askıya alındığı "parlamentolu ara rejim" geldi.

Çağına tam sahne önünden tanıklık eden Amerikalı gazeteci W. Schirer, *Yükseliş ve Çöküş*'ünde sonsuz denebilecek belgeler yığınından yola çıkarak Üçüncü Reich'i anlatır. Doğuş, yayılış, iktidar, savaş ve yıkılış, son olarak da süregiden etkileri. Zengin dip notlarıyla, alıntılarla.

Üç cilt olarak Rasih Güran çevirisiyle yayımlanan kitap, kısa sürede satıldı ve bitti. Çünkü, bu geniş kapsamlı ve çokyönlü araştırma, köklü bir gereksinime karşılık veriyordu;

belli koşulların oluşma sürecini açıklıyor, benzerliklere dikkati çekiyor. "önlenebilir bir yükseliş"in neden önlenemediğini dile getiriyordu. En sonra da, kaçınılmaz, tarihsel "son"u anlatıyordu.

Bu arada, yetmişli yıllar sonuna ulaşırken, birdenbire Schirer'in araştırmasının yeniden basıldığı görüldü. Bu kez *Hürriyet Yayınları* arasında çıkmıştı. Şaşırtıcı, ürpertici ve kaygı veren bir işaretti bu. Denebilir ki, pek az kitabın serüveni böylesi gizemli ve uyarıcı bir çizgi izlemiştir.

Üstelik bu kez, *Yükseliş ve Çöküş* yalnız değildi. O zamana dek dilimize kazandırılmamış olan, siyaset çevrelerinin doğrudan tanımadığı, aynı yazarın *Berlin Günlüğü* (Berlin's Diary) de birinciye eşlik ediyordu. Ancak *Günlük*[1] ve onun bir çeşit uzantısı olan *Berlin Günlüğü'nün Sonu*, bir başka yayınevinin programı içinde gün ışığına çıktı.

Aslına bakılırsa, *Günlük*, 1941 yılında ve Kanada'da basılmıştı. Onun sayfalarında savaşın kaçınılmaz sonuna ilişkin en kesin inanç ve yargı, Nazi zaferlerinin parıltısı ortasında yükselen bir öngörü anıtı gibi yer almaktaydı. Yazık ki, Türkiye, onun ancak 36 yıl sonra tanıyabildi. Oysa, aynı satırları, Stalingrad Savunucuları, savaş içinde Volga kıyısındaki sığınaklarında gazete aracılığıyla gün gün okumuşlardı.

Açıkçası görünmeyen bir büyücü —siyasal bir büyücü— var ortada. Bu kitapların yazgısını ülkenin "makûs talihi"ne bağlayan. Birileri, hiç çekinmeksizin, ancak belirli kulakların ayrımına varacağı ölçüde tiz perdeden bir yuf borusu çekebiliyor. Şimdiden bu ses, Schirer'in yazdıklarıyla somutlaşarak dalga dalga her yaprağa, her satıra sinmiş durumda. Kitaptan çevresine, tüm bir coğrafyanın göğüne yayılan, bildik, kekre ve yabancı bir koku o: acının ve ölümün kokusu.

⁂

Kokuşmuş zamana bağlı kalarak, inanılmaz bir başka serüveni de Dimitır Dimov'un romanı *Tütün* yaşadı. Savaş öncesi ve sırasında (1934-44), Bulgaristan toplumunu, sonra o özverili büyük direnişi zengin kesitler halinde veren bu roman, ilk kez *Sarı Dünya* adıyla 1967'de yayımlandı. 1971'de ve 1972'de, sırayla ikinci ve üçüncü baskısı ardarda yapıldı. Yetmişli yıllar biterken, ülkemizde çok az romanın ulaştığı bir düzeyi tutmuştu: sekizinci baskı! Bu yıl çıkan dokuzuncu baskı da, kuşkusuz sonuncu olmayacak.

Ama, sorulabilir: *Tütün*'ün gizemi neydi? Neydi, çeşitli kuşakları dalgalar gibi biribiri ardından kendine doğru koşturan? Türk okuyucusu onda neyi sevdi, ve niçin bu romana böylesi bağlandı?

Erich Maria Remarque da, ülkemizde özellikle çok tanınan, kimi dönemlerde satışı alabildiğine artan bir yazar. Belki, Türkiye'de her yeni kuşak onu tanımak istiyor; deneyimlerini tartmak ve değerlendirmek. Birinci Dünya Savaşı'nı, 45 dile çevrilen *Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* ölümsüzleştirmişti. Sonra *Dönüş Yolu, Üç Arkadaş*, bu haklı etkiyi pekiştirdi ve sürdürdü. *Dönüş Yolu* 1972'de bir kez *(Sander Yayınevi)*, 1983'de ise *Garp Cephesi*'yle birlikte bir kez daha yayımlandı[3]. Öte yandan, savaşın içinde, yansız İsveç topraklarında otururken Remarque'ın kaleme aldığı *İnsanları Seveceksin* (1941) ülkemizde şu yıllarda sekizinci baskıya erişti: Say Yayını., 1983. Elbette, bu da bir rastlantı değil. Bu arada *Ölesiye Yaşamak* (Siyah Dikilitaş) da Oda Yayınları arasında yeni bir baskı daha yaptı. Daha önce, yetmişli yılların başında, Dikilitaş, büyük bir günlük gazetede tefrika edilmişti. Ancak az bilinen bir yapıt olarak kaldı. Gene, en iyi Remarque romanları arasında sayılan *Hayat Kıvılcımı*'nın biten üçüncü baskısı *(Remzi Yayınevi,* 1969) bugün-yarın yeniden basılacak. Remarque öleli on beş yılı geçiyor. Ama, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar onun yeniden yeniden okunmasını zorunlu kılıyor ve okuyucuyu sayfalar üstünde düşündürüyor.

⁂

Şiirlerinden çok romanları benzer bir yazgı izleyen Karadeniz-ötesi bir yazar da, eski savaş muhabiri, Simonov. Şiirleri cepheden eve yazılmış mektupları andıran unutulmaz *Bekle Beni* şiirinin yazarı, ülkemizde öncelikle *İnsan Asker Doğmaz* dizisiyle ünlendi. "E" Yayınları arasında çıkan ilk baskı, 1969 tarihini taşıyordu. Hemen ardından ikinci baskı geldi: 1971. Bu dizinin öncesinde ve sonrasında da —aynı kahramanlara bir ölçüde yer veren— romanlar yer aldı. Özellikle, *Silah Arkadaşları, Yaşayanlar ve Ölüler, Savaşsız Geçen On Gün, Günler ve Geceler* bu arada sayılabilir. Gerçek olayları, ne yaşadıysa onu yazan Simonov'un roman dizisinin son baskısı da, kolayca kestirilebileceği gibi, yaşadığımız dönemde yapıldı. Savaşın getirdiklerini, götürdüklerini, çekilen acıları, korkuyu, açlığı somut olarak tanıyan yazar, bu külrengi bilançodan sonra, "artık savaş romanları yaz-

mak istemiyorum" demekle ana gerçeği tek cümlede özetlemiş olmuyor mu? Belki sözüne sadık kalmak için, Simonov 1979'da öldü.

Ama, kanlı savaşları şimdi her zamandan daha örgütlü ve daha güçlü bir şekilde sömürmeye, gölgede saklanan çıkar grupları adına kullanmaya çalışanlar var. Her ne kadar bir Alman ve bir Sovyet yazarı E.-Maria Remarque ile Simonov, tutkulu ve soylu bir öfkenin sözcükleriyle savaşın aşamayacağı bir barikat kurmayı kendi hesaplarına deneseler bile.

Bu arada, eski kuşaktan yazarları daha genç bir başkasına bağlayalım: Siegfried Lenz'e. Lenz'in büyük bir ustalıkla irdelediği dilemnanın romanı *İşgal Altında,* 1982'de, bu dönemde bir daha yayımlandı. Oysa, aynı kitap, 1975'de, *Kanlı Fısıltı* adıyla özenli bir çevirinin ürünü olarak basılmıştı. Genç bir Alman yazarı ve Norveç işgali. Örgütsel sorumluluk, kişisel özveri ve güç karar!

Belirli dönemlerin bir başka önemli kitabı da, Koestler'in *Spartacus*'ü. 1971 öncesinde, Ankara'da, Toplum tarafından dilimize kazandırılmıştı. Şimdi görülüyor ki, yeni bir yayınevi onu yeniden basarak yayın yaşamına başladı. Oysa, ders çıkarılacak bir nokta da, aynı yazarın daha çok bir soğuk savaş dönemi ürünü sayılacak *Sıfır ve Sonsuz*'unu ne anan ne arayan var. Ne de yayımlayan!

Buna karşılık Malaparte'ın *Kaputt*'ü, Camus' nün Veba'sı, hep İkinci Dünya Savaşını anlatan ya da ona gönderme yapan edebiyat ürünleri. Bu sonuncular da, şu günlerde 80'li yıllar içinde bir kez daha basıldı. Tıpkı Malraux' nun *Altenburg'un Ceviz Ağaçları* başlıklı son yapıtı gibi. Naziler tarafından savaş sırasında yakılan aslı *Melekle Savaşım* adını taşıyordu. Bu kitabın bir başka önemi de, yazarın romancı olarak izlediği çizginin bitiş noktası olmasıdır, denebilir.

İkinci Dünya Savaşı biteli, bu yıl kırkıncı yıl doluyor. Barış, daha çok uzakta. İnsanlar, tarihler ve dönemler, kitaplarla birbirine karıştı; sanki, aynı ortak yazgıyı paylaşıyorlar. Gerçekten, kitapların toplu yakılması olayları düşünülürse, insanlardan önce onların kurban seçildiği ortaya çıkmaz mı? ■

1) **Günü Gününe Nazi İmparatorluğu,** Müzehher Vâ-Nû, Cem Yayınl., 1977.
2. **Nazi İmparatorluğu'nun Sonu,** M. Vâ-nû, Cem Yayınl., 1982.
3) **Batı Cephesi ve Dönüş Yolu,** Burhan Arpad, Can Yayınları, 1983.

Bir Zamanlar Bir Kitap

Halk Plajı

İbrahim Yıldırım

1952'de Nurettin Demir adıyla Yeni İstanbul'da tefrika edilen *Esir Şehrin İnsanları*, 1956'da kitaplaşır; ama artık yazarı Kemal Tahir'dir. Yapıtlarında 1955'e kadar çeşitli imzalar kullanan Kemal Tahir'in kitaplaşan ilk romanı *Samim Aşkın* adıyla yazdığı *Halk Plâjı*'dır (1954).

Ustaca yazılmış, dili tutarlı, her şeyi yerli yerinde bir roman *Halk Plâjı*. Çünkü, yazarı *Samim Aşkın, Esir Şehrin Mahpusu*'nun ilk yazarı Nurettin Demir kadar Kemal Tahir... Ama yine de asıl yazarı tarafından dışlanmış bir roman Halk Plâjı! Belki de Kemal Tahir, iki ırmağına yaraşmayan aykırı, cılız bir su olarak değerlendirmiş olabilir bu romanı.

Kemal Tahir'in romanları iki ayrı ırmakta akar: Birincisi, Esir Şehrin İnsanları'yla başlar, Yorgun Savaşçı'yla sürer; ikincisi ise, Sağırdere'den aldığı hızla, Körduman'a, Yediçınar Yaylası'na uzanır... 1967'de yayımlanan Devlet Ana ile bu iki ırmak arasında köprü kurulur; ama romanlar yine de kendi yataklarında akınayı sürdürürler. Devlet Ana'dan sonra birinci ırmağa Kurt Kanunu, Yol Ayrımı; ikinci ırmağa Büyük Mal yeni sular katar; yoğunlaşır ırmaklar...

Yukardaki satırları okuru ve kendimi yazının dışına göndermek için yazmadım. Derdim, Halk Plâjı gibi, yayımlandığı dönemin çoğu romanına fark atacak özelliklere sahip bir romanın Kemal Tahir tarafından dışlanmasına sağlam bir dayanak bulmak! Bir kez, Halk Plâjı Çağlayan dizisinin diğer kitaplarından çok farklı, yazınsal değerler taşıyan bir kitap. (Bunları Halk Plâjı'nın yazarı Samim Aşkın, Kemal Tahir'dir diye söylemiyorum.) Peki niçin Kemal Tahir Halk Plâjı'nı dışladı. Bence, bu roman ne birinci ırmağa, ne de ikinci ırmağa akıyor; aykırı bir su! Kemal Tahir'e yakışmıyor değil, Kemal Tahir'in diğer romanlarıyla çakışmıyor; Kemal Tahir disiplininde yer bulamıyor...

Bir de şu: Kemal Tahir, Kemal Tahir olarak yazmaya karar verene kadar (diğer koşullar bir yana bırakılırsa) daima takma adla yazmış; çok uzun süren bir kimlik belirleme çalışması sanki... Halk Plâjı'nı bu çalışmanın aşamalarından biri olarak kabul edebiliriz. Ama şunu da söylemekte yarar var: Samim Aşkın, Çağlayan okurlarını düşünmüş bu romanı yazarken; ama verilen ödünün sınırlarını Kemal Tahir çizmiş. Aşağıda romanın özetini okurken bunları da dikkate almalı okur.

⁂

Kapak resmini *Firuz* yapmış: önde kırmızı bikinili dilber, kollarını başının gerisinde kenetleyerek ressama —ya da fotoğrafçıya— poz vermiş. Geride Recep'in kahve ocağı görülüyor. Kahve ocağının önünde, *eski* fahişelerden Şükran ile sevgilisi kabadayı *eskisi* Süleyman Efe güzel çıkmak için durmuşlar... Şezlonga uzanmış yaşlıca adam Doktor Nihat olmalı. Ocağın yan duvarına çökmüş siyah atlet fanilalı adam *eski* Mali Tahsil Şubesi Müdürü Davut Bey mutlaka! Tezgâhın başında gördüğümüz ise, *eski* dokuma işçisi, şimdiki kahve ocağı patronu Recep. (Eski'lerin altını ben çizdim.) Birazdan fırtına kopacak, plâj allakbullak olacak ama bir daha erken saatlere, romanın başlama saatlerine dönelim: 14 numaralı lüks kabinenin kapısından giren sinek, Davut Beyin derisi kahverengi, çatlak tabanı ve yamrı yumru nasırlarıyla acaip bir hayvana benzeyen ayaklarından birine konar. O gece, renkli ispirtoyu ve afyonu fazla kaçıran Davut Bey, yarı uyanık kendisine yolsuzluk yaptırarak işinden eden Naciye'yi düşlemektedir yine... Ama o sıra içeri giren Süleyman Efe düşü bozar. Süleyman Efe'nin Recep'in kahve ocağında gözü vardır; Davut Bey beş sigara karşılığında düzenlenecek "Ali-Cengiz Oyunu"na katılmaya razı olur, kumsalda ganimet aramaya gider, ama işler kesattır: Davut Bey ister istemez Lâz Dursun'la 30 kuruş karşılığında istakoz avına çıkar. Yanlarında Doktor Nihat da vardır. Gün ışımak üzeredir... Doktor Nihat ile Davut Bey kahveci Recep'in durumunu tartışırlar av sırasında:

Doktor Nihat: ... Recep'e gelince 'Ben ecirlikten kurtulmak istiyorum' diyor. Doğma büyüme bir yevmiyeci için, kahve ocağı işletmek, kahveci olmak, kendi işinde çalışmak ecirlikten kurtulmak oluyor.

Davut Bey: Bütün dünyanın yevmiyecileri kahveci olsalar ortada amele kalmaz.

Doktor Nihat: ... Bence asıl sebep: memlekette hayat seviyesi asgarinin altında... İnsan 'Bir parça gayret sarfetsem orta halli oluverirm' sanıyor. Çünkü orta hallilerin hayat seviyeleri de asgarinin altında.

Avdan dönülür. Kahveci Recep'in oğlu babasının yanında kalmak üzere gelmiştir. Recep bir iple oğlanı kahve ocağına bağlar. Çünkü dün bir çocuk boğulmuştur plâjda. Bu arada plâj giderek kalabalıklaşır.

Yukarıya alıntılanan satırlardan anlaşılacağı gibi, Recep, çok masum bir sınıf atlama isteğindedir, bunun için habire okur, çalışır, ama bu o kadar kolay değildir: Semt kahvesinde Fantomalı, Amerikan gangsterli düşlerle boğuşan Sayacı Necmi ve "mebus yeğeni" Ali diğerleriyle birlikte Recep'e bir "Ali-Cengiz Oyunu" hazırlarlar... Evet, fırtına kopar. Necmi ve arkadaşları kahve ocağını yerle bir ederler. Recep'in yaptığı ise onlara eline geçirdiği Dale Carnegie'nin Dost Kazanmak kitabı ile saldırmak olur. Olay karakolda biter. Recep arkadaşları tarafından yalnız bırakılır, oysa Recep dokuma fabrikasındaki arkadaşlarından gördüğü dayanışmayı beklemiştir. Yanılmıştır Recep şöyle düşünür: "Kendi işinde, kendi dükkânında çalışmak demek, bunların arasına yerleşmek, bunlarla haşır-neşir olmak demekti. Plâjda dükkânın dağıtılması ihtimalini düşündüğünden beri ikinci defa aynı şiddetle korktu."

***

Her biri yaşayan, bu günde karşılıkları olan kişilerin öyküleriyle örülü Halk Plâjı'nın Çağlayan Yayınevi tarafından şu genel sloganla okura ulaştırıldığını unutmamak gerek: *Her ay en az iki gününüzün zevkli geçeceğine emin olmak ister misiniz? Çağlayan'a abone olunuz.* Ama bence, Kemal Tahir hakkında yazıp çizmek isteyenler Halk Plâjı'nı mutlaka okumalı. Okurlarına, ucuz, rahat okunan, kolay taşınan, o günlerin ölçüsüyle oldukça şık kapaklı kitaplar sunmuş bir yayınevi Çağlayan! İnsan Harası, Kanun Benim, Yağmur Duası, Seks Alfabesi, Kanımdaki Şeytan gibi kitaplar ayrım gözetmeden, bölümlemeye, dizileştirmeye gerek görmeden yayımlanmış. Bakın yayımladığı kitapları nasıl tanıtmış Çağlayan:

Yağmur Duası: Köy davasını "ah vah"ta bırakmayıp müspet bir tarzda ele alan, bu uğurda mücadele ederken her türlü vasıtayı kullanmaktan çekinmeyen bir adamın maceraları.

Kanımdaki Şeytan: Dayanılmaz bir kadına mukavemet etmeğe çalışırken kendi hislerinin esiri olan bir erkeğin romanıdır.

Halk Plâjı: Realizme tahammülünüz var mı? Cemiyetimizin cilası kazınınca altından çıkan manzaraya bakabilir misiniz? Manen ve maddeten çıplak insanları göz kırpmadan seyredebileceğinize güveniniz var mı? Varsa, Halk Plâjı romanını mutlaka okumalısınız. ■

Ve Allah Kadını Yarattı

Mazhar Candan

"Bilmem senden söz açmayı, bilir görünürüm
Tıpkı uzun bir süre garda
El sallayanlar gibi gittikten sonra tren."

"...Ve Allah kendi suretinde adamı yarattı. Ve Rab Allah dedi; Adamın yalnız olması iyi değildir. Ona kendisi için elverişli bir yardımcı yaratacağım."[1]

Böyle oldu erin dişiye taktığı "Kadın" sözcüğünün anlamsal doğumu. Ya "Erkek" ne anlam taşımaktaydı? Onu da, erin tanrısı fısıldamıştır erkeğin kulağına elbet...

Oysa bir dişi yazar (E. Jong) erkeğe sormalı diyor kadının ne olduğunu.

"İşte yol...
İşte senin yolun İselin[2]
Onu sana ben çizdim.
Çünkü uzaklardan geldik unuttuğumuz,
Ve uzaklara gideceğiz, bilinmedik."
.....

Fromm'a göre Freud, cinselliği erkek gözlüklerinin ardından görmüş, onu olsa olsa iğdiş edilmiş erkek cinselliği anlamında ele almıştı. Oysa Freud'dan ve de tanrı buyruğundan önceleri durum hiç de böyle değildi. Gücü gücüne yetene bir yaşam kavgası sürüp giderken, kadın ve erkeğin böylesi kaygılar içinde olduklarını düşünmek bile gülünç.

Gelelim mitolojik kadının, çağdaş kadının ya da İselin'in başına gelenlerin nedenlerine...

M. de Sade, ellerini yüzünden indirerek şöyle betimliyor çıplak hayvanını erin: "Suç, kösnülüğün temel taşıdır. Bizi gerçekte uyaran karşımızdaki zevk nesnesi değil, kötülük düşüncesidir" ve ekliyor; "Bir kadınla yatarken zorba olmayı istemeyen kimse erkek değildir." Nasıl da kaşındırıcı bir kıl gömleğe tutsak kılmıştır eril varını erkek. Gel gör ki, bütün karışıklığın baş suçlusu seçilen cinselliği bir yana bıraksak bile, kadın ile erkek arasındaki ilişkiler daha ilk adımda tökezlemiyor mu?

'Davranışta, etkinlikte bulunmak' kaygılarındaki erkekten, 'görünür olma, hoşa gitme' çabasındaki kadından ve işlevini yitiren aynalardan geriye kalan nedir?

"Kimsin sen İselin? Özünde sakladığın nedir?
Dudaklarının küçümseyen ve hoş gören anaç kıvrımında,
gözlerinin çocuk-sevici anlamında ve yatağa çağıran
kokusunda teninin; sevgiyi aşan gizler var.
Seni nerede bulmalı İselin;
yastığımın ansızın değişen kokusunda mı,
önlenemez kıvranışında mı bedenimin?
Ya sen nerede olabilirsin
sana dokunsa da tutmuyorsa ellerim
yanıbaşımda mı?
Kim kimin yanındadır ki birden?"

M. de Sade'ın soyundurduğu cinsel ilişkiler ve bu konuda giderek derinleştirilen tinbilimsel araştırmalar sonucunda erkek, belirgin bir suçluluğu yüklenmek durumunda. Bir çözüm getirilmese de, yadsınmayla karşılansa da, ozanların dizelerinde büyümektedir utanç... Kadın; şu bildik ana, sevgili, kızçocuk ya da cinselliğimiz buyrultusu ve doğrultusundaki dişi, gerçekte ve önceleri böyle değildi, bu adı, bu görünümü sonradan aldı. İnsanlık öyküsünde varılabilecek en kesin yargılardan biridir bu.

"Bu kasatura uçları gibi
sivri
günlerden
yaşadığımız
Yüzyılların sakalı ağardığında
kalacak olan
sensin yalnız"

Bu dizeleri de yazıyordu Mayakovski, devrimin en burgaçlı günlerinde. Ve pes perdeden ekliyordu:

"Bir de ben..."

Acaba bir erkeğin düşleri denli, kuşkuları ölçüsünde baştan çıkmış mıdır kadınla olan ilişkileri? Evet diyeceğiz buna; Aragon'un deyi-

şiyle "erkek, kadınla ilişkilerinde bir canavardır." Yansız incelemeler, bilimsel veriler doğruluyor bu görüşü. Dahası, bununla bitmiyor bu sorun... Sevgiye olduğu denli, artık bir ötekine, yaşama karşı saygısını yitirmektedir insan.

"Yine de derler; neyi yitirmişse, en güzel
onun türküsünü söyler insan...
Ama bilir misin Iselin; şarkı söylemek bile,
o sıra bir kuşun sesini öldürmektir
bilmeden.
Gözlerimle olsun sana uzansam,
gözlerinden eksiliyor birşeyler.
Sana gerçekten ulaştım diyebilsem,
seni sende yitirir miyim; seni arayışım mı,
yalnızlığımız mı sona erer; ne başlar
ve ne biter dersin?
'Her tutku ve coşku yorulur' diyorsun -bir
alışkıya doğru eksilerek...
Varsın olsun.
Yıpranmamışsa daha özlemlerim ve beni
aşılıyorlarsa şu an,
yalnızlığına bağıran çocuk gibidirler
onlar,
senin kucağına sokulan ve hemen
susan..."

***

Yazınsal yapıtlarda, kadın için en büyük mutsuzluğun aldatılış ya da sevilen erkeğin yitirilişi olduğu işlenmiştir. Hiç kuşkusuz, bu yargı tüm sanat türleri için geçerlidir. Oysa anlatı, özgürlüğün ne olduğunu kavramış olan kadından söz etmek durumundadır ve onun için en büyük acının, kendine adanmış özbenliğinin yitirilişi olduğundan söz eder. Ne var ki, bu yaklaşım içindekilerin pek de çoğunlukta oldukları ileri sürülemez. Son elli yılın toplumbilimsel ağırlıklı araştırmaları, kadın-erkek yabancılaşmasının başlıca nedeni olarak; erkeğin kadındaki insan ben'i görmemesi ya da bununla ilgilenmemesi sonucunu çıkarmakta; geleneksel bakış açısının erkekte, kadının "eril isteklere uygun dişilik" özellikleri dışındaki varlığına karşı körlük yarattığını bildirmektedir.

Kadın ozanların en yetkinlerinden biri; A. Ahmatova bir şiirinde:

"Ancak bir kediye ya da
kuşa böyle bakılır,
Levent gibi bir amazona
bakış da böyledir." diye yazar.

Sürekli, her kadın sezmiştir bu 'sakat'lığını erkeğin. Ancak, her açıklama girişiminde, onu cinselliğinin aracı ya da aynası görme alışkısındaki erkek, bunu sevginin yitimi biçiminde algılamıştır.

Peki ya kadın niçin erkeğin yanlış yorumuna hep başeğer? Burada yine kadının tutuk, örtük, sakınım dolu anlatımına kulak vermek gerek. Ancak, katışıksız ve örtülü kalmış duyarlığın ürkek ve sakınılı olduğu unutulmaksızın... İşte bu nedenledir ki bunca az raslanmakta kadınlar arasında yaratıcı sanatçılara. "Böylece, toprağa ve gökyüzüne yabancıyım, /Yaşıyor ve şarkı söylemiyorum artık". (A. Ahmatova)

Boyun eğmek mi olacak sevgimin ulaşabildiği doruk, diye sormalı kendine ve erkeğe kadın. Gerçekte ayırımımız ne? Sensiz neysem, bensiz de sen öylesin. İşte yaşam ve onun bize verdikleri... Gel, paylaşalım elimizdeki meyveyi, ama yüreğimi değil. Çıkarlarına ters düşüyorsa, yolun açık olsun, tek özgürlüğüme, yalnızlığıma katlanmayı öğrenmeliyim. İşte bunları anlatıyor başkaldıran ve tutsaklığını kıran yürekli sesiyle bir kadın ozan, Anna Ahmatova;

"Sesim güçsüz belki ama istencim hayır
Akşsız dirilmiş duymaktayım kendimi
.....
Ve eğer kapımı çalmaya gelirsen
Sanırım duymayacağım seni."

Yalnızca bir umut değil, hiç kuşkusuz, bir gün yeniden yazacak kadın; kendisinden söz edilmiş yerlerini tarihin, doğrultacak.

"Kutsuyorum cennet bahçesindeki
ağacı da elmaları da yılanı da
Kimbilir hangi yılda olmuş felaketi ve
Meryem adlı günahkar kızı da..."

(Bella Ahmadulina) ■

1. Kutsal Kitap - Giriş
2. İselin - Diderik: İskandinav Mitolojisinden iki sevgili.

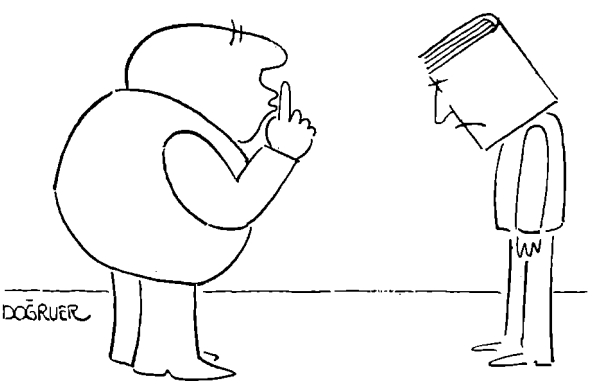

Şiirde Biçim İçerik Bütünlüğü

Ahmet Ada

Has şiirin etkinliği içerikle biçimin birliğinden gelir. İçerikle biçim arasında her zaman bir çelişme vardır. Çelişmenin yanlış kavranışı bir şairi nereye götürür? George Thomson'un şiire ilişkin çözümlemelerinden öğreniyoruz ki, ya *biçimciliğe ya da doğalcılığa götürür*. Şair, içeriği boşlayıp şiirinin biçimine ağırlık verirse biçimciliğe; biçimi bir yana bırakıp içeriğe ağırlık verirse doğalcılığa —kaba gerçekçiliğe— yönelir. Thomson, doğalcılığı "gerçekliğin edilgin bir kopyası" olarak niteler.

Bir şiirde sürekli çelişen iki olgu nedir? İçerik ile biçimdir. İçeriğin ana öğelerini düşünceler, tasarımlar, nesnel gerçeklikler, zihinsel ve tinsel hayat, kısaca hayata ilişkin her şey oluşturur. Biçimse, sözdizimi, ritm, eğretileme, ezgi, ölçü, uyak v.b. gibi teknik öğelerdir. Bu öğeleri içerikten ayıran anlayışa "biçimcilik" diyoruz. Bir şiirin biçimi denince, şiire ilişkin öğelerin bir araya gelerek bir *yapı* oluşturması, içeriğin örgütlenmesi anlaşılır.

Biçimci tutumda sözcük tek başına ve bağımsızdır. Biçim şiirin özüdür. Biçimci tutuma göre, şiirin özü sözcüğün *dekoratif* özelliğindedir. Sesli sessiz harflerle, hecelerle, sıfatlarla ya da tümüyle sesçil öğelerle, sözcüğe biçim vermededir. Biçimci tutum şairi sözcüğe tapınmaya götürür. "Formalist Şiir Okulu ve Marksizm" adlı incelemesinde Leon Troçki biçimci tutumu şöyle eleştirir: "Eğer şiirsel yaratış süreci, seslerin ya da kelimelerin yan yana getirilmesinden ibaret görülür ve şiirin bütün sorunlarının çözümü bu çizgi üzerinde aranırsa, o zaman 'poetika'nın tek eksiksiz formülü şu olacaktır: Bir sözlük bulun kendinize ve kelimelerin cebirsel bileşimleri ve sıra değişiklikleri yoluyla dünyanın bütün yaratılmış ve yaratılmamış şiirsel yapıtlarını meydana getirin." Biçimci tutumun sakatlığını eleştiren yazar, ayrıca biçimin içeriği etkilediğini, hattâ değiştirdğini vurgular. Şiirsel yaratış süreci, içeriğin biçim üzerinde baskısını da içerir. Biçimin içeriği etkilediği durumlarda ise içerik yaratış süreci içinde ortaya çıkar.

Toplumcu estetik anlayış, biçimle içeriğin bütünlüğünü gözetir. İçeriğe uygun en yetkin biçimi bulmak toplumcu estetiğin ilkelerindendir. Ancak, toplumcu sanatçı, geleneksel biçimlerden de yararlanır. Yeniyi yaratma, yeni içeriğe yeni biçim araştırmaları da toplumcu estetiği benimsemiş şairin yaratıcı yöntemidir.

Gerçekçi şair "biçimsel yeniliklerden başkaca bir yenilik getirmeyen" bir tavrı benimsemez. Nesnel gerçekliğin dönüştürülüp yansıtılması hangi biçimle daha uygun düşer ya da gerçekliği nasıl biçimlendirebilirim kaygısı öncelik taşır gerçekçi şair için. Biçimci bir tutum içinde değil, biçimlendirmeye özen gösteren bir tutum içindedir. Çünkü gelişigüzel bir biçim içinde sunulan bir şiir, şiir değildir. Brecht "Bir sanat yapıtının biçimi, içeriğinin tümüyle düzenlenmesinden başka bir şey değildir, bundan ötürü yapıtın değeri, tümüyle bu düzenlemeye bağlıdır" derken, içeriğin biçimle düzenlenmesine dikkati çeker. İçeriğin biçimle düzenlenişinin, aynı zamanda, yapıtın *değerini* belirlediğini vurgular.

Biçimle içeriğin birliği şiirin yapısını oluşturur. *Yapı*, içeriğin biçimle düzenlenişiyle ortaya çıkar. Şiiri şiir kılan yapıdır. Yapıyı bozan, içeriği çarpıtan biçim arayışlarının şiir geleneğimizde örnekleri var. İkinci Yeni dediğimiz şiir hareketi, içeriğinden koparılmış biçim, içeriğinden koparılmış imge ve aşırı biçim örnekleri verdi 1940-50 döneminde. Oysa, biçim dediğimiz şeyi şöyle kavramak gerekir: Biçim, şiirin dış öğesi değil, içerikle birlikte oluşan bir iç öğedir. Biçime ilişkin sözdizimi, ritm, ölçü, uyak, ezgi gibi öğeler sözcüklerden oluşur. Seçilmiş sözcüklerle oluşturulan imgeler içeriği aktarır. Biçimle içerik arasında güçlü bir ilişkinin varolduğu bi-

linir. Hattâ bu ilişkinin birbirini kuşattığı da söylenebilir. Has şiirde, gerçekçi şiirde biçimi içerikten, içeriği de biçimden ayırmak olanağı yoktur. Öyle ki, kimi zaman şair, yaratım süreci boyunca biçimle içeriği ayırdedemez. Ancak, biçimle içeriğin birliği görecedir. Bir şairin bitmiş bir şiirine, bitmemiş gözüyle bakması, sürekli yeni düzenlemelerle şiiri daha da yetkinleştireceğini sanması da bu yüzdendir. Çünkü biçimle içerik arasındaki çelişme mutlaktır. Belirleyicilik içerikten biçime doğrudur. Biçimin kendi içeriğiyle kurduğu ilinti biçimin estetiksel değerini belirler. Ama sadece biçimin...

Moissej Kagan'ı izleyerek biçimlendirme olgusuna yol alalım şimdi. Kagan şöyle diyor: "(...) bir şiirde, her sözcük, bağlantı ve karşı-bağlantılar, yansıma ve iletimler, düzeltici ve amaçlı etkimeler sistemi yoluyla bütün öbür sözcüklerle zincirlemesine bir bağıntı içinde olduğundan şiirdeki bütün anlatımın, bütün imgesel anlam kapsamının bir parçacığı olabilmektedir. Herhangi bir sözcüğün yerinin değiştirilmesi ya da sözcüklerin bir mecazla olan kendine özgü bağıntısının başka bir şekle sokulması bir dizedeki ya da imgesel bir tasvirdeki bir değişiklik belki de bunun için bütünün anlam kapsamında temel bir değişime yol açmaktadır." Kagan'ın şiirsel yapıya, yapının biçimlenişine ilişkin yasallıkları ortaya koyan görüşlerini somutlayalım. Ali Cengizkan'ın *Yürüyüşler ve Duruşlar* adlı kitabında yer alan *Mardinli* şiirinin şu dörtlüğünü alalım:

Kuş olup da uçsan, telefon etmezdin
Vuramazdı baban sedef kakmalı piştolla,
Tutamazdı amcan, tek bacaklı kaçakçı
Hem nasılsa sen de artık usta nişancı.

Cengizkan'ın sözcüklerle kurduğu zincirleme anlam bağlantısı, dörtlükteki sözcükler başka sözcüklerle değiştirilirse yerinden sarsılır. *Kuşla telefon* sözcükleri "haberleşme" kavramını çağrıştırır. Görülüyor ki şair hiçbir sözcüğü rastlantıyla kullanmamış. Hiçbir sözcük bir başka sözcükle değiştirilemez. Şiirin öğelerinin, örneğin uyakların değiştirilmesi bile anlamın kapsamını bozar. Çünkü her sözcük anlam dişlilerinin öğesi olmuş. Bu neyi gösterir? Biçimin öğelerinin içeriğin uzantısı olduğunu elbette.

***

Çağdaş Türk şiirinde ilk köklü biçim yenilenmesi Nâzım Hikmet'le başlar. Toplumcu 40 Kuşağı şairleri, Garip hareketi, şiirde yenilenmenin çeşitli uğraklarıdır. Halk, hece ve divan şiirinin geleneksel biçimleri yeni içerikle çatışınca, içeriğe en uygun yeni biçimler bulmak zorunluluğu doğar. Toplumsal hayat hızla değişirken, divan ve hece şiirinin söz dağarları; ritm, ölçü, uyak gibi biçimin ana öğeleri yeni içerikle çelişiyordu. Ancak, Cumhuriyet dönemi şairleri geleneksel biçimlerden tümüyle de kopmadı. Yeni içeriği, eski biçimlerden yararlanarak yansıtma olanakları arandı. Nâzım'ın *Rubailer*'i, *Şeyh Bedrettin Destanı* divan ve halk edebiyatının biçim öğelerinin kullanıldığı özgün ürünlerdir.

Bizim şiirimizde yeni biçimlere yönelmenin önemli bir etkeni de dildir. Dildeki sadeleşme *aruz* veznini yürürlükten kaldırdı. Dilin sadeleşmesi serbest koşuğun gelişmesine zemin hazırladı. Bu durumun Yahya Kemal de bilicindeydi. "Hissettim ki, asıl Türkçe'yi 900 seneden beri yaza yaza değil, söyleye söyleye yaratmışız" sözleriyle, divan mazmunlarını Türkçeyle nasıl değiştirdiğini de açıklar gibidir. Ulusal evrensel düzlemde, şiiri, kültür geleneğinin sürekliliği olarak gören, hattâ *Doğu* şiirinden kalkarak biçimsel deneylere girişen Yesenin, Aragon gibi şairler çıktı yüzyılımızda. Bizde, geleneksel biçimlerle ilk çatışan Nâzım Hikmet'tir. Geleneksel biçim ve yeni içeriğin bileşimiyle özgün bir şiire ulaşan, şiirin içerik biçim sorununu diyalektik bir temele oturtan da yine Nâzım: "(...) Muhtevayı en uygun, en basit, en berrak bir tarzda kalıplayan şekil. (...) öyle muhtevalar vardır ki, yegâne eldivenleri kendi derileridir. Şekli eldivenlikten de çıkarıp deri haline getirdiğimiz nisbette muhtevayı ön plana, esasa aldığımız nisbette muvaffak olacağız." Bir benzetmeyle, *eldivenleri deri haline getirmek* diyor içerik biçim bütünlüğüne Nâzım. Biçimle içeriğin birbirine bağımlılığı gerçekçi şiirin, has şiirin temel özelliğidir.

İçerik biçim bütünlüğü sorununa bazı yazarlara başvurarak kuramsal açıdan yaklaştığımız bu yazıyı birkaç önermeyle bitirelim. Şiirimizin çağdaş bir geleneği henüz yeni kuruluyor. Eskil biçimler, kapitalist üretim içinde değişen, yeni hayat biçimiyle kuşatılan insanımızın gündelik hayatını, zihinsel ve tinsel hayatını dışa vurmaya, aktarmaya elverişli değildir. Bu bakımdan, içerik biçim sorununa, yeni kurulmakta olan şiir geleneği içinde, şiirin iç diyalektiğine, işleyiş ve mantığına *uygunluk* olarak bakmamız gerekir. ■

Dikiş Tutmayan Bir Sosyal Yara

Kitap Kurdu Gençler

Rıfat Madenci

Gençlik yılındayız, gençlik sorunlarıyla dopdoluyuz. Yetkililerin büyük bir hızla aldıkları önlemler, gençliğin birçok sorununu çözümledi sayılır. Örneğin kravatsız dolaşmak yasaklandı, ders saatlerinde kahvelerde, pastanelerde oturmak yasaklandı, yurtlarda suyla oynamak, etrafı ve arkadaşlarını ıslatmak yasaklandı. Bu çağdaş çözümler gençleri, anneleri, babaları, konuyla yakından uzaktan ilgisi bulunmayan, hayatında bir kere bile beşik sallamamış müzmin bekarları bile sevince boğdu.

Fakat varlığı yetkililerce bilinmeyen, kamuoyuna yansımamış, yıllarca karanlıkta kalmış bir gençlik sorunu daha var. Yazının tam burasında bir parantez açarak bu sorunu gün ışığına çıkarmak şerefinin yine bana ait olduğunu belirtmek isterim.

Ancak benim gibi girgin, araştırıcı bir kişi, tuttuğunu koparan, tutamazsa peşinde koşan, yakalayamazsa arkasından pabucunu fırlatan ya da rengarenk tüküren bir kişi bu zor işi başarabilirdi. Zaten öyle de oldu.

Merak. Evet merak. Her şeyin başı meraktır. Sokakta dört kişi mi toplandı. Hemen oraya damlayın. Bakın, öğrenin. Kaza mı? Yangın mı? Banka soygunu mu? Yoksa sıradan bir ırza geçme olayı mı? Sokakta kaldırımda mı ırza geçilmiş, yoksa başka bir yerde ırza geçildikten sonra mı kadın oraya bırakılmış.

Başarımın öteki nedeni ise mesleğim. Genç yaşta emekli olmanın getirdiği zindelik, dört dörtlük bir apartman yöneticisi olmamı sağladı. Apartman yöneticiliği küçümsenmemesi gereken önü açık bir meslektir. Apartman yöneticisinin bir eli, kömür, su, elektrik makbuzlarını, öbür eli ise halkın nabzını tutar. Çünkü her apartman, boyutları traş edilmiş, ufaltılmış bir toplumdur. Laz yaratıcıların çeşitli boy sefertaslarını örnek alarak inşa ettikleri her apartman toplumdan bir kesit verir bizlere.

Deneylerime dayanarak söyleyebilirim; geleceğin çağdaş politikacıları apartman yöneticileri arasından çıkacaktır.

Kitap Kurdu Gençler olayını nasıl gün ışığına çıkardım?

Üç numaralı dairede bir odanın ışığı devamlı olarak sabahlara kadar yanıyordu. Bu ilginç gözlemimi küçük defterime not ettim. Sonra bir gün üç numaralı dairenin kiracısı Avni Beyi merdivenlerde yaklayıp sordum: "Hayrola, Avni Bey, elektriğe zam geldi fakat sizin küçük odada..." Cevap şaşırtıcıydı. Cevap oğul-

ları kitap kurduna dönüşmüş bir ailenin dramını tüm dehşetiyle gözler önüne seriyordu. "AHHHH, AHHHHHH, sormayın sayın yönetici, sormayın. Bizim oğlan sabahlara kadar deli gibi kitap okuyor. Annesi de ben de ne yapacağımızı şaşırdık. Bizimki tam bir kitap kurdu oldu."

Hemen harekete geçtim. Olayı başka apartman yöneticilerine açtım. Ve öğrendim. Her apartmanda bir, iki genç ışıkları söndürmeden sabahlara kadar kitap okuyordu. Araştırmalarımı genişlettim. Kitap kurdu genç ne menem bir şeymiş, tabak gibi ortaya çıktı:

● *Durmadan kitap okur, çok kitap okur.*

● *Odasında elektrik sabaha kadar yanar. Bu durum ulusal ekonomimize büyük zararlar şuna çalışmasına neden olur.*

● *Hırçındır. Büyüklerine karşı saygısızdır. Yemek yerken ağzını şapırtatır. Özellikle yaşlıların bulunduğu yerlerde gürültülü şekilde, üst perdeden yellenir.*

● *Kışın, karın iyice bastırdığı günlerde, şehre inen gerçek kurtlar kitap kurdu genç tarafından izlenir. Önlerine kitap atılır. Tabii gerçek kurtlar bu kitapları yemeyince, kitap kurdu genç büyük bir bunalıma düşer. Ailesi ve toplum tarafından anlaşılamamanın yanısıra, doğanın da kendisini dışladığını görünce kelimenin tam anlamıyla çöker.*

● *Televizyon ve video seyretmez. Kültürümüzün bu en yaygın mediasını izlemediğinden, onca güzel programı, birbirinden şahane şarkıcıyı, nefes kesen enfes yerli filmleri kaçırır. Ailesi ve içinde yaşadığı toplumla, arasında derin dibi gözükmeyen uçurum oluşur.*

● *Kitap kurdu doğarken çırılçıplaktır. Tıpkı normal insan gibi. Fakat bazıları gözlükle doğar. Tıp bilimi bu acaipliğe açıklama getiremiyor. Örtbas edip geçiştiriyor.*

Araştırmam sonucu ortaya çıkan gerçekler işte bunlar. Kitap okunmasına kimse karşı çıkmaz, ama çok okunmasına "hayır" demek gerekir. Her şeyin fazlası zarardır. Hem sonra bu gençler hangi kitapları okuyor. Bizlerin bilmesi, denetlemesi imkansız. Bizlerin değer yargılarını paspas gibi çiğneyip, kafalarına eseni yapmaya kalkışırlarsa ne olacak?

Kitap kurdu gençlerin durumları ve topluma yeniden kazandırılmaları konusunda, yetkililerin pratik çözümler getirmesi artık kaçınılmaz olmuştur.

Biz yarayı gösterdik, kamuoyuna sunduk. Tedavisi ise bizi aşıyor. ■

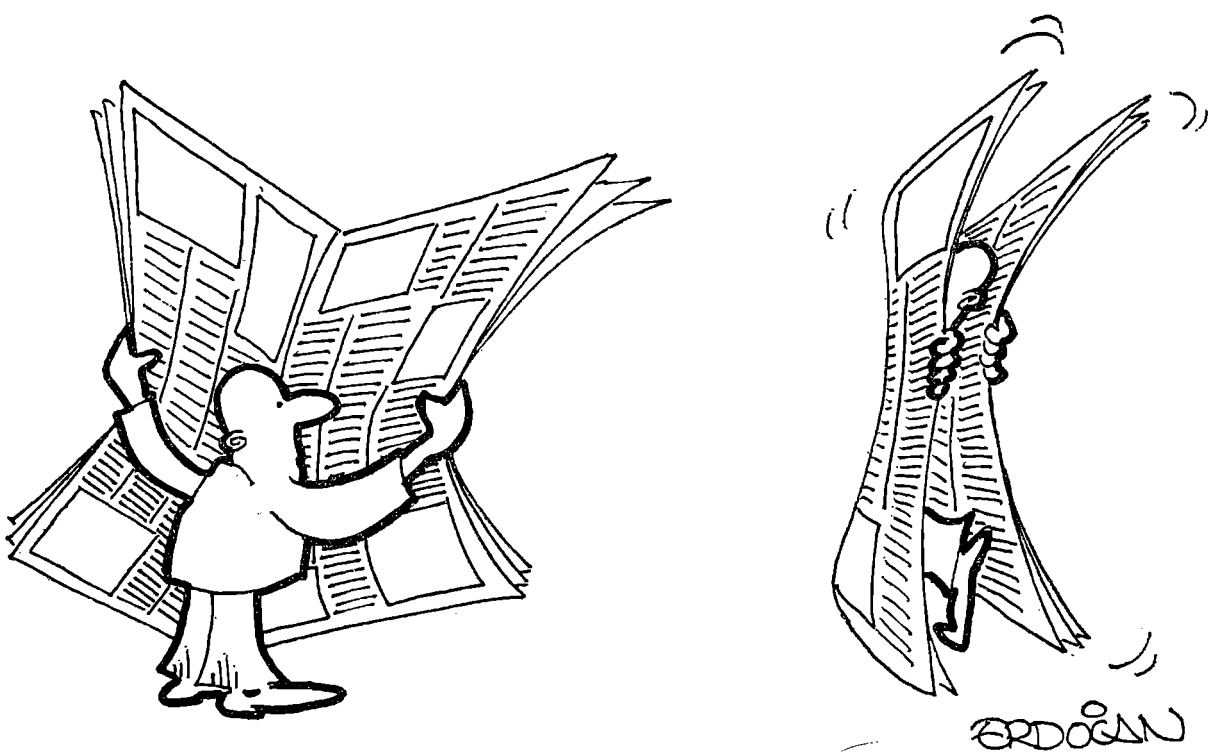

Bilim
Felsefe

19. Yüzyıl ve İngiliz Gerçekçiliğinin Doğuşu

Arda Denkel

19. yy. Ortalarında Batı Felsefesi

19. yy düşüncesini belirleyen niteliklerden belki de en ağırlıklısı çeşitliliktir. Felsefe tarihi, bu yüzyılda, o çağa değin hiç görmediği ölçüde zengin, renkli bir düşünce ve görüşler çeşitliliğine tanık olmuştur. Bu çeşitlilik, belirli bir sorun ya da konunun ele alınıp birbirini izleyen filozoflarca giderek derinleşen bir anlayışla incelenmesi geleneğinden, bir ölçüde ayrılındığını gösterir. Ortak noktalardan çıkan filozoflar bile, 19. yy'da, kendi yollarında giderler. Bir benzetme yapılacak olursa, felsefi düşünce, geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi, bir direğe sarılıp hep onun üzerinde dal budak salan bir sarmaşığa benzemek yerine, artık bir ulu ağaç gibi her yöne gelişen, geliştikçe de incelen dalları andırır. Yine bu benzetme açısından, pek çok dalın ucu çıkmaz sokak gibidir: 18. yy'ın felsefelerinin birçoğu, kendi doğrultularında son sözü söylerler.

19. yy felsefesinin ortak çıkış noktalarına, ortak niteliklerine ve gövdeden ayrılan ilk ana dallarına kısaca bakalım: Felsefe tarihi içinde en büyükler arasında sayılan İmmanuel Kant'ın düşüncesi kimi kez 17. ve 18. yüzyıl felsefelerinin bir bireşimi niteliğinde görülür. Aynı bireşim, 19. yüzyıl felsefesinin hemen tümü için çıkış noktası olmuştur. Dolayısıyla, modern düşüncenin evrimi içinde Kant'ın konumu kimi geçmiş akımların kendisinde birleştiği ve bu birleşmeden büyük bir çeşitliliğin doğduğu bir odak noktası görünümündedir.

Önceki yüzyıllarda görülen akımlar ölçüsünde türdeş olmamak üzere, Kant'ın düşünce temelinden geliştirilen iki felsefi doğrultudan söz edilebilir. Kant bir anlamda evreni ikiye ayırır: Bunlara görüngeler ya da fenomenler dünyası ile numenler dünyası der. Ana çizgileriyle verilecek olursa, görüngüler dünyası algımızın dünyasıdır: Görüp, dokunup, işittiklerimiz bu dünyayı oluşturur. Numenler dünyası ise, algıyla kavrayabildiklerimizin ötesinde kalan, algıdan bağımsız, kendindeki nesnelerin ortamıdır. İşte Kant'tan sonra gelen kimi Alman filozofları, düşüncelerine çıkış noktası olarak bu numenler dünyasını almışlardır. Bu dünyanın bilgisi algıyla olmaz, çünkü o, tanımsal olarak algının ötesindedir. Burada bilginin yolu daha çok sezgi ve inançtır. Bilimce bilginin tek yolu olarak kabul edilen algının bu akımda arka plana itilişi, bir önceki yüzyılda doğan ve Rousseau ile Schiller' de gelişen Romantizmin etkisini de yansıtır.

Romantizmin duyguları öne alıp ussallığa karşı çıkışını yansılar. Kant felsefesinde yer alan numenler dünyasından kaynaklanan bu akıma "Alman İdealizmi" diyoruz. Bu, düşünce tarihinde Alman dilinde yapılan felsefenin kendini ilk ortaya koyuşu ve en büyük etkiyi yaptığı dönemdir. Kant'ı, belirlemeye çalıştığımız açıdan izleyen Fichte, Schelling ve Schleiermacher bu akımın ünlü adlarındandır. Bu filozoflar Almanca'nın tüm olanaklarından yararlanarak felsefi yaklaşımlarının da götürdüğü kurgusal düşünceyi yepyeni boyutlara ulaştırırlar. Alman İdealizmi'nin doruk noktası ise başyapıtlarını Kant'ınkilerden yaklaşık 25 yıl sonra yayımlamaya başlayan Hegel'dir. Etki olarak Hegel'in Kant'tan pek aşağı kaldığı söylenemez.

Hegel İdealizm ve kurgusallık yönünde alabildiğine ilerlerken, felsefesini son derece ussal bir dizge olarak geliştirmiştir. "Gerçek olan ussal, ussal olan da gerçektir" der. Böylece Hegel'de ussallık yeniden ön plana çıkmaktadır, ama onun anladığı algı ya da görüngüler dünyasında bulunabilecek bir ussallık değildir. Ona göre gerçek, bir bütün olarak ve tarihsel boyutu içinde ele alınmalıdır. İşte bu anlamdaki bütün "Saltık"tır ve Saltık da tinseldir. Bütün tarih, bu tinin kendisini bir mantığa göre açması, yani onun evrimidir.

Evrim kavramının 19. yy düşüncesinde önemli bir yeri vardır. Bu kavramı yerine daha iyi oturtabilmek için, önce, Kant'tan türeyen ikinci bir felsefi doğrultuyu belirlemeye çalışmalıyız. Bunu yapmak Alman İdealizmi'ni belirlemekten daha güçtür, çünkü burada ortak nitelikler daha da azalmaktadır. Yine de kapsayıcı bir terim olarak "Bilimin etkisi altındaki felsefe"yi öne sürebiliriz. Bu terimin kapsamı altındaki filozoflara baktığımızda, hemen hepsinin, evren kavramı olarak Kant'taki görüngüler dünyasını aldıklarını görüyoruz. Onlara göre dünya, algıladığımız ve bilimsel yolla kavradığımız dünyadır. Bu açıdan bir çoğu, 18. yüzyıl deneyciliğiyle süreklilik gösterir. Aynı nedenle, felsefi yaklaşımları kurgusal, yani spekülatif, değildir.

Bu başlık altında ele aldığımız bütün düşünürler bilime tam bir güven duymuşlar, bilimsel gelişmenin artan bir hızla süreceğine inanmışlardır. Gerçekten de 17. ve 18. yy'larda bilimce alınan yol çok büyük olmuş, Descartes ve Locke gibi filozofların da katkılarıyla, bilimin kendi dünya görüşü, felsefesi biçimlendirilmişti. Kopernik, Kepler, Galileo, Boyle, Newton ve Lavoisier gibi bilim adamlarının katkılarıyla Doğa bilimleri büyük başarılar göstermiş, sürekli bir gelişime sahne olmuştur. Bu gelişim ve başarı, 19. yy'ın bilim etkisi altındaki felsefesine kimi beklenti ve amaçlar veriyordu. Önce, gelişmesini ileri bir noktaya ulaştıran doğa bilimlerinin yöntemleri örnek alınarak toplum bilimlerinin kurulabileceği ve aynı başarının burada da sağlanabileceğine inanılıyordu. Fransız Devrimi'nden sonraki siyasal açıdan çalkantılı dönem Avrupa'sında ortaya çıkan toplumsal sorunları, böyle bir bilimle çözmeyi amaçlıyordu bu filozoflar. Bundan dolayı, bu başlık altında sayılabilecek düşünürlerin hemen hepsi toplum felsefesine kaymış ve bu alanda kuramlar ortaya atmışlardır. Bunların hemen tümü, yine bilimin etkisi altında, doğayı ve toplumu dinamik gerçekler olarak görüyorlardı. Ortaya attıkları toplumsal kuramlar soyut dizgeler değil, tersine, uygulamaya dönük, toplumsal reform önerileriydi. Bentham, Comte, Mill ve Marx gibi önemli düşünürler, toplum felsefesini, daha iyi bir toplum yaratmak amacıyla geliştirmişlerdir. Bu reformcu amaç, sözkonusu kuramlara, çoğu kez ideolojik bir nitelik vermiş, ortaya atılan görüşlerin kitleler üzerindeki etkisi doğruluk ya da yanlışlıklarından daha önemli tutulmuştur.

Bilimin etkisi altındaki felsefede yalnızca toplum sorunları ele alınmamıştır. Bilgi konusunda 18. yy deneyciliği "Pozitivizm" adı altında sürmüş, ahlakta Yararcılık ortaya atılmıştır. Alman İdealizmi, karşısında yine Almanya'da köksalan Özdekçilik'i bulmuştur.

Evrim kavramı hem bilimin etkisi altındaki felsefede, hem de Hegel ve sonrası Alman idealist felsefesinde, önem taşır. Dikkatler bilimlerin ve toplumların gelişmesine dönünce, zaman içinde bir yetkinliğe gidiş, bir ilerleme gözlemlenmiş ve bunun bir açıklaması verilmeye çalışılmıştır. Örneğin Comte, düşünce biçimlerindeki gelişmeyle toplum biçimleri arasında koşutluklar saptamış, Marx ise Hegel'in diyalektik evrim mantığını topluma uygulamıştır. Evrimi felsefesine başlıca konu yapan düşünür ise Spencer'dır. Spencer'ın düşüncesi bir bilim adamı olan Darwin'e esin kaynağı olmuş ve böylece canlı türlerinin evrim yoluyla ortak bir kökenden geldikleri kuramı ortaya atılmıştır. Bu kuram dinsel çevrelerin tepkisiyle karşılaşınca, 19. yy'ın ikinci yarısı, dinle elele veren idealizm ile Darwincilik'i savunan özdekçilik arasındaki savaşa tanık olmuştur.

Yüzyıl Bölümünde İngiliz Düşüncesi

19. yy'ın sonlarına gelindiğinde, İngiliz düşüncesi çeşitli etkiler altına girer. Yüzyıl boyunca Mill ve onu izleyenlerin etkisiyle sürdürülen geleneksel deneyci yaklaşım, bu düşünürün ölümü ile bir anlamda sahipsiz kalmıştı. Evrimci düşünce, yalnız başına, genel bir felsefe olarak etkisiz kalıyor, ya bir bilimsel kurama, ya da bir felsefe yaklaşımına, boyut kazandırmaktan ileri gidemiyordu. Özdekçiliği Hobbes ve Toland ile 17. yy'da yaşamış olan İngiliz düşüncesi, Almanya'da yeni yayılan bu düşünceyi benimseyişte pek de hızlı yol almış değildi. Feverbach, Buchner, Haeckel ve Vogt gibi düşünürlerin özdekçiliği iki yüzyıl önceki Hobbes'daki kimi tutarsızlıkları yinelemekteydi. Diyalektik Özdekçilik ise, siyasal yaşamda belirli bir etki yaparken, felsefe yaklaşımı olarak, belki de Hegel'in ağırlığı nedeniyle, doyurucu bulunmuyordu. Huxley, özdekçiliğin İngiltere'deki uzantısı olarak, büyük bir felsefi önem taşımamıştır.

Bu akımlar dışında, A.B.D.'de filizlenmekte olan yeni bir yaklaşım, deneyciliğe sahip çıkmakta, kendini "köktenci deneycilik" adıyla Hume ve Mill'den ayırt etmekteydi. Pragmacılık, Peirce, James ve Dewey'nin katkılarıyla geliştirilmiştir. Ancak Peirce'in daha sonraki bir aşamasındaki İngiliz felsefesiyle önemli yakınlıklar göstermesine karşın, Pragmacılık, A.B.D.'de yaptığı derin etkiyi ne kıta Avrupa'sında ne de İngiltere'de tadamamıştır.

Yüzyıl dönümüne yaklaşıldığında İngiltere'deki en ağırlıklı etki idealizm ve özellikle de Hegel'in felsefesiydi. Mill'den sonra deneyciliğin açtığı boşluk, Berkeley'inki gibi değil, nesnel türden bir idealizm ile doldurulmuş oluyordu. Fransa gibi İngiltere'de de, yüzyıl sonundaki hemen bütün felsefe profesörleri Hegelci idiler. Bunlar arasında, hiç biri Hegel düzeyinde filozoflar olmamalarına karşın önem taşıyanlar, Green, Bradley, Bosanquet ve Mc Taggart'tır. Bu dörtlü arasında düşüncesi belki de en incelikli olan Bradley, *Appearance and Reality* (Görüntü ve Gerçek) adlı kitabında ahlak ve onun kavradığı tüm görüngüler evrenine, yani uzay-zaman içindeki nesneler dünyasına karşı yıkıcı bir eleştiri yapar. Büyük incelik taşıyan bu eleştiri, Elsa okulunu andıran bir biçimde, sağduyuya epeyce aykırı sonuçlara ulaşır: Bradley uslamlamarıyla deneysel açıdan "gerçeklik" adı altında anılan hemen herşeyin çelişik olduğunu tanıtlamıştır. Ona göre bu çelişik görüntü ardında *gerçek* bir gerçeklik vardır; bu ise duygu, düşünce ve istençten oluşan Saltık'tır. Tek varlık odur.

O çağda İngiliz düşüncesi üzerinde dolaylı, ancak önemli bir etki yapan başka bir akım, Avusturya'da filizlenmekte olan ve Husserl'in Görüngübilim'ini hazırlayan bir idealist Gerçekçilik'tir. Bunun kökenlerinde Descartes, Kant ve Hegel'in kimi düşüncelerini bulmak olanaklıdır. Ancak bu akım gerçek felsefi temelini Platon'dan alır. Brentano'nun 1870'li yıllardan başlayarak ortaya attığı niyetsel anlık eylemleri öğretisi, öğrencileri Meinong ve Husserl'in düşüncelerini temellendirmiştir. Meinong, üzerinde düşünce yürütülebilen herşeyi "nesne" olarak değerlendirip, varolan, kalıcı olan ve olanaksız nesneler arasında ayrımlar çizer. Örneğin, "deniz kızları", "uçan atlar" gibi deneysel açıdan olanaksız, "yuvarlak kare" gibi mantık açısından olanaksız şeyler üzerine de düşünebildiğimize göre, bunlar da nesnedir, der. Nesne konusundaki önyargımızın bizi onu olanaklı olarak görmeye koşullandırdığını, oysa bunun bir zorunluluk olmadığını vurgular.

İngiliz Gerçekçiliği'nin Doğuşu

Deneyci felsefenin yeniden kazanılması ve bunun 1. Dünya Savaşı'na değin belirli bir mantıkçı tutumla yoğrularak geliştirilebilmiş olması, hem çağdaş Anglosakson düşüncesinin bugünkü durumuna ulaşması, hem de iki savaş arası döneminin Pozitivizt Viyana Okulu'nun ortaya çıkabilmesi için zorunlu bir koşul olmuştur. Bu denli önemli sonuçları olan mantıkçı - deneyci İngiliz felsefesi ise varlığını 20. yy'ın başlangıcında doğan yeni İngiliz gerçekçiliğine borçludur. Mantıkçı - deneyciler ve gerçekçiliği yeniden doğuranlar, aynı düşünürlerdir. Bu doğuş ise, G.E. Moore'un daha önce kendi de benimsemiş olduğu İdealizm'i 1903 yılında yazdığı bir yazı ile yadsımasıyla gerçekleşmiştir.

Moore, 1873'te doğmuş, 1892'de ise klasik filoloji öğrenimi için Cambridge Üniversitesi Trinity College'a girmiştir. Orada tanıştığı ve kendisinden daha genç bir öğrenci olan Russell'ın etkisi ile eğitimini felsefe alanına kaydırmıştır. Moore ile Russell arasında burada başlayan dostluk kalıcı olmuş, önemli etkileri olan bir felsefi alış-verişe olanak sağlamıştır. 1898'de Trinity College'a öğretim üyesi yapılan Moore, öğrenciliğinde hocaları Bradley ve McTaggart'ın etkisi altında, tıpkı arkadaşı Russell gibi, Hegelci bir İdealistti. Sonraları

yumuşatılmış bir Platonculuk'a kayan Moore, bunu Russell'a da aşılamış ve onun matematiğin temellerine ilişkin çalışmaları üzerine bu açıdan etki yapmıştır. Bu dönemde her ikisi de genç hocaları Stout aracılığıyla Meinong'un yazılarını izlemişler ve ondan etkilenmişlerdir.

1903 yılında Moore'daki Platoncu idealist gerçekçilik, bir fiziksel dış dünya gerçekçiliğine dönüşmüştür. *Mind* adlı felsefe dergisinde yayımladığı "İdealizmin Çürütülmesi" (The Refutation of Idealism) başlıklı yazısı, gerçek bir dönüm noktasıdır. Bu yazıda Meinong'dan aldığı bir ayrımı kullanır: Bilginin konusu olan nesne ile kavrayışı oluşturan bilinç edimi, önemle ayırt edilmelidir, Moore'a göre. Berkeley'in "var olmak algılanmaktır" sonucuna götüren ünlü uslamlaması, bu ayrım ışığında geçersiz kalır. İdealist sonucu benimsemek için bir gerekçe kalmamış olur.

Moore, gerçeği anlıksal varlığa indirgeyen İdealizm'i böylece yadsırken, somut özdeksel nesnelerin varlığını onaylayışı yanısıra, tümel kavramlar olan nitelik, ilişki ve türlere de bir anlamda gerçeklik yükler. Bu yeni görüşleri artık Russell da benimsemiş, her iki düşünür de Platonculuk'u belli belirsiz sürdüren bu fiziksel gerçekçiliği hızla yayan bir odak oluşturmuşlardır.

Daha sonraki yıllar, Platoncu ögeler giderek azalmıştır. Örneğin 1910'lu yıllarda mantık ve çözümleme, Russell'a kimi soyut kavramları, onlara varlık ya da gerçeklik yüklemek gerekmeden yalın ögelerine ayırmak olanağını tanımıştır. Mantıksal Atomculuk adını verdiği bu düşüncelerinin gelişme aşamında yanına doktora çalışması yapmak için gelmiş olan Wittgenstein da, kendisi üzerinde etki bırakmıştır. Russell, öğrencisini izleyerek, önceleri Platoncu gözlüklerle yorumladığı matematiğin bütünüyle totolojilerden oluştuğuna inanmıştır.

Moore'un bu çağlardaki gelişimi ise onun algı sorunu üzerine zaman içinde yumuşayan bir görüş geliştirişi ile belirlenir: Kuşkucu uslamlamaların gücünü, giderek büyüyen bir ölçüde onaylayışıyla birlikte, yalın bir gerçekçilikten Görüngücülük'e doğru kaymıştır. "İdealizmin Çürütülmesi"nde, özdeksel nesnelerin doğrudan ve oldukları gibi algılandığını öne sürer. İleriki dönemlerde ise, algılanan özdeksel nesne değişmediği halde, onun insana görünüşü koşullarla birlikte sürekli değişim içindeyse, insanın gördüğünün nesnenin kendisi olamayacağı sonucuna varır. Demek ki, der, insanın algı sırasında gördüğü, yalnızca o sıra var olan ve nesnenin yüzeyinden ayrı bir şeydir. Moore buna "duyu-verileri" (sense-data) adını vermiştir. Duyu-verileri kuramı bir anlamda Locke'u çağrıştıran bir görüştür. Bu tür bir görüş, aynı yıllarda Russell'ca da benimsenmiştir. Duyu-verileri kuramına katkı yapan başka iki Cambridge filozofu ise Stout ut ile Broad'dır.

Gerçekçiliğin Cambridge'deki bu gelişim ve yayılışını anlatırken Oxford'a değinmemek haksızlık olur. Çünkü benzer bir olayı bu üniversite de, ancak daha sessizce yaşamıştır. İdealizm'in göz açtırmadığı, Yüzyıl'ın son yirmi yılında bile, bir gerçekçi direniş Oxford'da varlığını sürdürmekteydi. 1888'de *Fiziksel Gerçekçilik* (Physical Realism) başlıklı bir kitap yayımlayan Case ve onun genç çağdaşı Cook Wilson, Yüzyıl dönümünden başlayarak buradaki düşünürleri giderek İdealizm'den soğutmayı başarmışlardır. Cook Wilson'u izleyen düşünürler arasında Joseph ve Prichard da sayılabilir. Cambridge'dekine göre daha önce başlayan, ancak sesini o ölçüde duyuramayan bu gerçekçi "devrim", *duyu-verisi* kavramını yadsıyışıyla belirlenir. Oxford gerçekçileri, algıda görünenin nesnenin kendisi olduğunu savunmuşlar, Stout'a ve Moore'a eleştiriler yöneltmişlerdir. Onların yalın gerçekçiliğine göre, algılanan nesne ile anlık arasında bir duyu-verisi perdesi bulunamaz. Price, duyu-verisi kavramını onaylanır bir biçime dönüştürmeye çalışarak, bu iki karşıt gerçekçi tutum arasında bir uzlaştırma aramıştır. Yalın gerçekçilik ile görüngücülüğe kayan duyu-verisi gerçekçiliği arasındaki tartışma II. Dünya Savaşı'ndan sonra Oxford'a taşınmış ve Austin ile Ayer arasında sürdürülmüştür. ■

Rastlantı ve Zorunluluk

Müge Gürer - Necdet Barış

Giderek yaygın biçimde tartışılmaya başlanan Jacques Monod'nun *Rastlantı ve Zorunluluk* kitabı, 1983 yılında V. Hacıkadiroğlu çevirisiyle Dost Yayınları Bilim Dizisinden çıktı. Monod, bu kitabı 1969 yılında Pomona kolejinde verdiği dersler sonucunda oluşturmuş ve moleküler biyoloji alanındaki bulgularını felsefi anlamda değerlendirme niyetiyle yazmıştır.

Moleküler biyoloji dalında Nobel ödülü sahibi Monod, aslında her bilim adamının çoğu kez ayırdına varmadan üstlendiği bir misyonu, felsefe ve ideoloji alanına girmeyi bile isteye seçmiş. Görüşlerini bilim-dışı olarak gördüğü felsefelere, özellikle de diyalektik materyalizme karşı olarak sunmuştur. Kitabının çoğu kez bilimsel yönünden ziyade, bilimsel olgulardan hareketle vardığı yargılar temelinde tartışılmış olmasının nedeni de bu.

Ancak Monod'yu yazmaya iten neden, salt bu karşıtlığı kavga konusu yapmak değil; nesnel olarak çağdaş bilimin içine düştüğü çıkmazdır. Bilim, birbirinden çok farklı çeşitli disiplinlere, dallara bölünmüştür. Bu bölünmelerin içinde biyolojinin fizik-kimyadan ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışı ayrı bir önem taşımaktadır. Endüstri devrimi ile insanların yaşamında çok süratli bir değişme olmuş ve o zamana dek doğadaki çeşitli devinim biçimleri ve bunların değişimleri ile ilgilenen insanlar, doğanın bizzat kendisindeki değişimlerle ilgilenmeye koyulmuşlardır. Böylece biyoloji, zooloji, botanik, ayrı bilimler olarak gelişmeye başlamışlardır. Bu bilimlerde de fizik-kimyadaki gibi mekanikçi görüş ile hareket edilmesine karşın bir süre sonra teleolojik görüş egemenlik kazanmıştır. Böylece bu iki görüş arasında ortaya çıkan, Monod' nun da sözünü ettiği çelişkinin sonucunda epistemolojik bir kriz doğmuştur. İşte Monod bu teleolojiye karşı nesnellik postülasını savunmak ve biyolojinin bulgularının bu postüla ile yalnızca gürünürde çeliştiğini göstermek üzere kolları sıvamıştır.

Monod yapıtına, canlı varlıkların evrendeki diğer nesnelerden teleonomik nitelikle ayırdolduklarını göstermek için, yapay ve doğal nesneler arasındaki ayrımı koyarak başlar. Burada canlıyı yapay nesnelerden ve doğal olanın da büyük bölümünden ayıran teleonomik nitelik, "türün özniteliksel değişmezliğinin içeriğinin kuşaktan kuşağa aktarılması" olarak tanımlanmaktadır. İstisnai bir örnek olan kristaller bir yana bırakılırsa, yalnızca canlı varlıklar döllerine bir değişmezlik niteliği aktararak üreme eğilimindedirler. Bu teleonomik tasarıyı geliştirerek canlıyı canlı kılan edim ve işlevler, bilişsel özellik taşıyan proteinler (protein yapısındaki enzimler) sayesinde gerçekleşir: teleonomik tasarıyı yürüten ise DNA'dır. DNA türün kuşaktan kuşağa aynı nitelikleri koruyarak yaşayadurmasını sağlar, yani biyolojinin temel kuralı olan kalıtımın değişmezliğinin ifadesidir. Öte yandan, Monod'nun ifadesiyle "Bütün sistem, tümüyle ve yoğun biçimde tutucu ve kendi içine kapalıdır; dış dünyadan, ne olursa olsun, herhangi bir bilgi alma olanağı da kesinlikle yoktur. Görülüyor ki bu sistem, özellikleriyle, organizma ile çevre arasında olduğu gibi DNA ile protein arasında tek yönde bağıntılar kuran bir mikroskobik saat çalışmasıyla, her türden diyalektik betimlemesine karşı çıkar. Sonuna dek Descartes'cı olup Hegel'ci değildir: Hücre düpedüz bir makinedir."

"Bu durumda öyle görünür ki bu sistem, yapısının gereği olarak her değişikliğe, her evrime karşı çıkar. Böyle olduğuna hiç kuşku yok ve burada, gerçekte evrimin kendisinden de daha çelişkili bir olgunun açıklamasını buluruz: yüzmilyonlarca yıldan beri önemli bir değişmeye uğramadan üreyen kimi türlerin olağanüstü değişmezliği."

O halde Monod değişmezliği, evrimin tasarısızlığını gösteren bir mihenk taşı olarak ele almaktadır. Ona göre, "Canlı varlıkların bu yoğun biçimde tutucu sistemlerinde evrim yolunu açan ilksel başlangıç olayları mikroskobiktirler, zorunludurlar ve teleonomik işlemede neden oldukları etkilerle hiçbir bağıntıları yoktur". Yani Monod evrimin, giderek daha yetkin, gelişkin bir hedefe yönelen bir süreç olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Geri beslemesi olmadığına göre bu sistemin "diyalektik bir etkileşim"e girip, "ders alıp" gelişmesi söz konusu olamaz ona göre. Bakteriden

insana olan gelişme de, tamamen kör bir ayıklamanın gelişigüzel belirlediği bir süreçtir.

Monod evrim sorununun artık çözülmüş olduğunu ve bilgi sınırımızın üzerinde yer almadığını düşünmektedir. Ancak biyolojik bilgimizin temel sorunları yine de evrim sürecinin iki ucunda durmaktadır. İlk bilgi sınırımız, cansızdan canlıya geçiş aşamasının bir parçası olan ve kullandığı "kalıtsal kuram" ve "çeviri düzeni" bakteriden insana aynı olan ilkel hücrenin (eşlenici yapı çerçevesinde bir organizma oluşturacak olan teleonomik sistemin) açığa çıkışıdır. İkinci bilgi sınırımız ise varolan canlı sistemlerin en yoğun biçimde teleonomik olanının, yani insanın sinir sisteminin ortaya çıkışıdır.

Moleküler biyoloji bulgularından yola çıkan Monod, insanlaşmaya, dilin evrimine, sinir sisteminin işlev ve anlamına uzanmıştır. Bu noktada da kalmaz, bilgi ve değer kategorileri arasındaki ilişkiye el atar. Nedensiz, sebepsiz varolagelmiş olan insan, şimdi nedenini, amacını aramaktadır. Bu çırpınış içinde de doğaya tasarılar atfetmektedir. Monod'nun deyişiyle "300 yıl içinde nesnellik boyutuna göre kurulan (yani doğada bir tasarının bulunduğunu varsaymayan) bilim, toplumdaki yerini aldı, fakat ruhlardaki değil, pratikteki yerini... Çağdaş ruhun hastalığı törel ve toplumsal varlığın kökündeki bu yalandır." Monod'nun sözettiği yalan, değerlerle bilgi kategorilerinin birbirine karıştırılması, doğanın tasarısızlığına karar veren insanın kendi tasarısızlığına katlanamamasıdır. Yine Monod'ya göre "Halbuki bilginin kendisi her değer yargısının dışındadır, töre de özünde öznel olduğuna göre, bilgi alanının dışında kalır." Bu nedenle rastlantıyla bu evrene düşmüş olan insan nedensiz olduğu gibi, yazılı bir görevle de yükümlü değildir. İnsanoğlu artık efendisiz ve amaçsız bir evrende olduğunu kavrayarak Sisyphus gibi eylemin ve kendini anlama etkinliğinin güzelliğiyle bir anlam bulmalıdır boşlukta gördüğü varlığına.

Özetlersek Monod'nun evreninde her şey kendi iç yasalarına göre katı ve sessiz olarak çalışır; değişikliğin kaynağı, hareketin ilk itici gücü rastlantıdır. Apansızın, bilinmedik bir yerden doğar; doğduktan sonra da bu katı deterministik yasalara uyarlar. Böyle bir evrende doğa ne denli gözlemciden, duyumsallığından soyulursa, o denli nesneldir. Galile ve Bacon ile başlayıp, Newton'la gelişen mekanikçiliğin evrenidir bu. Şeylerin başlangıçlarında iradi bir tasarı gören teleolojik evrenle arasında, özünde bir farklılık yoktur. Çünkü mekanikçilik iradi tasarıyı yadsıyıp rastlantıyla yola çıkmakla birlikte, bir kez olayları belirleyen yasaları saptadıktan sonra işler tersine döner. Yasalar olaylardan çıktıkları halde, pratikte bu tek yönlü bir ilişkiye dönüşür ve yasaların olayları belirlediği görüşü taşınmaya başlar. Yasa, olayların tasarısını belirleyen irade, ilahi kuvvet olur.. Oysa belli biar tasarının yer aldığı, ama tasarının varlığı açıklamadığı bir evren de söz konusu olabilir. Varlığın devinimi kendi iç yasalarına göre olurken, bilen öznenin zihnine de tasarısı olarak yansır. Monod'nun ifade ettiği gibi gerçekten de varlık ve devinimlere tasarı projekte etmek yanlıştır; tıpkı birçok kişinin diyalektik materyalizmi olgularının uyup uymamasına göre geçerliliği kanıtlanacak bir "mutlak yasa", masa başında oturularak başvurulacak bir "bilgi çıkartma makinesi" olarak görmesinin eşit derecede yanlış oluşu gibi.

Sorunun bir diğer ucu da, değer yargılarından arınmış, "saf" bilgiye ulaşmanın ne kadar olanaklı olduğudur. Monod, "Töre ile bilgi, eylemde ve eylem yoluyla kaçınılmaz biçimde birbirine bağlıdır. Eylem, bilgi ile değerleri *birliktę* ortaya sürer ya da sorguya çeker. Her eylem bir töre anlatır, belli değerlere yarar ya da zarar verir, bir değerler seçimi yapar ya da öyle görünür. Öte yandan, her eylem de bilginin iki kaynağından biridir" der. Monod'ya göre diyalektik materyalizmin de içinde olduğu canlıcı sistemlerde töre ile bilgi birbirine karışır. Zaten bunlar arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak, canlıcılığın temel özelliğidir. Monod ise, nesnellik postülasını doğru bilginin koşulu olarak alma törel seçimini yaptıktan sonra, artık değerler alanından çıkıp, bilginin alanına girdiğimizi söylemektedir.

Ancak bizce bunlar arasındaki ayrım kadar iç ilişki de önem taşımaktadır. Bilgi ve değer yargıları arasındaki ayrımı nesnellik postülası ile koyup, her söylem ya da eylemin yalnızca birleştirdiği bu iki kategorinin ayrımını koruyup açıklaması durumunda *gerçeğe uygun* olduğu kabul edildikten sonra da, doğru bilginin yalnızca kendi içinde bir amaç olarak ele alınmasının yol açtığı sorunlar, kanımızca daha uzun bir süre insanlığın gündeminde kalacaktır. ■

Soruşturma Tartışma

Kitap Fuarları İmza Günleri

"Kitap Fuarları, imza günleri ve dolayısıyla yazarın satış unsuru olarak kullanılması" konulu soruşturmamıza gelen yanıtları yayımlamayı sürdürüyoruz.
Bu kez de konuya olumlu bir biçimde yaklaşan Talip Apaydın'ın yazısıyla bir okurumuzun mektubunu sunuyoruz.

Talip Apaydın

Yazarların kitap fuarlarında ya da bir kitapçı dükkânında oturup okurlarına kitap imzalaması konusu, bence yapay biçimde büyütüldü, sorun haline getirildi. Oysa nedir, gel kitap imzala diye yazarı kimse zorlamıyor. Hoşuna gidiyorsa, gerek görüyorsa gider imzalar, değilse bir engelini öne sürer, özür diler, gitmez. Yazarlığın kitapçılığın bunca sorunları varken okura kitap imzalama işi bu kadar önemli mi, anlayamıyorum. Keşke öbür sorunlar da böyle hafif olsa.

Ankara'da İstanbul'da İzmir'de birkaç imza gününe ben de katıldım, doğrusu iyi de oluyor. Bazen ilginç durumlarla karşılaşıyorsunuz. Üzüldüğünüz oluyor, sevindiğiniz oluyor. Kimi eski arkadaşlar dostlar geliyor, yıllardır görüşmemişsin. Gazetede adını okuyup gelmişler. Önce hatta tanıyamıyorsun. Ama dostça bakıyor yüzüne, boynuna sarılıyor. Eyvah kimdi bu? Bir iki hoşbeş, derken imzala diye kitapları koyuyor önüne. Araya lâflar getirip aranıyorsun. Tanıyorsun, ama adı neydi? "Yaşlandık yahu, yanlış olmasın, adını bağışla hele?" Ya da "kime imzalıyayım?" "Bana imzala" deyip bekliyor. Ayıkla şimdi pirincin taşını. Kalabalık, gürültü bir yandan... Epey pot kırdığım oldu. Kimileri de söylüyor, ben anlayamıyorum. Yineletiyorum, "özür dilerim, kulaklarım ağır, bir daha söyleyin lütfen?" Sesbüyüteçte müzik, kalabalığın gürültüsü, bir curcuna ki sormayın. Çok sıkıldığım anlar oldu, bunaldım...

Bazan yarışçı durumuna düşüyorsun. Birinde Ankara'da başıma geldi. Tam karşımdaki reyonda sağcı bir yazar kitap imzalıyor. Birbirimizi hiç değilse imza olarak tanıyoruz, ama tanımazdan geliyoruz. Göz göze gelsek bile kaçırıyoruz hemen. Tam imza saati başladı, onun önüne birkaç kişi birikti. Bana henüz gelen yok. Kitaplar önümde bekliyorum. Arada bana bakıp anlamlı biçimde gülümsediğini de farkettim. Bir sıkıntı bastı. Sonra nasıl olduysa benim önüme yığıldılar. Bu kez o sinek avlamaya başladı. Yapmamam gerekirdi ama ben de ona alaylı bir gülücük gönderdim. Bozuldu. Sonra o bana, ben de ona... İki rakip gibi epey gol atıp verdik. Bir aralık ayağa kalkıp "malın iyisi burada, buraya gelin!" diye bağırasım geldi. Hani pazarda satıcıların bağırması gibi. İş o duruma geliyor bazan.

İzmir'de de Müjdat Gezen'le birlikte kitap imzaladık. O gün neşeli geçti. Çocuklar daha çok ona gidiyor, yetişkinler bana geliyor. Müj-

dat arada espiriler yapıyor, "abi paslaşalım, sen bana gönder, ben de sana göndereyim." Olur ama bire iki, diye pazarlığa tutuştuk. Ben sana bir kişi gönderirsem, sen bana iki kişi göndereceksin. Olur olmaz, epey gülüştük.
Başka bir imza gününde biri kız biri erkek genç bir çift gelip biraz ilerimde durdular. Ortalığın tenhalaşmasını beklediler. Sonra erkek kulağıma eğildi, "efendim biz nişanlıyız, dedi. Okullarımızı bitirince ilerde evleneceğiz. Biri kız biri erkek iki çocuğumuz olacak. Çocuk kitaplarınızda onlara birer tane imzalar mısınız?" Olur, dedim. Adları ne olacak? Adlarını da şimdiden koymuşlar. Birer kitap imzaladım, "Falanca doğacak, büyüyecek, bu kitabı da okuyacak..." Elele aralarında gülüşerek gittiler. Arkalarından koşup sordum, "Plânlamacı mısınız?" Değilmişler. Erkek tıpta okuyormuş, kız da eğitim fakültesinde.
İmza günlerinde beni en çok burkan kitaplara uzun uzun bakıp da, düşünüp düşünüp de almadan gidenler oluyor. Çoğu gençler, küçük memurlar, işçiler. Almak istiyorlar, belli. Ama arkasını çevirip fiyatına bakıyorlar, indirimi de hesap ediyorlar, ceplerindeki parayı düşünüyorlar. Kitabı usulca bırakıyorlar yerine. Sonra bir daha bakıyorlar, bir daha düşünüyorlar. Alsa cebinde dolmuş parası kalacak mı? Bugün ayın kaçı, ay sonuna kaç gün var? İçlerinden geçenleri gözle görür gibi açık anlıyorum. Benim kendi malım olsa, para istemeden imzalayıp imzalayıp versem, diye geçiriyorum. Bir yerlerim eziliyor. Bu insanlara kitap parasız olmalı diye düşünüyorum. İşte o yok şimdilik.
Bazan da işi tıkırında, giysilerinden davranışlarından belli, varsıl hanımlar beyler geçip gidiyorlar önümüzden. Bizim kitaplara gözucuyla şöyle bir bakıyorlar, hepsi o kadar. Onları hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Kafalarında çok başka şeyler.
Arada sırada kitap imzalama günleri iyi oluyor evet. İlginç izlenimler kalıyor insanda. İsteyen yazarlar katılmalı. Öykü konuları bile çıkabilir. ■

İrfan Pınarbaşı

Kitap fiyatlarının gittikçe arttığı, okurun kitap alıp okumasının gittikçe imkânsız bir duruma geldiği bir ortamda "İMZA GÜNLERİ ve KDV konulu" soruşturmalardan dolayı teşekkür ederim. Ben de kitap ve yayınla ilgili biri olarak, görüşlerimi bildirmekle kendimi yükümlü hissediyorum. KDV konusunda söyleyeceğim sözleri sayın FİKRET SANDER Cumhuriyet gazetesine verdiği ilanla çok güzel bir şekilde açıklıyor. Nasıl insan gıdasız olarak normal hayatını sürdüremezse, biyolojik olarak birtakım hastalıklara yakalanırsa, insan beyninin gıdası olan kitap da, okunamazsa büyük bir hastalık doğacak ve bu hastalığın çaresi de biraz zor bulunacaktır. Çünkü, okumayan bir toplumun hiç bir alanda başarılı olması beklenemez. Okumayan toplumlar da ortadadır.
Uzun süreden beri, kitap satışlarının düştüğü ve bir ayda iki kitap okuyan bir okurun, bir kitap almak zorunda kaldığı görülmüştür. Kitap satışlarının gittikçe düştüğünü gören kitabevleri ve bazı yayınevleri, çeşitli çarelere başvurmuşlardır. Bunlardan bir tanesi kitap fuarları açarak okura kitabı biraz daha ucuza ulaştırmak, bir diğeri de imza günleri düzenleyerek okurla yazarı karşı karşıya getirmek. İmza günleri konusunda birkaç yazarımız, görüşlerini belirtirken "yazarın kitap satışlarında unsur olarak kullanıldığını" söylemişlerdi. Birinci olarak bu görüşe katılmadığımı bildirmek isterim. Türkiye'de şartlar ne kadar zor olursa olsun, yine de yemeğinden arttırıp kitap alıp okuyan saygıdeğer bir okur kitlesi mevcuttur. Çıkan bir kitabı okur yazarına imzalatmak için değil, okumak için alır. Bir romanı, bir incelemeyi okuyan bir okur için yazarı ile tanışmak, kafasında meydana gelen sorulara bir cevap bulmak, okur için sevinçli bir olaydır. Renk renk kitaplar arasında, ışık saçan pırıl pırıl insanlar ve o güzel havayı yaşamak bu ortamda büyük bir olaydır. Birçok insan, okuduğu kitapla ilgili bir görüş bildirmesi basın yoluyla mümkün olmadığına göre, yazara görüşlerini nasıl iletecek? Bir okur için yazarla tanışmak o güzel havayı teneffüs etmek nasıl önemliyse, yazar için de o derece önemlidir.
Ankara Evrensel Kitabevi'nde düzenlenen imza günlerinde nasıl büyük ilgi gördüğü basın yoluyla da duyurulmuştu. Nadir Nadi, İlhan Selçuk, Aziz Nesin, H. Veldet Velidedeoğlu, Oktay Akbal, M. Cevdet Anday, Ayla Kutlu, Ruhi Su, Ahmet Erhan, M. Ali Birand ve birçok yazarımızın imza günlerinde uzun uzun kuyruklarda saatlerce bekleyen okurlar boşuna mı bekliyorlar? İlhan Selçuk, imza gününde oluşan uzun kuyruklardaki okurlarla sohbet olanağını bulamadığı için, bir gün sonra tekrar imzaya devam etti.

Bu derecede ilgi gören imza günlerine, çeşitli yazarların karşı çıkışlarını yorumlamak da güç. Ocak ayında Günaydın ve Cumhuriyet'te imza günlerine katılmayacaklarını açıklayan Tomris Uyar acaba neden 1-10 Mart tarihleri arasında düzenlenen Kitap Fuarı'ndaki imza günlerine katılıyor?

Bazı yazarlarımız da imza günlerinde okurla fazla söyleşebilme olanaklarının olmadığını söylüyorlar ki bu görüş doğrudur. Bunu da imzadan çok söyleşiye dönüştürmek mümkündür.

Yazarla okuru karşı karşıya getiren, kültür savaşında, her türlü engellemelere rağmen, kültür yaşamına devam eden kitabevlerine ve kuruluşlara teşekkür etmemek elde değildir. Bu derecede güzellikler yaratanları candan kutlarım.

İmza günlerine karşı olan yazarlara, en güzel cevabı Doğan Hızlan Hürriyet'te vermiştir.

Bir diğer olay da, kitap fuarları olayı. Kitap fuarlarında yapılan indirimler, okurlar için büyük bir önem taşımaktadır. Fakat kitabevlerini birkaç ay boş bırakıp, en canlı aylarda kitabevlerini büyük güçlüklerle karşı karşıya getirmektedirler. Çünkü okurlar, birkaç aylık kitap ihtiyaçlarını alarak kitabevlerine uğramamaktadırlar. Bu durumda kitabevleri güç koşullarda ne kadar yaşayabileceklerdir? Bu da belli değildir. Bence kitap fuarlarını kitabevleri ile ortak düzenleyerek, sürekliliği sağlayarak, kitabevlerinin işlerini de engellemeyerek kültür savaşına yardımcı olunmalıdır.

Ayrıca kitap fuarlarını Anadolu'ya taşıyarak, kitap bulamayan okurlara kitap sunulabilmelidir. Geçen yıl, Samsun'da düzenlenen kitap fuarında düzenlenen imza günlerinde, kitaplar bitmiş ve Çınar yayınları sahibi Aydın Ilgaz Ankara'dan kitap istemek zorunda kalmıştır. Anadolu'da bulunan okurlara bence bu şekilde kitap ulaştırılabilinir.

Bu görüşlerimi, hiç olmazsa size bildirmekten dolayı sevinçliyim. Bu olanakları sağladığınız için teşekkür eder, yayın yaşamınızda başarılar dilerim. ■

MUZAFFER BUYRUKÇU

Dillerinde Dünya

Günlük - Anı

ADAM YAYINLARI

RECEP BİLGİNER

Bir Zamanlar

Şiir

YAZKO

BEKİR YILDIZ

Bozkır Gelini

Öyküler

VARLIK YAYINLARI

ATİLLA DORSAY

Sinemayı Sanat Yapanlar

Sinema Yazıları

VARLIK YAYINLARI

Federal Almanya Türk Kitapçılığı İçin Güçlü Bir Pazar mı?

Tayfun Demir

1960'lı yıllarla en geniş sayısal boyutlara ulaşan işgücü göçü, gerek ileri endüstri ülkelerinde, gerekse işgücü ihraç eden ülkelerde sayısız toplumsal kültürel çalkantıları da birlikte getirdi. Bugün Batı Avrupa ülkelerinde sayıları 15 milyonu bulan işgücü göçmenleri, bir yandan bulundukları ülkelerde toplumsal yaşama daha etkin olarak katılma olanaklarını zorlarken, diğer yandan da yerli sınıfdaşlarından daha güvencesiz koşullarda bulunmalarından doğan öznel sorunlarının çözümü için çeşitli 'çıkar" örgütlenmelerine yöneliyorlar. Batı Avrupa ülkeleri, bu yeni göç olgusuyla yaşamın hemen bütün alanlarına yansıyan bir hesaplaşmayla karşı karşıya geliyor.

Uzun suskunluk dönemlerinin ardından bir kuşak öncesinin kırsal insanları, şimdi kentlileşmenin, sanayi işçiliğinin etkin insanları olarak yerlerinden doğruluyorlar. İçine geldikleri akılalmaz kurumlaşmışlıktaki devlerin bilinmez korkuları yerlerini, koşullarının birlikte saptanacağı sosyal-kültürel alışveriş istemlerine, dayatmalarına bırakıyorlar.

İlk izleri halkbilim araştırmalarında gözlenen bu gelişme; kopup gelinen ülkelere yönelik politik örgütlenmelerin, içine geldikleri ülkelerin politik yaşamına yönelişlerinde daha bir somutluk kazanıyor. Yerel yönetimler düzeyinde yükselen "yerleşme hakkı", "yerel seçimlere seçmen ve seçilen olarak katılma hakkı", "sınırsız iş güvencesi-oturma güvencesi", devlete karşı tüm görevlerini yerine getiren insanlar olarak, sosyal, kültürel, siyasal olanaklardan eşit koşullar da yararlanma hakkı... gibi temel istemler, bu ülkelerde geçerli oyun kuralları içinde gündeme getiriliyor. Ve işte bu çok yönlü etkilenişim içinde kütüphanecilik hizmetleri de paylarına düşeni alıyor. Biz de bu kısa genel girişten, Federal Almanya'ya ve onun Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı birbuçuk milyon insanının kitap gereksinimine geliyoruz.

Anadil'de Kitaplık: Demokratik Bir Kültürel Tavır

Günümüzde dörtbuçuk milyona varan yabancı işçileriyle Federal Almanya gerçekten de bir "Göçmenler Ülkesi" niteliğine bürünmüş bulunuyor. Değişik uluslardan, dil ve kültür gruplarından insanların bir arada yaşamaları, güçlü bir dil, sosyal ve kültürel kimliği gerekli kılıyor. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşakların "bi-kulturell" eğitimi açısından kitaplıklar aile dışında en güçlü sosyalizasyon kurumlarından birini oluşturuyorlar.

Federal Almanya Kitaplıklar Enstitüsü (DBI) çevresinde oluşturulan çeşitli projeler, ülkede yaşayan yabancılara yönelik kitaplık gereksinimlerinin karşılanması yolunda çabalar harcıyor, çözümler arıyorlar.

Sorun Çok - Çözüm Yok

Eyaletler, kentler düzeyinde çeşitli girişimlere karşın birçok bölgelerde tabandan gelen kitaplık istemleri ilgilileri çaresiz kılıyor. Hangi dillerde ne kadar kitap, kimin için kitap, nasıl alınacak, kim saptayacak, kim gerekli kitaplık işlemlerini tamamlayacak, Alman kütüphaneci Türkçe kitabı nasıl işleyecek, sınıflayacak, yazarının adını, soyadını nasıl ayıracak, nasıl kodlayacak, hangi kartaylara verecek, kitaplar nereden alınacak, posta, gümrük, reklamasyon... Kitaplıkla birlikte gelen hizmetler nasıl düzenlenecek?

"Belirli bir yerleşim bölgesinde, yerli halk dışında var olan ve üye sayısı 500'ü aşan her dil grubu için en az 100 kitap olmak üzere kitaplık hizmeti sunulmalıdır. Bu hizmet dergi ve gazeteleri de kapsamalıdır. Kitap sayısı dil grubunun üye sayısına bağlı olarak arttırılmalıdır. Nüfusu 2000'e kadar olan azınlıklar için beş kişiye bir kitap, 2000'in üzerindeki

azınlıklar için en az on kişiye bir kitap sunulmalıdır."

Bir öneri niteliğinde olan 'IFLA Standard"[1] en azından sayısal boyutlarıyla bir açıklık getiriyor. Duisburg, Hamburg, Batıberlin, Münih, Frankfurt gibi kentler IFLA önerilerini aşan boyutlarda hizmet sunarken, daha yüzlerce kent bu konuda ilk adımları bile atmamış bulunuyor.

Kesin rakamlar verilememekle birlikte bugünkü Türkçe kitaplıkların yaklaşık bütçesi 500 bin DM dolayında bulunuyor. Sadece yukarıda belirtilen kentlerin yıllık Türkçe kitap bütçeleri 100 bin DM'ı aşıyor. Okul kitaplıkları, hastahane, gençlik merkezi, hapishane, işyeri kitaplıkları da, halka açık kent ve devlet kitaplıklarının yanısıra önemli bir potansiyel oluşturuyorlar. Ülkedeki Türk okuyucuların özel kitaplıkları için duydukları kitap gereksinimini de küçük bir bölüm olarak bu kitap tüketicilerine kattığımızda şaşırtıcı rakamlara varıyoruz.

Kitaplar Nasıl Sağlanıyor?

Büyük boyutlu Türkçe kitaplıklar uzun deneyimlerden sonra kitaplarını doğrudan Türkiye'den sağlamayı başarıyorlar. Kişisel girişimlerle kurulan ilişkiler, yurtdışına özellikle de Türkoloji Enstitüleri'ne uzun yıllardan beri kitap sağlayan kitapçılara yöneliyor. Ankara'da ve İstanbul'da bu işle uğraşan bir-iki kitabevi, daha çok İngilizce olmakla birlikte yayınladıkları liste ve bültenlerle, belirli bir boşluğu doldurmaya çalışıyor. Yeni yeni Cumhuriyet Kitap Kulübüde (CKK) bu pazarda yer tutmaya çalışıyor.

Doğrudan kitap sağlama bir de Türkiye'ye giderek orada kitap toplama şeklinde gerçekleştiriliyor. Gidenler, gittikleri günlerde kitap pazarında ne varsa toplayıp geliyorlar.

Kimi kitaplıklar, Türkiye'de ilişki kurdukları kişilere listeler yollayarak veya doğrudan onların seçimine bırakarak gereksinimlerini karşılıyorlar.

Kitap sağlamanın ikinci kolunu Federal Almanya'daki Türk kitapçıları oluşturuyorlar. Bugün sayıları 20 ile 30 arasında değişen kitapçılar, büyük ölçüde sipariş alarak kitaplarını daha sonra Türkiye'den istetiyorlar. Bir bölümü ise burada oluşturdukları depolarla istemleri karşılamaya çalışıyorlar. İşin bu boyutunda önemli bir sorun çıkıyor ortaya. Federal Almanya'daki hizmetler (kira, vergi, personel giderleri, kâr oranı, taşıma, posta..) doğal olarak kitap fiyatlarına yansıtılıyor. Türkiye'yle karşılaştırdığımızda aşırı bir fiyat gözleniyor. Örneğin Türkiye'de kapak fiyatı 500.— TL. olan bir kitap burada 500X3 = 15.— DM'a satılabiliyor. Kimi kitapçılar sayfa sayısını ölçü alarak buradaki "Cep kitaplarına" denk düşen fiyatları uyguluyorlar. Böylelikle kitaplıkların Türkçe kitaplar için ayırdıkları bütçeler büyük ölçüde burada tükeniyor. Bu bütçenin belki % 20-30'u Türkiye kitap pazarına akıyor.

Kitaplarını Türkiye'den sağlayan kitaplıklar ise üst fiyat artı posta giderleri gibi çok daha ölçülü bir ödeme yapıyorlar. Bu ise, Türkçe kitap için ayrılan bütçelerle üç beş kat daha fazla sayıda kitabı okuyucuya sunma olanağı sağlıyor.

Temel Sorun ve Çözüm

Bellibaşlı birkaç büyük kitaplık dışında, kitaplıkların Türkçe kitap gereksinimleri, Alman kütüphaneciler tarafından yürütülüyor. Kitap seçimi, işlenmesi vb. gibi işlemler Türkçe bilmeyen, Türk edebiyatının eğilimlerini, gelişimini izleyemeyen bu insanlar tarafından yapılıyor. Onlar da, ya çevrelerindeki kimi ilişkilere bağımlı düşüyorlar, ya da olabildiğince bu hizmeti boşlamaya çalışıyorlar.

Bu olumsuzluğu gidermek için yapılan girişimler genellikle sonuçsuz kalıyor. Kitabın kütüphaneye ulaşmasına dek süren hizmetlerin kitaplıklar tarafından karşılanması olanaklı gözükmüyor.

Federal Almanya'da bu tür hizmetler genellikle yayıncılar tarafından desteklenen kuruluşlar kanalıyla gerçekleştiriliyor. Örneğin EKZ[2] adlı kuruluş, sürekli bültenler, listeler ve kitap tanıtma kartlarıyla kütüphanecileri besliyor. Kütüphaneci bu malzemeyle hangi kitapları alması gerektiğini, onları nasıl sınıflayacağını, kitabın içeriğini okuyucusuna kısaca nasıl vereceğini biliyor. Örneğin "Börsenblatt" adlı Federal Yayıncılar Birliği yayını, sürekli olarak yeni yayınları, tükenen kitapları, fiyat değişikliklerini, kısaca yayıncılık dünyasının tüm haberlerini düzenli olarak sunuyor.

EKZ aynı hizmeti Almanca dışındaki bellibaşlı dillerdeki yayınlar için de sunuyor.[3]

Ancak Türk yayıncılığına ilişkin böylesi bir hizmet yok. Gerçi buradaki Türk kitapçılar belirli aralıklarla kitap listeleri yayınlıyorlar. Ne varki bu listeler ne hazırlanış amaçları, ne ne içerikleri açısından doyurucu ve güven verici olamıyorlar. Birçok büyük boyutlu sayıla-

bilecek kitapçı bile Türkiye kitap pazarını birkaç yıl geriden izliyor.
Uzun deneyimler, DBI öncülüğünde başlatılan ve yürütülen projeler bütün kitaplıklara hizmet sunacak bir merkezî büronun kurulmasının tek çözüm olduğu görüşünde birleşiyor. Çalışmalarını iki yıldan beri sürdürmekte olan son DBI Projesi "Auswahl und Beschaffung von Literatur für auslaendische Mitbürger" (1.1.1984 - 30.6.1986) hazırladığı ara raporunda (Aralık 1984), böylesi bir merkezî büronun kaçınılmazlığını yeniden gündeme getiriyor ve çözüm olarak da bu çalışmanın Duisburg ve Batıberlin AGB (Amerika Gedenkbibliothek) tarafından ortaklaşa yapılmasını öneriyor.
Ocak 1985'te biraraya gelen Duisburg ve AGB'nin Türk çalışanları kendi olanaklarının böylesi bir hizmeti beklenen düzey ve yetkinlikte gerçekleştiremeyeceğini saptıyor ve geçici bir süre için işin üstlenilmesini kararlaştırıyorlar.
Bir anlamda 1982-1984 arasında Krupp Vakfı tarafından finanse edilen ve Duisburg Kitaplığı tarafından gerçekleştirilen Türk Edebiyatı Kataloğu'nun devamı olması beklenen bu girişim de daha şimdiden bekleneni vermeyecek gözüküyor.

Sonuç

Türkiye kitapçılığının Federal Almanya'daki Türkçe kitap pazarına sahip çıkması, bu doğrultuda varolan potansiyeli ölçü alarak kurumlaşması ve sözkonusu hizmetleri doğrudan bu kurum aracılığıyla sunması bize en gerçekçi ve ülkemiz kitapçılığı açısından da en yararlı çözüm yolu olarak gözüküyor. Kitap kulüpleri, deneyimli kitapçılar, Yayıncılar Birliği, uzmanlık dergileri olanaklarını birleştirerek böylesi bir hizmeti sunabilirler. Burada yaşayan insanlar ve onların örgütleri kanalıyla daha yaygın bir propaganda ile henüz Türkçe kitaplığa ulaşmamış kent ve yerleşim bölgeleri de canlandırılabilir. Her şeyin ötesinde yurtdışındaki insanlarımıza sunulacak bu hizmet için ilgili resmi kuruluşların katkıları da sağlanabilir.
Gerek kitapçılığımızın ülke sınırlarını aşması, bu bağlamda yeni deneyimler, boyutlar kazanması açısından, gerekse yazınımızın ülke dışında tanıtılması, giderek daha çok yapıtımızın yabancı dillerde yayınlanması açısından, bir başka bakışla; yurtdışında yaşayan insanlarımızın kendi dil ve kültürleriyle beslenerek daha gelişkin kişiliklerde daha az sorunla buralarda varolmaları açısından yerine getirilmesi gereken görevler önümüzde duruyor. ■

1. IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) Standards for Public Libraries. Prep. by the Section of Public Libraries, 2. corr. ed. München 1977. S. 34 (Almanca çeviri)
2. EKZ Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken "Halka Açık Kütüphanelere Satış Merkezi" Çeşitli kitaplıkların ve kent yönetimlerinin de ortak olduğu bir kuruluş.
3. EKZ, Türkçe kitap sağlama konusunda çeşitli girişimler yapmaktadır. Ararat Yayınevi'yle birlikte 60 dolayında Türkçe kitabın yayın haklarını satın alarak burada yeniden basımını yapmıştır. Zaman zamansa paket kitaplık hizmeti sunmaktadır.

Orhan Yıldırım

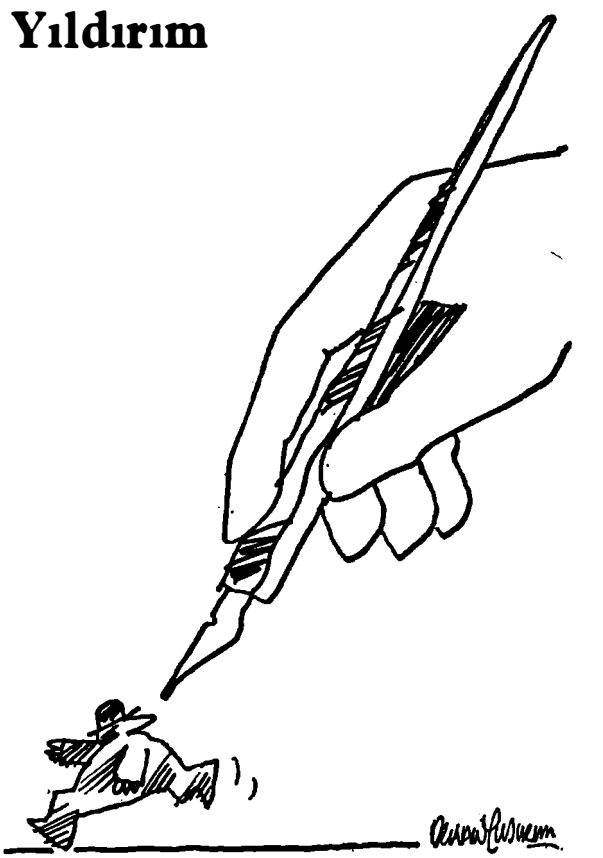

Ölümünün 21. Yılında:

Sait Faik'in Kitaplarındaki Yapıtlarının Dizini

Muzaffer Uyguner

Kısaltmalar: SE (*Semaver*), SR (*Sarnıç*), ŞAH (*Şahmerdan*), LA (*Lüzumsuz Adam*), MK (*Mahalle Kahvesi*), HB (*Havada Bulut*), KU (*Kumpanya*), HZ (*Havuz Başı*), SK (*Son Kuşlar*), AVY (*Alemdağda Var Bir Yılan*), AŞ (*Az Şekerli*), TÇ (*Tüneldeki Çocuk*), MAH (*Mahkeme Kapısı*), ŞV (*Şimdi Sevişme Vakti*), BÖ (*Balıkçının Ölümü*), AHO (*Açık Hava Oteli*), MÜT (*Müthiş Bir Tren*).

A. Öyküler

1 — Ağıt (SK)
2 — Alemdağda Var Bir Yılan (AVY)
3 — Alt Kamara (ŞAH)
4 — Ay Işığı (HB)
5 — Ayten (LA)
6 — Az Şekerli (AŞ)
7 — Baba-Oğul (MK)
8 — Babamın İkinci Evi (SE)
9 — Bacakları Olsaydı (LA)
10 — Baharı Aramak (BÖ)
11 — Balıkçının Ölümü (BÖ)
12 — Balıkçısını Bulan Olta (SK)
13 — Barba Antimos (SK)
14 — Barometre (MK)
15 — Battaniye (AŞ)
16 — Bayan Gülseren (HZ)
17 — Bekâr (ŞAH)
18 — Bekleyen Adamın Üç Hali (AŞ)
19 — Ben Ne Yapayım (LA)
20 — Beyaz Altın (SR)
21 — Beyaz Pantalon (ŞAH)
22 — Bilmem Neden Böyle Yapıyorum (MK)
23 — 1476 Nikel Kuruşun Hikâyesi (TÇ)
24 — Bir Aşk Hikâyesi (AŞ)
25 — Bir Bahçe (MK)
26 — Bir Balık Avı Hikâyesi (BÖ)
27 — Bir Define Arayıcısı (ŞAH)
28 — Bir Ev Sahibi (HZ)
29 — Bir Hastalık (AVY)
30 — Bir İlkbahar Hikâyesi (MK)
31 — Bir Kadın (SE)
32 — Bir Karpuz Sergisi (SR)
33 — Bir Kaya Parçası Gibi (SK)
34 — Bir Kıyının Dört Hikâyesi (SE)
35 — Bir Küçük Satıcı (BÖ)
36 — Bir Külhanbey Hikâyesi (LA)
37 — Bir Sarhoşluk (MK)
38 — Bir Takım İnsanlar (ŞAH)
39 — Bir Vapur (SE)
40 — Birahanedeki Adam (LA)
41 — Birinci Mektup (HB)
42 — Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür (LA)
43 — Bohça (SE)
44 — Bulamayan (SK)
45 — Büyük Hülyalar Kuralım (HB)
46 — Cezayir Hurmaları (HZ)
47 — Çarşıya İnemem (AVY)
48 — Çatışma (HZ)
49 — Çelme (ŞAH)
50 — Çöpçü Ahmet (ŞAH)
51 — Davudun Anası (SR)
52 — Dondurmacının Çırağı (SK)
53 — Dört Zait (MK)
54 — Düğün Gecesi (SE)
55 — Dülger Balığının Ölümü (AVY)
56 — Eftalikusun Kahvesi (AVY)
57 — Eleni ile Katina (HB)
58 — Ermeni Balıkçı ve Topal Martı (MK), (AVY)
59 — Falcı Matmazel Todori (HB)
60 — Fırancala mı, Ekmek mi? (ŞAH)
61 — G... (AŞ)
62 — Ganson (ŞAH)
63 — Gauthar Cambazhanesi (KU)
64 — Gaz Sobası (SR)
65 — Gece İşi (SR)
66 — Gramofon ve Yazı Makinesi (MK)
67 — Granulada İtalyan Mahallesi (SR)
68 — Güğüm (HZ)
69 — Gümüş Saat (AŞ), (MÜT)
70 — Gün Ola Harman Ola (SK)
71 — Hallaç (MK)
72 — Hancının Karısı (SR)

73 — Haritada Bir Nokta (SK)
74 — Havada Bulut (HB)
75 — Havuz Başı (HZ)
76 — Hayvanca Gülen Adam (LA)
77 — Hikâye Peşinde (AŞ)
78 — Hişt, Hişt (AVY)
79 — İhtiyar Talebe (SE)
80 — İki Kişiye Bir Hikâye (AVY)
81 — İkinci Mektup (HB)
82 — İnsan Gibi Bir Şey: Huy (HZ)
83 — İnsanlar, Türküler, Masallar (HZ)
84 — İp Meselesi (LA)
85 — İpekli Mendil (SE)
86 — İyilik Unutulmaz (HZ)
87 — İzmir'e (MK)
88 — Jimnastik Yapan Adam (HZ)
89 — Kaçamak, Papağan, Karabiber (LA)
90 — Kafa ve Şişe (AVY)
91 — Kalinikhta (AŞ)
92 — Kalorifer ve Bahar (SR)
93 — Kameriyalı Mezar (LA)
94 — Karabaşın Hakkını Yediler (BÖ)
95 — Karanfiller ve Domates Suyu (MK)
96 — Karidesçinin Evi (HB)
97 — Kaşık Adasında (ŞAH)
98 — Kendi Kendime (SK)
99 — Kestaneci Dostum (MK)
100 — Kınalıadada Bir Ev (MK)
101 — Kırlangıç Yuvasındaki Kadın (SK)
102 — Kıskançlık (SE)
103 — Kış Akşamı, Masa ve Sandalye (MK)
104 — Kimkime (SR)
105 — Korentli Bir Hikâye (SK)
106 — Korkunç Bir Pastahane (HB)
107 — Köy Hocasile Sığırtmaç (ŞAH)
108 — Köye Gönderilen Eşek (ŞAH)
109 — Kriz (ŞAH)
110 — Kumarsaz Hayri Efendi (HZ)
111 — Kumpanya (KU)
112 — Kurabiye (HB)
113 — Lohusa (SR)
114 — Louvre'dan Çaldığım Heykel (SE)
115 — Lüzumsuz Adam (LA)
116 — Mahalle Kahvesi (MK)
117 — Mahpus (ŞAH)
118 — Marsilya Limanı (SR)
119 — Mektup (HZ)
120 — Melâhat Heykeli (AVY)
121 — Menekşeli Vadi (LA)
122 — Meserret Oteli (SE)
123 — Millet Bahçesi (BÖ)
124 — Mürüvvet (LA)
125 — 16, 15 (ŞV)
126 — On Milyonerle On Metresi (HZ)
127 — Orman ve Ev (SE)
128 — Ormanda Uyku (SR)
129 — Önündeki Kış (TÇ)
130 — Öyle Bir Hikâye (AVY)
131 — Panco'nun Rüyası (AVY)
132 — Park (SR)
133 — Papaz Efendi (LA)
134 — Parkların Sabahı, Akşamı, Gecesi (HZ)
135 — Paşa Hazretleri (BÖ)
136 — Paşa Zade (ŞAH)
137 — Pay (SK)
138 — Plaj İnsanları (SR)
139 — Plajdaki Ayna (MK)
140 — Projektörcü (ŞAH)
141 — Rıza Milyon-er (AVY)
142 — Robenson (SE)
143 — Sakarya Balıkçısı (MK)
144 — Salıncakçı (BÖ)
145 — Sarmaşıklı Ev (AVY)
146 — Sarnıç (SR)
147 — Satılık Dünya (ŞAH)
148 — Semaver (SE)
149 — Serseri Çocukla Köpek (HZ)
150 — Sevgiliye Mektup (BÖ)
151 — Sevmek Korkusu (SE)
152 — Simitle Çay (HZ)
153 — Sinagrit Baba (MK)
154 — Sivri Ada Geceleri (SK)
155 — Sivri Ada Sabahı (SK)
156 — Sonbahar (HZ)
157 — Sonbahar Akşamı (HZ)
158 — Son Kuşlar (SK)
159 — Söylendim Durdum (MK)
160 — Stelyanos Hrisopulos Gemisi (SE)
161 — Su Basması (HZ)
162 — Sur Dışında Hayat (HZ)
163 — Süt (MK)
164 — Şahmerdan (ŞAH)
165 — Şehrayin (HZ)
166 — Şehri Unutan Adam (SE)
167 — Şehrin Sabahları ve Adamlarından Biri (HZ)
168 — Şeytan Minaresi (ŞAH)
169 — Şopar Hüseyin (BÖ)
170 — Tahtacılar (BÖ)
171 — Teşekkür (BÖ)
172 — Tüneldeki Çocuk (TÇ)
173 — Türk Ülkesi (SK)
174 — Uyuz Hastalığı Arkasından Hayal (MK)
175 — Üçüncü Mevki (SE)
176 — Vilâyetin Hikâyesi (BÖ)
177 — Yağmurlu Hava (BÖ)
178 — Yalnızlık (BÖ)
179 — Yalnızlığın Yarattığı Adam (AVY)
180 — Yandan Çarklı (SK)

181 — Yani Usta (AVY)
182 — Yaşayacak (SK)
183 — Yılan Uykusu (AVY)
184 — Yorgiyanın Mahallesi (HB)
185 — Yüksek Kaldırım (HZ)
186 — Zenberek (ŞAH)

B. Röportajlar

1 — Açık Hava Oteli (AHO)
2 — Âşiyan Müzesi (AŞ)
3 — 60 Liralık Bir Kadın Çantası (MAH)
4 — Artistler Turneye Çıkarken (MAH)
5 — Atatürk İnkılâp Müzesinde (AHO)
6 — Avrupa Şampiyonları Neler Anlatıyor (AHO)
7 — Ayağıma Dolaşan Röportaj (TÇ)
8 — Bardaklar (AŞ)
9 — Başkalarının Derdiyle Dertlenen Bayan (MAH)
10 — Belediye Müzesi (AHO)
11 — Beleş Plaj (AHO)
12 — Beyoğlu (AHO)
13 — Bıçakla Oynanmaz (MAH)
14 — Bir Başka İstanbul (AŞ)
15 — Bir Muharebe (MAH)
16 — Bir Peri Masalı mı? (MAH)
17 — Bu Senenin Meşhur Karakış Cinayeti (MAH)
18 — Burhanettin Tepsi ve Devlet Konservatuvarı (AHO)
19 — Bursa'dan Bir Cesur İhtiyar Geldi (MAH)
20 — Çamaşır İpleri ile Don Gömlek Hayaletleri (MAH)
21 — Çiçek Pazarı'nda Bir Gezinti (AHO)
22 — "D" Grubu Sergisi (TÇ)
23 — Dayının Ceketi (MAH)
24 — Deniz Müzesinde (AHO)
25 — Diş ve Diş Ağrısı Nedir Bilmeyen Adam (TÇ)
26 — Dolapdere (AVY)
27 — Eyüpoğulların Resim Sergisinde (AHO)
28 — Fındık (AŞ)
29 — Genç Edebiyatçılar (AŞ)
30 — Güzeller Seçiliyor (TÇ)
31 — H. Soğukpınar (MAH)
32 — Haydarpaşa (AHO)
33 — İki Buçuk Liralık Bir Rüşvet (MAH)
34 — İki Kişi Arasında (TÇ)
35 — İlk Okuyucu Mektubu (AŞ)
36 — İnsanlığın Haline Doğru (TÇ)
37 — Kaşık Adasından Mektuplar (TÇ)
38 — Keten Helvacı (TÇ)
39 — Kıraathaneler (AŞ)
40 — Koltuk Değnekli Adam (MAH)
41 — Kraliçenin Evinde (TÇ)
42 — Mahkemeye Verilen Mektuplar Kimin? (MAH)
43 — Meryemana Kandili Ampulünün Kordonu (MAH)
44 — Modern Bir karı-Koca (MAH)
45 — Nüfus Tezkeresiz Adam (MAH)
46 — Pişmanlık (MAH)
47 — Portakal Ezmelerinde Boya Var mı? Yok mu? (MAH)
48 — Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikâye (SK)
49 — Rakı Şişesinde Balık Olmak İsteyen Şair (TÇ)
50 — Sevgiliye Mektup (TÇ)
51 — Seylan Çayı Hırsızları (MAH)
52 — Sultan Mahmut Türbesinin Kurşunları (MAH)
53 — Şair Gazeteci (AHO)
54 — Şiir Sergisi de Olurmuş (AHO)
55 — Şöhrete Dair (AŞ)
56 — Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde (AHO)
57 — Türkçeye Tercüme Edilemeyen Kitap (TÇ)
58 — Uzun Ömer (TÇ)
59 — Üç Bayan Bir Bay (MAH)
60 — Üniversiteliler ve Bir Bayan (MAH)
61 — Yedikule Müzesi (AHO)
62 — Yerli Skoç Kumaşından Spor Ceket (MAH)
63 — 100.000 Marsilya Kiremidi (MAH)
64 — Yüze Yakın Basamak (MAH)

C. Yazılar

1 — Bağda (BÖ)
2 — Bir Fotoğraf Sergisinde (BÖ)
3 — Bir Genç Erkek (BÖ)
4 — Bir Mecmua Hakkında (BÖ)
5 — Bir Muhabir Mektubu (BÖ)
6 — Değil mi Ama (BÖ)
7 — Edebiyatta Tasfiye L-6 (AHO)
8 — Eleştirmeci Falan Filân (BÖ)
9 — Gece ve At (BÖ)
10 — "Gölgeler" Gölgede Kaldı — Ahmet Muhip Dıranas'ın İlk Piyesi (ŞV)
11 — Hikâyecinin Kaderi (BÖ)
12 — İki Münekkit Tipi (BÖ)
13 — Kartal (BÖ)
14 — Madam ve Mösyö (BÖ)
15 — Mikropsuz Hastalıklardan (BÖ)
16 — Ne Can Sıkıcı İnsan Şu Freud (ŞV)
17 — Nurullah Ataç'a Açık Mektup (BÖ)
18 — Onunla (BÖ)
19 — Orhan İçin (BÖ)

20 — Osman Cemal'in "Çingâneler"i (BÖ)
21 — Ölen İyi Hikâyeciye (BÖ)
22 — Ölüm Hiç de Fena Değil (BÖ)
23 — Sevgiliye Mektup (BÖ)
24 — Sıcak ve Dondurma (BÖ)
25 — Solugan Beygir ve İhtiyar Av Köpeği (BÖ)
26 — Suç Tiryakileri (AHO)
27 — Uçurtmalar (BÖ)
28 — Yağma (BÖ)
29 — Yarı "Yeditepe", yarı Balıkçı, yarı okuyucu ile konuşma (BÖ)
30 — Yaşasın Edebiyat (BÖ)
31 — Yazıcılığın Yirminci Senesinde (BÖ)
32 — Yedi Yaşındaki Şairler (BÖ)
33 — Yeni Neslin İddiası ve Davası (BÖ)

Ç. Şiirler

1 — Alnı Hülyalım I, II (ŞV)
2 — Arkadaş (ŞV)
3 — Aynalı Çeşme (ŞV)
4 — Bir Aydınlık (ŞV)
5 — Bir Büyük Karışıklık (ŞV)
6 — Bir Masa (ŞV)
7 — Bir Zamanlar (ŞV)
8 — Bizim İskele (ŞV)
9 — Ceylân-ı Bahri (ŞV)
10 — Deli Çay (ŞV)
11 — Deniz (ŞV)
12 — Elma ve İncir (ŞV)
13 — Evime Dönüyorum (ŞV)
14 — Hammal (ŞV)
15 — Hasretin Bittiği ve Başladığı Yerde (ŞV)
16 — İmrozlu Kız (ŞV)
17 — Karlı Hava (ŞV)
18 — Kırda Bir Öğle Uykusu (ŞV)
19 — Kırmızı Yeşil (ŞV)
20 — Köprü (ŞV)
21 — Marikula Doğur (ŞV)
22 — Mektup I, II (ŞV)
23 — Napoli (ŞV)
24 — O ve Ben (ŞV)
25 — Sicilya Ormanları (ŞV)
26 — Söyleyemiyorum (ŞV)
27 — Söz Açınca (ŞV)
28 — Şarap İçerek (ŞV)
29 — Şimdi Sevişme Vakti (ŞV)
30 — Yarı Belimiz (ŞV)
31 — Yeis (ŞV)

D. Çeviri ve uyarlama öyküler

1 — Ana (MÜT)
2 — Bir Eşek Hikâyesi (MÜT)
3 — Çiviler (MÜT)
4 — Diş Ağrısı (MÜT)
5 — Ecel Atı (MÜT)
6 — Flüt Çalan Adam (MÜT)
7 — Gümüş Saat (MÜT), (AŞ)
8 — Kuyruklu Piyano Adası (MÜT)
9 — Meslek Kazası (MÜT)
10 — Müthiş Bir Tren (MÜT), (AŞ)
11 — Pomega (MÜT)
12 — Saadet (MÜT)
13 — Uykuda Cinayet (MÜT)
14 — Venüs'ün Sevgilisi (MÜT)

E. Çeviri yazılar

1 — Son Turfandalar (MÜT)
2 — Sovyet Rejiminde İçtimaî Sigortalar (ŞV)

F. Konuşmalar

1 — Atatürk'ü Niçin Severiz (AHO)
2 — Bizde Yazar Ne Yer, Ne İçer (AHO)
3 — Edebiyat Âlemimizde Kaldırılan Kazan (ŞV)
4 — Ediplerimiz Ne Düşünüyor? (AHO)
5 — El İle Gelen (AHO)
6 — "Hececiler Yok!" (AHO)
7 — Kimler Beğeniliyor? (AHO)
8 — Mavi Dergisi (ŞV)
9 — Muharrir Neden Yetişmiyor (AHO)
10 — Sait Faik Anketimize Cevap Veriyor (AHO)
11 — Sait Faik'le Bir Konuşma (AHO)
12 — Sait Faik'le Görüşme (AHO)
13 — Sait Faik'le Son Konuşma (AHO)
14 — Sait Faik'le Son Röportaj (AHO)
15 — Sait Üzerine (AHO)
16 — Şehir Tiyatrosu Hakkında Ne Düşünüyorsunuz? (AHO)

G. Mektuplar

1 — Babasına Bir Başka Mektup (AHO)
2 — Grenoble'dan Babasına Yazdığı Mektup (AHO)
3 — Mektup (AHO)
4 — Orhan Veli'ye Mektup (ŞV)
5 — Sait Faik'in Mektupları (AHO)
6 — Samet Ağaoğlu'na İki Mektup (AHO)
7 — Naim Tirali'ye Gönderdiği Kart (AHO)

1. Bir öykünün karşısındaki iki kitabın gösterilmesi, bu öykünün, kitapların sonraki düzenlenmesinde kitaptan kitaba yer değiştirmesinden kaynaklanmıştır.
2. Buradaki sıralama, öykülerin kitaplardaki adlarına göre yapılmıştır. Bu öykülerin bazıları, dergilerde ya da gazetelerde başka adla da yayımlanmışlardır. Söz gelişi, "Bir Aşk Hikâyesi", Gün'de "Aşka Dair" adıyla yayımlanmıştır. Bu gibi ad değiştirmeleri burada belirtmedik. ■

Amacımız Belgesel Nitelikli Kitaplar Yayımlamak

Ayşe Nur Zarakolu

Kuruluş ve Amaç

Belge Yayınları 1977 Aralığında kuruldu. Esas olarak toplum bilim araştırmaları ve çağdaş siyasal düşüncenin klâsiklerini yayınlayarak, o dönemin belli bir boşluğunu doldurmayı amaçlamıştık. Bu arada çağımız dünyasının gerçekliklerine anı, çizgi, mektup vb. gibi ürünlerle tanıklık eden yapıtlara da yayınlarımız arasında yer verdik. Bu kuruluş döneminde böylesi bir çerçeve içinde kuramsal olarak Riazanov, Lukacs, Rosa Luxsemburg, James Connoly'nin yapıtlarını, toplumsal incelemeler bağlamında Rozaliyev ve Şişmanov'un eleştirel baskılarını, çağımızın tanıklıkları bağlamında ise Guevara'nın Günlüğünü, Gramsci'nin Mektuplarını, Babel'in öykülerini, Selçuk Demirel'in çizgilerini yayınladık. Daha sonraki dönemde ise, yaşadığımız dünya krizinin ekonomik ve siyasal boyutlarına açıklama getiren kuramsal çalışmalara yer verirken, siyasal düşünce klasiklerini yayınlamağa başladık ve bu arada çeşitli inceleme yapıtlarını da okurlarımıza ilettik.

Yayıncılığın Sorunları

Yayıncılığın sorunlarına yalnızca kağıt, dağıtım vb. gibi başlıklar çerçevesinde bakmamak gerek. Bizce çok daha önemli *yapısal* diye niteleyebileceğimiz bazı sorunlarla karşı karşıyayız. Eğitim sisteminin kitapsızlığa dayanması, düşünce özgürlüğü, demokrasiye geçiş sorunu vb. gibi kısa vadede pek esnek olmayan, global bazı değişkenler... Bu ve benzeri global değişkenler, hareket alanını belki de ekonomik koşullardan daha önce ve etkili biçimde daraltmakta. Elbette ekonomik sorunlar, dağıtım vb. de önemli. Ama öylesine fedakâr, dar ama çok iyi kitap okuyan bir kitlemiz var ki, önemli ve değerli bir kitap yayınladığınızda fiatı ne olursa olsun, ve ne kadar sınırlı dağıtılırsa dağıtılsın (ki bunda da global dediğimiz değişkenlerin olumsuz engelleyici etkisi olmakta) okuyucu bunu derhal yakalıyor. Biz birçok kitabı global diye nitelediğimiz koşullardan dolayı üretememenin, okuyucuya iletememenin sıkıntısını yaşıyoruz. Kendi kendimizi sınırlandırmak zorunda kalıyoruz, bir çeşit oto-sansür uyguluyoruz. Bizce yayıncılığın temel sorunu dillerde pelesenk edilen, işin esnaflık yanıyla ilgili konular değil, yukarda sözünü ettiğimiz *global* sorunlardır. Bu yapısal güçlükler uzun vadede çözülmedikçe de, yayın alanındaki güdüklük bir ölçüde aşılabilse bile bütünüyle giderilemeyecektir.

Kitap Kulüpleri ve Fuarlar

Türkiye'de kitapçılığın ölümü, en azından gerilemesi gibi bir olay var. Bizce dağıtım güçlükleri de, dağıtılacak yerlerin çok sınırlı sayıda olması ve bunların da ancak kısa sürede paraya çevirebilecekleri kitaplarla kendilerini kısıtlamaları gibi olgulardan kaynaklanmakta. Eğitim sisteminin engellerinden ve yapısından, siyasal ortama değin uzanan koşullar burada da kendisini göstermekte. Krizin de etkisiyle ülkemizin her yöresinde kapanan kitapçıların sayısı yüzleri bulmakta. Bu durumda gerek fuarlar gerekse kitap kulüpleri, bu ortamda kitapla okuyucunun buluşmasını kolaylaştırmakta. Yayınevlerinin artık kitapçıda tam olarak bulundurması mümkün olmayan yayınlarının hepsinin birarada okuyucuya sergilenmesi mümkün olmakta. Ancak işin tehlikeli bir boyutu da var. Bu işe damping fiatlarıyla ve salt günlük ciro hesaplarıyla girilerek, tanıtım vb. görevlerinin ihmali, zaten krizde olan kitapçı dükkanlarının kapılarını kitaba iyice kapayıp, kitap satımının/kitapçı dışı kanallara kayması. Bu tür zorlamalar ve fuar enflasyonu önlenirse, kitap kulüplerinin ve fuarların salt okuyucuyla bağ kurma bakımından değil, okuyucu kitlesini genişleterek, kitapçı dükkanlarının da güçlenmesi ve çoğalması bakımından da uzun vadeli bir yararı olacaktır. Böylece kitapçı dükkanı ile bu tür girişimler arasındaki görünürdeki çelişki de ortadan kalkacaktır. Sonuç olarak dozajı, kitapçılığı hedef alarak onu tamamen silecek ölçüde tutmamak gerekir.

KİTAP KİTAP KİTAP

Bu bölümde her ayın ilk haftası dergimize ve Bilge Kitap Kulübü'ne ulaştırılan kitaplar tanıtılabilmektedir. Kitapların kulüpteki kod sayıları üyelerin yararlanabilmesi için 64. sayfada yer almaktadır.

ADA

GÜNLERİN TORTUSU

Tomris Uyar, Günce, 176 s, 500 TL

"Bir Uyumsuzun Notları" ikinci başlığıyla yayımladığı son kitabında Tomris Uyar, toplumsal yaşamımızda özel bir yeri olan 1980-84 döneminin, "kişiye özel" yansımalarını, izlenimlerini, duygu ve düşüncelerini bir araya getirmiş. Bakıp gören; duyup anlayan; okuyup yazan hemen herkesi ilgilendirecek bu kitabın sunusunda Tomris Uyar Günlere Girerken'i şöyle veriyor:

GÜNLERİN TORTUSU, terörün evlerimizin içine sızdığı yıllardan bugünlere, kültürümüzün çiğköfte ile arabeskte düğümlendiği günlere biriken tortuyu kapsıyor.

Bu geçmek bilmeyen dört yıl boyunca yazmaktan nedense usanmadığım bir bu kadar yazı ile yazıya dökemediğim bir o kadar düşünce, "gündökümü" kapsamına girmediği için kitaba alınmamıştır."

ADAM

DÜNYA KAZAN BEN KEPÇE - 1

Aziz Nesin, Gezi, 224 s, 2. Basım, 600.— TL

Aziz Nesin, Dünya Kazan Ben Kepçe adlı bu dizi kitaplarını yayımlamaktaki başlıca ereğinin, okurlarına, gezdiği ülkeleri, halklarını ve sorunlarını gözleyebildiğince tanıtmak, bir de Türkiye'yle gezdiği ülkeler arasında dostluğun kurulmasına kurulmuş dostlukların pekiştirilmesine bir yazar olarak katkıda bulunmak olduğunu belirtiyor. Yazar, gezi kitaplarının ilkinde son gittiği ülkeler üzerine (Irak ve Mısır) yazılarını bir araya getirmiş.

FELSEFE VE TOPLUMBİLİM YAZILARI

Niyazi Berkes, İnceleme, 394 s, Büyük Boy, 2. Basım, 1500.— TL

Dergi ve gazetelerde yayımlanan yazılarıyla da tanınan Berkes, özellikle Tanzimat sonrası düşün ve siyasal hareketleri üzerindeki araştırma yapıtlarıyla ün kazandı. Felsefe ve Toplumbilim'de yer alan yazılar da 1935'ten 1975'e değin uzanan dönemde, yazarın, çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarından ve bazı konuşma metinlerinden oluşuyor.

DİLLERİNDE DÜNYA

Muzaffer Buyrukçu, Anı, 320 s, 1000.— TL

İlki "Sıcak İlişkiler" adıyla Adam Yayınları'nca yayımlanan bir dizi kitabın ikincisi olan yapıtta Muzaffer Buyrukçu, 1970-74 yılları arasında sanat çevrelerinde yaşadıklarını, günü gününe tutulmuş notlar biçiminde öyküleştirerek sunuyor. Oktay Akbal, anılara ilişkin şunları yazmış kitabın kapağına: "Belgesel bir niteliği de var bu yazıların. Hele aradan yıllar geçtikten sonra bu belgesellik değeri daha da artacak elbet. Ayrıca bir öykü tadı da var. Sanırım güzelliği de buradan geliyor."

VATAN SAĞOLSUN

Aziz Nesin, Öykü, 200 s, 8. Basım, 650.— TL
Mizah türünün en çarpıcı öykülerini bir araya toplayan Vatan Sağolsun, güldürürken düşündüren olayları ve insanlarını sergiliyor. Kitabın başına, yazar, "Kendi Hikâyem" adıyla yaşam öyküsünü de koymuş. Kuru biyografik notlar yerine, yaşamının acı tatlı günleri gene o mizah anlayışıyla veriliyor.

ALAN

PICASSO

Wilfried Wiegand, Özyaşam Öyküsü, 176 s, 600.— TL
Çev. Canan Dövenler
Yaşarken Louvre'da sergi açma onuruna eren yüzyılımızın en ünlü ressamı Picasso'nun özyaşamöyküsü, yapıtları, düşünceleri ve ürünlerinden birçok örnekle birlikte sunuluyor. Nikolay A. Berdyayev, Picasso için şunları yazmış: "Picasso'nun resimleri ile dünyada kötü birşeyler olacağı izlenimine vardım. Dünyamızın eski güzelliğinin batışındaki hüznü ve acıyı, ama aynı zamanda da yeni bir şeyin doğuşundaki sevinci yaşadım."

VAN GOGH

Herbert Frank, Özyaşam öyküsü, 152 s, 600.— TL
Çev. Ülkü Akçar-Emel Şatıroğlu
Alan Yayıncılık yaşam incelemeleri dizisini sürdürüyor. Sekizinci kitapta, ünlü ressam Van Gogh'un özyaşamöyküsü, yapıtları ve düşünceleriyle birlikte yer alıyor. Kitabın sonunda yer alan tanıklıklardan Andre Malraux Van Gogh'u şöyle anlatıyor: "Sanatı kendisi için bir alan olarak oluşturmağa çabalayan, hümanist olmayan bir sanatın yükselmesiyle, sanatçı, zamanının kültür ve toplumundan gittikçe daha koparken, gittikçe sıkı biçimde kendi içinde kenetlendi... Artık bir din, heyecanlı bir mezhep olmasa da, değerlerini zorla kabul ettirmek istemeyen, ama bunları duyurmak için ihtirasla çaba harcayan karanlık-hükmedici gerçekliği, kurban etmeğe hazır bir sanat oluştu. Cezanne'ın ressamlığı Cezanne'ın kendi gerçekliği, Van Gogh'un ressamlığı Van Gogh'un gerçekliği oldu. (Das imaginaere Museum, 1957)"

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME DİN VE POLİTİKASI

"MSP Örnek Olayı"
Ali Yaşar Sarıbay, İnceleme, 248 s, 600.— TL
Halen Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyeliği yapan Ali Yaşar Sarıbay, çalışmasında, modernleşme-din-parti politikası bağlamından hareketle bir örnek olay olarak MSP'nin konumunu ve işlevini inceliyor.

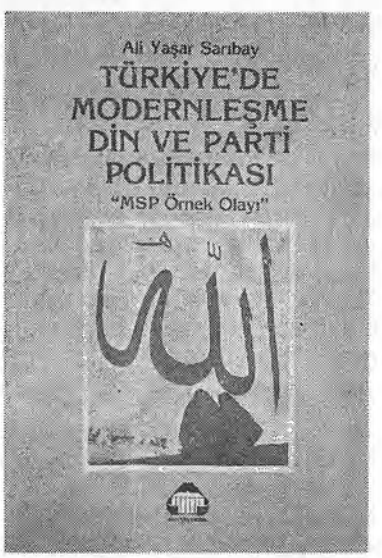

Kitabın birinci bölümünde, modernleşme kuramı yapısal-işlevsel bir çerçevede ele alınarak, bazı çözümlemelere girişilmiş. Konunun tarihsel bir perspektife oturtulması zorunluğu, ikinci bölümün içeriğini "Türkiye'nin Modernleşme Süreci ve İslamcı İdeoloji" olarak belirlenmiş. Üçüncü bölümde "MSP'nin Doğuşu ve Gelişmesi", hem tarihsel bağlamla ilişkilendirilerek, hem de kuramsal çerçevemizin kavramları açısından incelenerek ele alınıyor. Dördüncü ve sonuncu bölüm ise, MSP'nin ideolojisini ve sosyal temelini sergileyici nitelikte.

SOSYAL KURALLARIN PSİKOLOJİSİ

Muzaffer Şerif, İnceleme, 160 s, Büyük Boy, 600.— TL
Çev. İsmail Sandıkçıoğlu
Türkiye'den tek parti döneminin aydın kıyımlarında ayrılmaya mecbur bırakılan Muzaffer Şerif, toplum psikolojisinin başlıca kurucu ve kuramcıları arasında yer alır. Türkiyeli bilimadamlarınca da pek az yapıtı okunan Şerif, bu kitapla Columbia Üniversitesi'nde doktora tezini vermiş (1936) ve ABD'de yerleşerek burada bilimsel çalışmalarını yürütmüş dünyanın önde gelen psikologlarındandır. Yirmiye yakın kitap yazan Şerif, ünlü Grup İlişkileri Enstitüsü'nü kurmuş, pek çok konferansa konuşmacı olarak katılmış. İlk kez 1936'da yayımlanan Sosyal Kuralların Psikolojisi'nde yazar, şu konuları ele alıyor: "Siyasal Psikoloğun Görüş Açısındaki Noksanlık", "Psikolojik Olaylarda Algı Dayanağı", "Sosyal Psikolojide Uyarı Durumları", 'Grup Durumunda Birey", "Bir Grup Durumunda Kuralın Oluşumu", "Toplum Değerleri", "Temel Gereksinmeler ve Toplumsal Değerler", "İnsan Doğası".
Bireyleri anlamadan toplumu, toplumu anlamadan da bireyleri anlamanın olanaksız olduğukanıtlayarak psikolojiye büyük katkıda bulunan Muzaffer Şerif"in, ülkemizde ilk kez Türkçeye çevrilen bu yapıtının konuyla ilgili öğrenciler ve öğretim üyelerince okunması beklenir.

CAN

OĞULLAR VE SEVGİLİLER

D.H. Lawrence, Roman, 488 s, 1350.— TL
Çev. Tülin Nutku
Ünlü İngiliz yazarı D.H. Lawrence'ın en önemli romanlarından Oğullar ve Sevgililer'i yeni ve eksiksiz bir çeviriyle sunuluyor. Yazar, romanında, kendi deneyimlerinden yararlanarak, büyük bir duyarlık ve sezgi gücüyle, kendi yaşamının büyük bir bölümüne egemen olan duygusal bağları irdeliyor. Nottingham kömür madenlerinin yakınlarında yaşayan Morel ailesinin yaşamı anlatılıyor; kaba saba bir adam olan, içkiye düşkün kocasında aradıklarını bulamayan Bayan Morel, bütün umutlarını oğullarına özellikle de Paul'e bağlamıştır. Ancak Paul Morel'in yaşı ilerledikçe, anayla oğulun arasındaki ilişki gerginleşir.

TULA TEYZE

Unamuno, Roman, 136 s, 400.— TL
Çev. Yıldız Canpolat
Ülkemizde "Sis' adlı bir romanı ve "Yaman Adam" adlı bir öykü kitabıyla bilinen İspanyol yazarı Miguel de Unamuno, yirminci yüzyıl Avrupa düşünce

yaşamını büyük ölçüde etkilemiş büyük bir düşünür ve yazar. Tula Teyze, yazarın, İspanya'daki diktatör Primo de Rivera'ya karşı çıkıp tutuklanışından önce, 1921'de yazdığı ilginç bir roman. İspanyol insanının psikolojisini ve karakterini büyük bir ustalıkla belirleyen Unamuno, Lorca'ca 'ilk İspanyol' diye niteleniyor.

YOLLARI ÇATALLANAN BAHÇE

Jorge Luis Borges, Öykü, 136 s, 400.— TL
Çev. Fatih Özgüven
Ünlü Arjantinli yazar Borges' in, okuru, bütün zamanlara, bütün ülkelere ve kültürlere tanıştıran öyküleri... Kitaptaki seçme öyküler, Borges'in "Labyrinths", "The Aleph", "Doctor Brodie's Report" başlıklı öykü seçmelerinin İngilizce çevirileri esas alınarak ve "Labyrinthe ve Die Bibliothek von Babel" seçmelerindeki Almancalarıyla karşılaştırılarak yapılmış. Ayrıca kitabın sonuna Borges'in öykülerini irdeleyen Andre Mauris'nın sunusu eklenmiş.

KUŞATMA

Füruzan, Öykü, 192 s, 5. Basım, 550.— TL
Ülkesinin ve insanlarının kırsal ve kentsel yaşamını içiçe ve birlikte veren Füruzan'ın Kuşatma'da beş öyküsüne yer verilmiş: "Tokat Bir Bağ İçinde", "Kuşatma", "Ah, Güzel İstanbul", "Kırlangıç Balıkları", "Redife'ye Güzelleme"

YAZ ORTASINDA ÖLÜM

Yukio Mişima, Öykü, 202 s, 550.— TL.
Çev. Gökçin Taşkın
Ünlü Japon yazarı Yokio Mişima'nın (1925-1970) dokuz öyküsüne yer verilmiş. Özellikle ölüm temasının işlendiği öykülerde, yazar ölümü, bedenle ruhu uzlaştıran, kaynaştıran bir ilke olarak işliyor. Öykülerinde yüceltttiği Japon kahramanları gibi geleneksel Japon intiharını seçerek yaşamına son veren Mişima, kitapta yer alan "Yurtseverlik" adlı öyküsünü sinemaya da uyarlamış, filmi kendi yönetmiş, kendi oynamıştır.

KRAL SALOMON'UN BUNALIMI

Emile Ajar, Roman, 272 s, 800.— TL
Çev. Tahsin Yücel
Yapıtlarının pek ilgi uyandırmaz olduğu bir dönemde, kendini büyük bir özenle gizleyerek Emile Ajar imzasıyla yayımladığı kitaplarıyla satış rekorları kıran Fransız romancı Romain Gary, ülkemizde daha çok "Onca Yoksulluk Varken", "Kral Salomon'un Bunalımı", "Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı" ve "Polonya'da Bir Kuş Var" adlı yapıtlarıyla tanınıyor. Emile Ajar imzasıyla yayımladığı bu romanında, canlı anlatım, sınırsız insan sevgisiyle okurun karşısına çıkarken, bir yandan yaşadığımız dünyayı büyük bir incelikle yargılıyor, bir yandan da birbirinden ilginç kişileri sergiliyor.

KIRAÇ

Graciliana Ramos, Roman, 112 s, 350.— TL
Çev. Aklan Akdağ
Kıraç, Brezilyalı yazar Ramos' un başyapıtı sayılıyor. Romanda, Brezilya'nın kıraçlarında, karısı, çocuğu ve papağanıyla göç eden çoban Fabiono'nun öyküsü anlatılıyor. İlkel kişilerinin bakışıyla ve diliyle anlatılan olaylar, anlatımındaki yalınlık ve kurgusundaki yoğunlukla ilginç bir romanı oluşturmuş.

KARDEŞİM RÜZGAR KARDEŞİM DENİZ

Vasconcelos, Roman, 184 s, 550.— TL
Çev. Zeyyat Selimoğlu
Brezilya'nın kıraçlarında büyüyen romanın başkişisi Chicao rüzgarı ve denizi kardeş bilen bir çingenedir. "Şeker Portakalı", "Güneşi Uyandıralım", "Kayığım Rosinha" ve "Yaban Muzu" adlı romanlarıyla ülkemizde tanınan Vasconcelos, yine o her zamanki yalın, şiir dolu, sevgi ve özlem dolu, yaşamın içinden sürüp gelen bir romanla okurlarının karşısına çıkıyor.

SEVGİLİ

Marguerite Duras, Roman, 112 s, 250.— TL
Çev. Özdemir İnce
Ünlü Fransız kadın yazarı Marguerite Duras, son romanı Sevgili'yle Fransa'nın en büyük edebiyat ödülü olan Goncourt Ödülü'nü 1984 yılının sonlarında kazandı. Roman, oyun ve film senaryoları yazan Duras, yetmiş yaşına girerken yazdığı bu son romanıyla Fransa'da önemli yankılar yaptı. Yalnız Fransa'da 270 bin satış yapan Sevgili, "Yeni Roman" akımı içinde ürün veren Duras'ın ustalığının bir yapıtı niteliğinde. Onbeş yaşlarında yoksul beyaz bir kızın, Vietnam'da bir nehir üzerinde yaptığı vapur yolculuğu sırasında tanıştığı, otuz yaşlarında zengin bir Çinliyle tanışmasının, o adamda cinsel aşkı keşfetmesinin öyküsü anlatılıyor.

CEM

ŞAİRLER VE YAZARLAR SÖZLÜĞÜ

Şükran Kurdakul, Sözlük, 772 s, 4. Basım, 2000.— TL
İlk basımda 767, ikinci basımda, 815 üçüncü basımda 1078 şair ve yazarı içeren sözlük bu basımda, özellikle son yıllarda kişilikleri beliren yeni edebiyatçılarla 1143'e ulaşmış. Ek olarak hazırlanan dizindeyse Cumhuriyet döneminde çıkan 123 düşün, sanat, edebiyat dergisi üzerine tanıtıcı bilgi veriliyor.
Yüzyıllar boyunca edebiyat, dil, tarih alanlarında çalışmalarıyla kültürümüze katkıda bulunan şair ve yazarların yaşam öykülerini, yapıtlarını toplu olarak vermeyi amaçlayan kitabın hazırlanmasında, olayların doğru saptanması, yapıtları, tarih sırası ve alınan ödüller, yazar ve şairlerin kişiliğini nesnel ölçülerle vermek, ve herbiri için geniş bilgi edinmek isteyenlere kaynaklar verilmesi esas alınmış.

GÜNLÜKLER

Kafka, Günce, 664 s, 2000.— TL
Basıma hazırlayan: Max Brod
Çev. Kâmuran Şipal
Çağımızın büyük yazarlarından Kafka'nın bütün eserlerini yayımlamayı sürdüren Cem Yayınevi, yazarın en yakın arkadaşı Max Brod'ca hazırlanan kitaplarını bu kez Günlükler'le okurlarına sunuyor. İlerde bunlara Kafka'nın mektupları da eklenecek. 1910-1923 yıllarını içeren günlükler, Kafka'nın sanatsal esinlerini, aklından geçen sanatsal düşüncelerin başlangıçlarını ya da gözlemlerini ve günlük yaşamda başından geçenleri ve karşılaştığı olayların notlarından oluşuyor.

MATEMATİK VE GENEL YETENEK TESTLERİ

Tahsin Yavaş, Ders Kitabı, 272 s, 1000.— TL
İlkokul öğrencilerini, Anadolu liseleri ile özel Türk ve yabancı okulların, parasız yatılı ortaokulların giriş sınavlarına hazırlamak amacıyla "Uzay matematik yetenek testleri" çıkarılmış. Öğrencilerin matematik ve düşünme yeteneklerini geliştirmeye, sınavları kazanabilecek yeterli düzeye gelebilecek nitelikte hazırlamaya yönelik bir yardımcı ders kitabı.

DÜŞÜN

BENİM DAĞISTANIM

Resul Hamzatov, Özyaşamöyküsü-Anı, 480 s, 1200.— TL
Çev. Mazlum Beyhan
Düşün Yayınevi Özyaşam ve Anılar Dizisi'nin ikincisini Dağıstan'ın yetiştirdiği en büyük ozan Hamzatov'un başyapıtı sayılan Benim Dağıstanım'a ayırmış. Babası da (Hamzat Tsadas) bir halk ozanı olan Hamzatov, yeryüzünde sayılarının 250 bini bulduğu Avar boyundan olduğunu anlatıyor yapıtında. Masalı, destanı, öyküyü, şiiri birlikte kullanan ozanın bu kitabı için

"edebi türler" toplamı da deniliyor.
1970 yılında bitirdiği kitabını anayurduna, Dağıstan'a adayan yazar, kendisiyle ilgili kitabın sunusunda şöyle diyor: "(...) Çocukluğumda dinlediğim halk masalları, söylenceler, şarkılar, Kubaçin kılıç kakmaları gibi iz bıraktılar yüreğimde, yaşamım boyunca unutamadığım... (...)"

İLETİŞİM

İSTANBUL NASIL EĞLENİYORDU

Refik Ahmet Sevengil, İnceleme, 184 s. 2. Basım, 800.— TL
Basıma Hazırlayan: Sami Önal
Genç bir gazeteci olan Refik Ahmet Sevengil, İstanbul Nasıl Eğleniyordu'yu 1927'de yayımladığı sırada, o yıla değin Türk tarihiyle ve İstanbul'la ilgili birçok kitap yayımlanmış, ancak, toplumsal tarihimizi, eğlence yaşamımızı, geleneksel oyunlarımızı ve gösterim sanatlarımızı yansıtan derli toplu bir çalışma henüz ortaya konulmamıştı. Sevengil, bu yapıtıyla alanında ilk kez konuyu ele almış oluyor. Ayrıca yazarın 5 ciltlik Türk Tiyatrosu yapıtının da temelini oluşturur. Aslına bağlı kalmaya büyük bir dikkat gösteren, anlatımın akıcılığına gölge düşürme-

den İstanbul Nasıl Eğleniyordu' yu bugünkü dile Sami Önal kazandırmış.
Kitapta, ilk kalabalıklaşmanın ve eğlence odaklarının Haliç kıyılarında başlamasından, ilk kahvenin içilmesine; sarhoşların baskınına uğrayan kadınlar hamamına ve ilk tütünün İstanbul'a ne zaman geldiğine ilişkin pek çok konu, kuşe kağıda basılan minyatür ve resimlerle zenginleştirilerek veriliyor.

TEN VE GÖLGE

Hulki Aktunç, Öykü, 152 s, 500.— TL
Ülkemiz hikayeciliğinin 1970 sonrası açılımında önemli bir ad olan Hulki Aktunç, Türkçe ile neler yapılabileceğinin çok ilgi çekici örneklerini kazandırmıştır edebiyatımıza. Yakın tarihimizin odak noktalarını her bireyde, her ortamda ve hatta anlatım biçimlerinde sergileyen

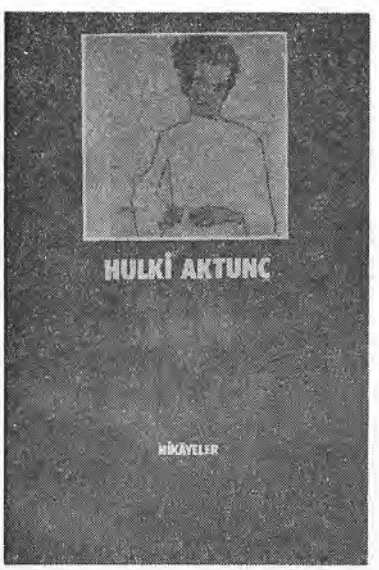

yazar, daha önce yayımlanan Gidenler Dönmeyenler'le 1977 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü, 'Bir Çağ Yangını'yla Abdi İpekçi Roman Ödülünü kazanmıştı. Ten ve Gölge, üçü dışında daha önce dergilerde yayımlanmamış on dokuz öyküyü içeriyor. Yoğun ilgiyle karşılanacak öyküler bunlar...

JÖNLER

Bekir Fahri, Roman, 184 s, 2. Basım 500.— TL.
Basıma Hazırlayan: Atilla Özkırımlı
II. Abdülhamit'in baskı döneminde Mısır'a kaçmış Jön Türkler'in yaşayışını anlatan romanın başkişisi Necip, 1879'de tutuklanıp Trablusgarp'a sürülen, daha sonra oradan kaçarak Kahire'ye gelmiş Tıbbiyeli bir gençtir. Kahire'de, kendisi gibi Türkiye'den kaçmış Türkler, Arnavutlar ve Ermenilerden oluşan bir çevre bulur Necip. Roman, Necip odak alınarak bu topluluğun 1900-1901 yıllarındaki yaşayışını konu ediniyor. Jön Türkler arasındaki çekişmeler, düşünce ayrılıklarının yol açtığı çatışmalar, çekilen sıkıntılar romanın başlıca olaylarını oluşturuyor. Bekir Fahri'nin de Mısır'a kaçan aydınlar arasında bulunuşu, tanık olduğu olayları, yakından gözlediği kişileri yansıtmacı bir gerçeklikle aktarmasına neden olmuş. İlk basımı 1910'da yapılan Jönler'in günümüz Türkçesine çevirisinde yazarın anlatım özelliğini korumak amacıyla cümle yapısına dokunulmamış, eski sözcüklerin, tamlamaların karşılıklarının verilmesiyle yetinilmiş; ayrıca kitabın sonuna Jönler'in belgeselliğini kanıtlayan tarih notları eklenmiş.

THE SELAMIN ALEYKÜM

Latif Demirci, Karikatür Albümü, 80 s, Büyük Boy, 1. Hamur, 700.— TL
Genç karikatürcü Latif Demirci'yi çeşitli mizah dergilerine çizdiği karikatürleriyle tanıyoruz. Birinci hamur kağıda özenle hazırlanmış albümde Demirci'nin çoğu ilk kez yayımlanan 54 karikatürü yer alıyor. Daha çok büyük kentin küçük insanlarını ele alan karikatürcü, cinsellik, eşcinsellik, feminizm ve aydınların yaşamını eleştiren çizgilere de ağırlık vermiş. Özellikle ayrıntıların özenle işlendiği kitap "and aleyküm selam"la bitiyor...

METİS

POLONYA GÜNLÜĞÜ

Yaşadığımız Dünya Dizisi: 1
Derleme, Belge, 264 s, 700.— TL
Çev. İbrahim Altınsay-Nurettin El Huseyni
Metis Yayınları, yaşadığımız dünyanın giderek küçülmesine karşın, bilgimizin aynı oranda genişleyip çeşitlenmediğini göz önüne alarak, hızla değişen dünyanın canlı ve güncel bilgisini taşıyan Yaşadığımız Dünya dizisini başlattı. Dört kitaptan oluşan dizinin ilk kitabı Polonya Günlüğü.
Son on yılın en önemli olaylarına sahne oldu Polonya. On milyonun üzerinde işçiyi örgütleyen ve geniş bir halk desteği kazanan Dayanışma Sendikası, yaşadığımız dünyanın mücadele simgesi haline geldi. Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketlerine ve Sosyalizme yeni bir boyut getirdi. Dayanışma hareketinin belgeler, söyleşiler ve makalelerle tutulmuş bir güncesi olan kitaptaki çeviriler büyük ölçüde "The Solidarity Handbook" adlı kitaptan yapılmış. Sunuda, dayanışma hareketinin tartışılmasına ve değerlendirilmesine sağlıklı, nesnel bir temel sağlamak amacıyla derlemenin yapıldığı belirtiliyor.

HÜCREMDE BİR GÜN

Yaşadığımız Dünya Dizisi: 2
Bobby Sands, Belge-Anı, 92 s, 300.— TL
Çev. Şen Süer
İngiliz toplama kamplarında direnen İrlanda'yı sergileyen Hücremde Bir Gün, dört buçuk yıl Belfast yakınlarındaki Long Kesh İngiliz toplama kampının H-Bloklarında yaşayan IRA üyesi Bobby Sand'ce anlatılıyor. Sands açlık direnişinin 66. günü 5 Mayıs 1981'de, diğer dokuz arkadaşı da onu izleyen dört ay içinde ölmüşlerdi. Direniş, aralarında bu kitabın önsözünü yazan Nobel Barış Ödülü sahibi Sean MacBride da olmak üzere geniş bir kesimce özgürlük, yüreklilik ve insanlığın evrensel simgesi olarak değerlendirildi. Bir belge, bir uyarı niteliğindeki bu kitap, Long Kesh cehenneminden, Sands'in tuvalet kağıtlarına yazarak kendi vücudunda saklamasıyla gizlice dışarı çıkartılmış.

POZİTİVİZMİ ELEŞTİRMEK / DOĞA BİLİMLERİNDE POZİTİVİZM

Yılmaz Öner, Philipp Frank, İnceleme, 208 s, 650.— TL
Çev. Yılmaz Öner
İki kitaptan oluşan yapıtla, çağdaş dünyayla ve düşün akımlarıyla ilgilenen her aydın için Türkçedeki önemli bir eksiklik gideriliyor. Pozitivizmi Eleştirmek, tarihsel gelişimini P. Frank'ın burada sergilediği modern pozitivist düşünceye doğa bilimleri alanında getirilen ontolojik ve bilgi-kuramsal bir eleştirel demeti oluşturuyor.
İkinci kitap Doğa Bilimlerinde Pozitivizm, 20. yüzyıl bilimlerinin, özellikle doğa bilimlerinin, felsefi ilkeler alanında doğum yeri olan Viyana Çevresi'nin ünlü bilimadamlarından P. Frank'ın "Modern Sciences and its Philosophie" adlı kitabında yer alan on yedi makaleden M.Y. Öner'in seçip çevirdiği bir derleme. Kitapların özgün notları her bölümün arkasında numara sırasıyla verilmiş.

SOKAK

MARKSİZME ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Georges Sorel, İnceleme, 128 s, 400.— TL
Çev. Alev Türker
Yaşamı boyunca yazılarda özgürlük ve özyönetimin önemini vurgulamış, ancak sistematik bir dünya getirmemiş Georges Sorel, düşünceleriyle ülkemizde pek tanınmamış bir yazar. Marksizme yönelik birçok önemli eleştiriyi oldukça erken bir tarihte ortaya koyabilen Sorel'in bu yapıtı okurlarca ilgiyle karşılanacak yenilikler taşıyor. Kitap dört bölümden oluşuyor: "Marksizmde Zorunluluk ve Kadercilik", "Marksizimde Bir Ütopya Var mıdır?", "Marksizmin Yorumlanması Üzerine", "Polemikler-Bernstein-Kautsky".

SÜREÇ

TÜRKİYE'DE KADIN

Aytunç Altındal, İnceleme, 292 s, 4. Basım, 880.— TL
Siyasal-Kültür Dizisi'nin üçüncü kitabında, Aytunç Altındal ülkemizin genç insanlarına belirli bir konuda yolgösterici, uyarıcı, eğitici bir inceleme yapmış. Kitap dört bölümden ve eklerden oluşuyor: "İ.Ö. XX. - İ.S. IX. Yüzyıllar Arasında Anadolu'da Kadın", "İslamiyet ve Kadın", "1299 - 1920 Yılları Arasındaki Tarihcil Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın", "Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını".

VARLIK

SİNEMAYI SANAT YAPANLAR

Atilla Dorsay, Derleme, 224 s, 500.— TL.
1968'den bu yana yaşamdan ayrılan film yönetmenleri üzerine yazdığı yazıları biraraya getirmiş Atilla Dorsay. Cumhuriyet Gazetesinin sinema yazarı Dorsay, kitaptaki yazılarının çoğunu bu gazetede yazdığı incelemelerinden seçmiş. Özellikle Dreyer, Pasolini, Visconti, Lang, Rosselini, Renoir, Fassbinder, Bunuel, Hitchcock gibi yönetmenler ayrıntıyla ele alınmış. Türk sinemasının iki önemli yönetmeni Muhsin Ertuğrul ve Yılmaz Güney'e ilişkin yazıların da yer aldığı kitap, sinemaseverler ve sinema uğraşı içinde bulunanlar için okunabilecek bir kaynak niteliğinde.

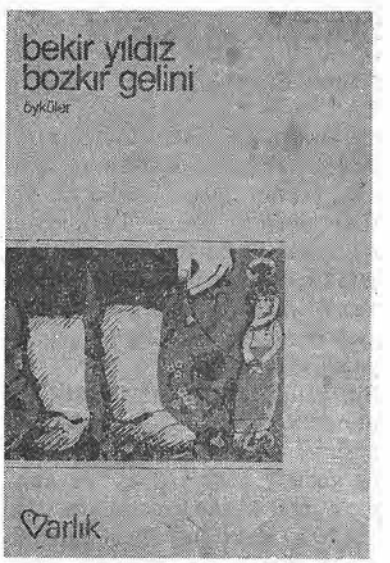

BOZKIR GELİNİ

Bekir Yıldız, Öykü, 96 s, 300.— TL
Bekir Yıldız yeni öykülerini Bozkır Gelini'nde bir araya getirmiş. Yaşanan zor yılların bireysel ve toplumsal sorunlarını içeren öykülerin, yazarın diğer kitapları gibi ilgi göreceği, yeni tartışmalar açacağı söylenebilir. İlgiyle okunacak sekiz öykü...

YENİ TÜRKÜ

YURDUMUN ŞİİR DEFTERİ

Abdülkadir Bulut, Şiir, 64 s, 500.— TL
Desenler: Özer Kabaş
Bulut son şiirlerini Yurdumun Şiir Defteri'nde toplamış. Kendine özgü sesiyle, buluşlarıyla dikkati çeken kitaptan bir şiir: "LAF ATTIĞIM ÇİÇEKLER /Laf attığım çiçekler de/Soldu gitti önümde bir bir/Artık ne bir türkü okuyabilirim/Ne de bir şiir".

ÜLKESİZ ŞARKILAR

Adnan Satıcı, Şiir, 64 s, 500.— TL
Desenler: Ercüment Tarhan
Yeni Türkü Şiir Ödülünü kazanan Adnan Satıcı'nın bu ilk kitabı oluyor. Yarın Dergisi'nin Ekim sayısında toplu şiirleri yayımlanan yazarın daha sonra Yarın, Yaşam İçin Şiir, Düşün gibi dergi ve seçkilerde şiir ve yazıları çıktı.
Bin Yıl Daha Ülkesiz'den bir bölüm: "Nereye/O uysal saçlarınla nereye, hem sen nereye/Nereye ey gözleri gurbet/Sınadım kendimi bir başka biçimlerle/Her iklimde dondum, her aynada hiç/Yüzünü dön/Yüzünü dön/ Can aynam paramparça..."

YENİ BİR DEFTER ŞİİRLER MEÇHUL BİR AŞK

Refik Durbaş, Şiir, 64 s, 500.— TL
Desenler: Asım İşler
Durbaş'ın son şiir kitabında yirmiiki şiiri yer alıyor. Kitaptan "Gölgesi" adlı bir şiir: "Işığı söndür yanıma uzan ve konuşma/elin elimde yıldızlar/dilin dilimde çiçekler/gözün gözümde aydınlık öylece dursun genç ömrümün zemherisi/Unutma ama unutma kimliksiz ölenleri".

BİLGE KİTAP KULÜBÜ

ADA
Ada/44 Günlerin Tortusu

ADAM
A/227 Dünya Kazan Ben Kepçe-1
A/234 Felsefe ve Toplumbilim Yazıları
A/235 Dillerinde Dünya
A/242 Vatan Sağolsun

ALAN
Al/37 Picasso
Al/38 Van Gogh
Al/39 Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası
Al/40 Sosyal Kuralların Psikolojisi

CAN
Can/200 Oğullar ve Sevgililer
Can/201 Tula Teyze
Can/202 Yolları Çatallanan Bahçe
Can/203 Kuşatma
Can/204 Yaz Ortasında Ölüm
Can/205 Kral Salamon'un Bunalımı
Can/206 Kıraç
Can/207 Kardeşim Rüzgar Kardeşim Deniz
Can/208 Sevgili

CEM
Cem/122 Şairler ve Yazarlar Sözlüğü
Cem/123 Günlükler
Cem/124 Matematik ve Genel Yetenek Testleri

DÜŞÜN
Düş/11 Benim Dağıstanım

İLETİŞİM
İl/35 İstanbul Nasıl Eğleniyordu
İl/36 Ten ve Gölge
İl/37 Jönler
İl/38 The Selamın Aleyküm

METİS
Met/16 Polonya Günlüğü
Met/17 Hücremde Bir Gün
Met/18 Pozitivizmi Eleştirmek - Doğa Bilimlerinde Pozitivizm

SOKAK
Sok/2 Marksizme Eleştirel Yaklaşımlar

SÜREÇ
Sür/17 Türkiye'de Kadın

VARLIK
Var/264 Sinemayı Sanat Yapanlar
Var/265 Bozkır Gelini

YENİ TÜRKÜ
Yeni/18 Yurdumun Şiir Defteri
Yeni/19 Ülkesiz Şarkılar
Yeni/20 Yeni Bir Defter

ONAT KUTLAR
Sinema Bir Şenliktir
600 TL

●

LOUIS ARAGON
Gerçekçiliğin Boyutları
500 TL

●

SÜREYYA BERFE
Ufkun Dışında
750 TL

●

PABLO NERUDA
Şiir Boşuna Yazılmış Olmayacak
500 TL

●

ERENDİZ ATASÜ
Lanetliler
650 TL

●

ONAT KUTLAR
Yeter ki Kararmasın
2. Baskı/300 TL

●

Red Türküleri
Türkçesi: OKAY GÖNENSİN
2. Baskı/400 TL

●

SERVER TANİLLİ
Diderot - Çağı, Yaşamı ve Eseri
350 TL

●

CAN YÜCEL
Gökyokuş
400 TL

●

AFŞAR TİMUÇİN
Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları
900 TL

MİHAİL ŞOLOHOV
Yazarın Sorumluluğu
400 TL

●

ANNA SEGHERS
Gerçekçiliğin Evrensel Mirası
450 TL

●

HASAN İZZETTİN DİNAMO
İkinci Dünya Savaşından
Edebiyat Anıları
400 TL

●

YANNİS RİTSOS
Alışkanlıklar da Değişir
350 TL

●

YANNİS RİTSOS
Umarsız Penelope
300 TL

●

İLHAMİ BEKİR TEZ
Taşlıtarladaki Ev
350 TL

●

AVNER ZİSS
Gerçekliği Sanatsal Özümsemenin
Bilimi, Estetik
650 TL

●

JOHN HERSEY
Hiroşima
300 TL

●

ALEKSANDR KOBLENZ
Satrançta Turnuva Hazırlığı
500 TL

●

CHARLES GOREN
Briç
400 TL

Daha ucuz, daha çok kitap için
BİLGE KİTAP KULÜBÜ

- 100'ü aşkın yayınevinin tüm kitapları
- Kapsamlı genel katalog
- Yetkin aylık yayın bülteni
- % 50 indirimle "GÜNÜMÜZDE KİTAPLAR" aboneliği
- Okur-yazar sohbetleri
- Sürekli kitap sergileri
- Değerli kitap armağanları
- İndirimli ve posta masrafsız sipariş
- Hızlı servis

BİLGE KİTAP KULÜBÜNE

ÜYE YAYINEVLERİ

ADA YAYINLARI
ADAM YAYINCILIK
ALAN YAYINCILIK
ALAZ YAYINLARI
ALTERNATİF YAYINCILIK
ANIT YAYINLARI
ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI
AYKO YAYINLARI
BASKAN YAYINLARI
BAYRAKTAR YAYINEVİ
BELGE YAYINLARI
BİLGE YAYINCILIK
BİLGİ-BAŞARI ÇOCUK KİTAPLARI
BİLİM VE SANAT YAYINLARI
BİREY VE TOPLUM YAYINLARI
BİRİM YAYINLARI
CAN YAYINLARI
CEM YAYINEVİ
CEP KİTAPLARI
ÇAĞDAŞ YAYINLARI
ÇINAR YAYINLARI
DAYANIŞMA YAYINLARI
DE YAYINEVİ
DEĞİŞİM YAYINLARI
DENİZ KİTAPLAR YAYINEVİ
DER YAYINLARI
DERGAH YAYINLARI
DERİNLİK YAYINLARI
DİL-YAY EĞİTİM YAYINLARI
DOST KİTABEVİ YAYINLARI
DÜŞÜN YAYINEVİ
E YAYINLARI
EROL TOY YAYINLARI
ESİN YAYINEVİ
ESTETİK YAYINCILIK
EVRİM BİLİMSEL EĞİTİM ARAÇLARI
FUNG AND WAGNALLS
GERÇEK YAYINEVİ
GÖKŞİN YAYINLARI
GÖZLEM YAYINLARI
GÜNCEL YAYINLARI
GÜNDÜZ YAYINLARI
HAVASS YAYINLARI
HİL YAYIN
HÜRRİYET VAKFI YAYINLARI
İLETİŞİM YAYINLARI
İMGE YAYINLARI
KADIN ÇEVRESİ YAYINLARI
KAHRAMAN YAYINLARI
KAKTÜS YAYINLARI
KARACAN YAYINLARI
KARAGÖZ YAYINCILIK
KARDEŞ YAYINCILIK
KASTAŞ YAYINLARI
KAYNAK YAYINLARI
KERVAN YAYINLARI
KOZA YAYINLARI
KUZEY YAYINCILIK
LİNQUAPHONE
MAYA YAYINLARI
MAYIS YAYINLARI
METİS YAYINLARI
MİLLİYET YAYINLARI
MİYATRO YAYINCILIK
MİZAH YAYINLARI
NESİN VAKFI YAYINLARI
ODA YAYINLARI
OKAY YAYINEVİ
ONUR YAYINLARI
ORTAK KİTAP (YAZKO)
ÖĞRETMEN DÜNYASI YAYINLARI
ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI
ÖZGÜR YAYIN DAĞITIM
ÖZKAYNAK YAYINLARI
PAYEL YAYINLARI
PINAR YAYINLARI
PÜR YAYINCILIK
RADO YAYINLARI
SANAT KOOP YAYINLARI
SANDER YAYINLARI
SAVAŞ YAYINLARI
SAY KİTAP PAZARLAMA
SÜREÇ YAYINCILIK
TAN YAYINLARI
TEKİN YAYINEVİ
TERCÜMAN YAYINLARI
TEST-EĞİTİM YAYINLARI
TÜRKÜ YAYINEVİ
URART SANAT GALERİSİ YAYINLARI
ÜÇÇİÇEK YAYINEVİ
ÜLKEN YAYINLARI
VARLIK YAYINLARI
YALÇIN YAYINLARI
YA-PA YAYINLARI
YAPRAK YAYINEVİ
YARIN YAYINLARI
YAŞAM YAYINLARI
YAZKO
YENİ ASYA YAYINLARI
YENİ TÜRKÜ YAYINLARI
YOL YAYINLARI
YURT YAYINLARI

Yazın, ayrıntılı bilgi gönderelim.
Uğrayın, tanıtalım

BİLGE KİTAP KULÜBÜ
Valikonağı Cad. 73/2
Nişantaşı-İSTANBUL
Tel: 141 51 24-141 51 25